

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТРАНСПОРТУ

Кафедра «Фінанси і кредит»

Богомолова Н. І., Соколова Е. О.

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

Навчально-методичний посібник
Для самостійного вивчення дисципліни для студентів
усіх форм навчання галузі знань 0501 «Економіка і підприємництво»

Київ – 2013

УДК 336.14:352

Богомолова Н. І., Соколова Е. О.

Гроші та кредит.: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни для студентів усіх форм навчання галузі знань 0501 «Економіка і підприємництво» – К.: ДЕТУТ, 2013. – 188 с.

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до програми дисципліни «Гроші та кредит» до навчального плану підготовки бакалаврів спеціальності «Фінанси і кредит», «Облік і аудит», «Економіка підприємства», «Менеджмент». Містить: програму дисципліни, опорний конспект лекцій, методичні вказівки щодо практичних занять, організації самостійної роботи студентів, виконання контрольних робіт із дисципліни, список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник розглянуто та затверджено на засіданні кафедри фінансів транспорту (протокол № 8 від 14.03.12) та на засіданні методичної комісії факультету (протокол № 7 від 27.03.12р).

Призначено для студентів денної та заочної форм навчання за напрямом підготовки 6.050100 – «Фінанси і кредит», 6.030601 «Менеджмент», 6.030509 «Облік і аудит», 6.030504 «Економіка підприємства».

Укладач: Е. О. Соколова,
кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси і кредит»

Рецензенти: В. П. Ільчук, доктор економічних наук, професор;
В. Я. Голюк, кандидат економічних наук, доцент.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Частина 1. Програма навчальної дисципліни «Гроші та кредит».....	6
Частина 2. Тези лекцій (у схемах і таблицях).....	13
Тема 1. Сутність та функції грошей.....	13
Тема 2. Грошовий оборот та грошова маса.....	22
Тема 3. Грошовий ринок.....	32
Тема 4. Грошові системи.....	38
Тема 5. Інфляція і грошові реформи.....	47
Тема 6. Кількісна теорія грошей.....	57
Тема 7. Валютний ринок і валютні системи.....	61
Тема 8. Кредит в ринковій економіці.....	78
Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку.....	95
Тема 10. Центральні банки.....	106
Тема 11. Комерційні банки.....	110
Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною.....	116
Частина 3. Методичні рекомендації та завдання до семінарських занять.....	126
Частина 4. Методичні рекомендації та завдання до самостійної роботи студентів.....	164
Частина 5. Методичні рекомендації щодо виконання контрольної роботи.....	171
Частина 6. Запитання для підготовки до іспиту.....	173
Термінологічний словник.....	176
Список рекомендованої літератури.....	185

ВСТУП

Навчальна дисципліна Гроші та кредит належить до нормативних дисциплін циклу природничо-наукової та загальноекономічної підготовки. Вивчення дисципліни передбачає опанування знаннями та вміннями, достатніми для забезпечення науково-теоретичної і методологічної основи для формування системи знань з конкретно-прикладних дисциплін за названою спеціальністю. Вивчення її є необхідною умовою підготовки економістів вищої кваліфікації. Важливим є і те, що дисципліна дає можливість поглибити уявлення про гроші як економічну категорію, забезпечує науково-теоретичну і методологічну основу для формування системи знань з конкретно-прикладних дисциплін, висвітлює теоретичні та методологічні проблеми в системі грошей, грошового обігу та відносин в грошово-кредитній сфері.

Мета та завдання навчальної дисципліни

а) науково-економічна:

- дати майбутнім фахівцям з економіки знання щодо сутності та механізму функціонування таких категорій, як гроші, кредит, грошовий ринок, процент;
- сформувати в них теоретичну та методологічну базу, необхідну для подальшого оволодіння практикою використання грошово-кредитних інструментів;
- уміння оцінювати й аналізувати грошово-кредитну політику, що проводиться в країні.

б) загальноосвітня:

- підвищення економічної культури та ерудиції фахівців, оволодіння досвідом інших держав по здійсненню грошової політики та науковими ідеями в цій сфері;

в) виховна

- формування впевненості фахівців у благодійності ідей незалежності держави і необхідності їх реалізації в грошовій сфері діяльності, відданості ідеям істини, добра, почуття відповідальності перед суспільством, державою і людиною.

Перелік основних знань та вмінь, якими повинні опанувати студенти, визначаються відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним спрямуванням.

Місце в структурно-логічній схемі спеціальності:

Нормативна навчальна дисципліна Гроші та кредит базується на вивченні навчальних дисциплін: Економічна теорія, Політекономія, Історія економічних вчень і є необхідною для сприйняття подальших навчальних дисциплін: Банківські операції, Фінансовий ринок, Ринок фінансових послуг.

Вимоги до знань і умінь

Вивчення курсу <<Гроші та кредит>> передбачає досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки випускника, за якого він повинен:

а) знати

- предмет, структуру грошового ринку та зміст складових його інститутів;
- систему принципів кредитування;
- теорію прийняття рішень щодо проведення грошово-кредитної політики держави, вимоги закону до кредитної системи та її структури;
- підстави, умови та форму дій та рішень в сфері управління грошовою системою держави;
- способи та застосування законодавчих норм в сфері готівкових та безготівкових розрахунків;
- стан основних проблем науки про гроші.

б) уміти

- використовувати дані науки про гроші та кредит при тлумаченні та застосуванні норм законодавства;
- орієнтуватися в системі грошових відносин та в системі кредитних відносин;
- збирати фактичні дані, аналізувати й оцінювати їх, допустимість, достовірність та достатність для прийняття правильних рішень;
- самостійно здійснювати дії в сфері безготівкових розрахунків;
- збирати, досліджувати, перевіряти, оцінювати та використовувати статистичні дані щодо стану грошового обороту;
- приймати обґрунтовані та законні рішення, грамотно складати необхідні документи;
- організовувати виконання прийнятих рішень.

Опанування курсом Гроші та кредит повинно забезпечувати необхідний рівень сформованості вмінь:

Таблиця 1. Критерії оцінки рівня сформованості вмінь

Назва рівня сформованості вмінь	Зміст критерію рівня сформованості вмінь
1. Репродуктивний	Вміння відтворювати знання, передбачені даною програмою
2. Алгоритмічний	Вміння використовувати знання в практичній діяльності при розв'язуванні типових ситуацій
3. Творчий	Здійснювати евристичний пошук і використовувати знання для розв'язання

	нестандартних завдань та проблемних ситуацій
--	--

ЧАСТИНА 1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

Модуль 1. Гроші, грошовий ринок та грошові системи

Тема 1. Сутність і функції грошей

Предмет і завдання курсу Гроші і кредит. Місце курсу в загальноекономічній підготовці бакалаврів з економіки.

Раціоналістична та еволюційна концепції походження грошей. Поява грошей як об'єктивний наслідок розвитку товарного виробництва та обміну. Роль держави у створенні грошей.

Гроші як загальний еквівалент і абсолютно ліквідний актив. Портфельний підхід до визначення суті грошей. Гроші як форма вияву суспільних відносин. Специфіка вияву суті грошей у різних економічних системах. Гроші як особливий товар, мінова й споживча вартість грошей як товару. Гроші як гроші і гроші як капітал. Зв'язок грошей з іншими економічними категоріями.

Натурально-речові форми грошей, причини та механізм їх еволюції від звичайних товарів першої необхідності до благородних металів. Причини і механізм демонетизації золота. Ідеальні форми грошей та їх кредитна природа. Еволюція кредитних грошей від урядових (казначейських) зобов'язань до зобов'язань центрального банку. Різновиди сучасних кредитних грошей. Роль держави в утворенні кредитних зобов'язань як грошей.

Специфічний характер вартості грошей. Купівельна спроможність як вираз вартості грошей за різних їх форм. Вартість грошей і час. Вплив зміни вартості грошей на економічні процеси. Ціна грошей як капіталу: альтернативна вартість зберігання грошей та процент.

Поняття про функцію грошей та їх еволюція.

Функція міри вартості, її суть, сфера використання. Масштаб цін. Ідеальний характер міри вартості. Ціна як грошовий вираз вартості товарів.

Функція засобу обігу, її суть, сфера використання; реальність і кількісна визначеність грошей у цій функції.

Функція засобу платежу, її суть, відмінність від функції засобу обігу, сфера використання, еволюція.

Функція засобу нагромадження, її суть, сфера використання. Вплив часу на функцію засобу нагромадження.

Світові гроші. Еволюція золота як світових грошей. Передумови використання національних та колективних валют як світових грошей. Взаємозв'язок функції грошей. Вплив на функції грошей зміни їх вартості.

Роль грошей у ринковій економіці. Якісний і кількісний аспекти впливу грошей на економічні і соціальні процеси. Грошове середовище як фактор впливу на матеріальні інтереси та виробничу активність економічних суб'єктів. Вплив зміни кількості грошей на основні макро- та мікро- економічні процеси. Гроші як інструмент регулювання економіки. Зміна впливу кількісних параметрів грошей на економіку в коротко- та

довгострокових інтервалах. Еволюція ролі грошей у перехідній економіці України.

Тема 2. Грошовий оборот і грошова маса

Поняття грошового обороту як процесу руху грошей. Грошові платежі як елементарні складові грошового обороту. Основні суб'єкти грошового обороту. Основні ринки, що взаємоз'вязуються грошовим оборотом. Національний дохід і національний продукт як визначальні параметри грошового обороту. Економічна основа та загальна схема грошового обороту.

Поняття грошового потоку та критерії класифікації цих потоків. Характеристика основних видів цих потоків. Взаємозв'язок між окремими видами грошових потоків. Балансування потоку національного доходу й потоку національного продукту через внутрішній та зовнішній грошові ринки.

Структура грошового обороту. Готівковий та безготівковий сектори грошового обороту. Сектор грошового обігу, фінансовий та кредитний сектори.

Маса грошей, що обслуговує грошовий обіг, її склад та фактори, що визначають її зміну. Базові гроші. Грошові агрегати. Швидкість обігу грошей: поняття, фактори, що означають швидкість обігу, вплив її на масу та сталість грошей. Порядок розрахунку швидкості обігу грошей.

Закон кількості грошей, необхідних для обігу, його суть, вимоги та наслідки порушення вимог. Проблема монетизації валового внутрішнього продукту.

Механізм поповнення маси грошей в обігу. Первинна емісія центрального банку. Вторинна емісія депозитних грошей комерційних банків. Грошовий мультиплікатор.

Сучасні засоби платежу, які обслуговують грошовий обіг: банкноти, розмінна монета, депозитні гроші, векселі, чеки, їх суть та характеристика.

Тема 3. Грошовий ринок

Суть грошового ринку. Гроші як об'єкт купівлі-продажу. Особливості вияву на грошовому ринку основних ринкових ознак: попиту, пропонування, ціни.

Інституційна модель грошового ринку. Канали прямого й опосередкованого фінансування. Суб'єкти грошового ринку. Банки й небанківські фінансово-кредитні структури як суб'єкти грошового ринку.

Економічна структура грошового ринку. Ринок грошей і ринок капіталів. Ринок цінних паперів та валютний ринок як складові грошового ринку.

Попит на гроші. Суть та форми вияву попиту на гроші. Фактори, що визначають зміну попиту на гроші.

Пропонування грошей. Суть та механізм формування пропонування грошей. Фактори, що визначають зміну пропонування грошей.

Графічна модель грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку та процент. Фактори, що визначають рівновагу грошового ринку.

Тема 4. Грошові системи

Суть грошової системи, її призначення та місце в економічній системі країни. Елементи грошової системи.

Основні типи грошових систем, їх еволюція. Системи металевого й кредитного обігу.

Необхідність створення грошової системи України. Особливості процесу запровадження національної валюти в Україні: запровадження тимчасової валюти, паралельний обіг купоно-карбованця та радянського карбованця. Процес стабілізації тимчасової валюти. Випуск постійної валюти – гривні.

Державне регулювання грошової сфери як головне призначення грошової системи. Центральний банк як орган державного регулювання грошової сфери. Методи регулювання: методи прямого впливу і методи опосередкованого впливу. Грошово-кредитна політика центрального банку – суть, типи, стратегічні цілі, проміжні та тактичні завдання. Інструменти грошово-кредитного регулювання.

Фіскально-бюджетна і грошово-кредитна політика в системі державного регулювання ринкової економіки. «Сеньйораж» і монетизація бюджетного дефіциту.

Тема 5. Інфляція і грошові реформи

Інфляція: суть, форми вияву, причини та наслідки. Вплив інфляції на виробництво, зайнятість та життєвий рівень. Інфляція у системі державного регулювання грошової сфери. Особливості інфляційного процесу в Україні. Економічні та соціальні наслідки інфляції. Державне регулювання інфляції.

Грошові реформи, поняття, цілі та види грошових реформ. Стабілізація грошей як основна ціль реформи. Особливості проведення грошової реформи в Україні.

Тема 6. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм

Класична кількісна теорія грошей, її основні постулати. Економічні причини появи кількісного підходу до вивчення ролі грошей. Еволюція постулатів кількісної теорії. Номіналістичне трактування суті грошей послідовниками кількісної теорії. Відмінності в поглядах на гроші послідовників кількісної теорії грошей та трудової теорії вартості.

Неокласичний варіант розвитку кількісної теорії грошей. «Трансакційний варіант» І. Фішера. «Кембриджська версія» кількісної теорії.

Внесок Д. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей. Зміна акцентів щодо оцінки ролі держави в економічному регулюванні та механізмів впливу на економіку. «Передаточний механізм» у трактуванні Кейнса. Неминучість інфляційних наслідків реалізації кейнсіанських концепцій.

Сучасний монетаризм як альтернативний напрямок кількісної теорії. Особливості монетаристських трактувань ролі держави в регулюванні економіки. Внесок М. Фрідмена в розробку монетарної політики на підставі неокласичного варіанта кількісної теорії.

Зближення позиції монетаристів та неокейнсіанців у їхніх поглядах на грошово-кредитну політику в сучасних умовах. Кейнсіансько-неокласичний синтез.

Грошово-кредитна політика України в перехідний період у світлі сучасних монетаристських теорій.

Модуль 2. Валютні та кредитні відносини

Тема 7. Валютний ринок і валютні системи

Поняття валюти. Призначення й сфера використання валюти. Види валюти: національна, іноземна, колективна. Суть та види валютних відносин.

Валютний курс та конвертованість валют. Суть, основи формування та види валютного курсу. Поняття, значення й механізм забезпечення конвертованості валюти.

Валютний ринок: суть та основи функціонування. Об'єкти та суб'єкти валютного ринку. Біржова та позабіржова торгівля валютою. Основні види валютних операцій. Роль банків на валютному ринку. Фактори, що впливають на кон'юнктуру валютного ринку.

Валютне регулювання: суть та необхідність. Механізм регулювання валютного курсу: девальвація, ревальвація, валютна інтервенція. Регламентація статусу валюти та порядку здійснення операцій з нею (правила купівлі-продажу, ввозу-вивозу, використання валютного виторгу, здійснення валютних платежів, нагромадження золотовалютних запасів тощо). Платіжний баланс у механізмі валютного регулювання. Органи валютного регулювання. Золотовалютні запаси в системі валютного регулювання.

Валютні системи: поняття, структура, призначення. Види валютних систем: національні, регіональні, світові. Розвиток валютної системи України. Європейська валютна система. Еволюція світової валютної системи. Характеристика сучасної світової валютної системи та роль МВФ у її функціонуванні. Проблеми формування валютної системи країн СНД.

Тема 8. Кредит у ринковій економіці

Необхідність кредиту. Загальні передумови формування кредитних відносин. Два методи перерозподілу коштів у процесі відтворення, відмінності між ними та сфера використання. Економічні чинники розвитку кредиту та особливості вияву їх у різних галузях народного господарства.

Суть кредиту. Кредит як форма вартості на поворотній основі. Еволюція кредиту в міру розвитку суспільного виробництва. Кредит як форма суспільних відносин. Позичковий капітал та кредит. Зв'язок кредиту з іншими економічними категоріями.

Економічна основа, стадії та закономірності руху кредиту. Об'єкти та суб'єкти кредитних відносин.

Форми та види кредиту. Критерії класифікації кредиту. Форми кредиту, переваги й недоліки кожної з форм. Види кредиту. Характеристика окремих видів кредиту: банківського, державного, комерційного, міжнародного, споживчого. Банківський кредит як переважний вид кредиту. Принципи банківського кредитування.

Економічні межі кредиту. Поняття меж кредиту, причини й наслідки їх порушення. Кредитні відносини та інфляція.

Процент за кредит. Суть процента, види, економічні межі руху та фактори зміни ставки процента. Процент в умовах інфляції. Роль процента.

Поняття функції кредиту та їх класифікація. Характеристика окремих функцій кредиту. Основні напрямки вияву ролі кредиту в ринковій економіці.

Розвиток кредитних відносин у економіці України. Відновлення комерційного кредиту та фактори, що гальмують його розвиток. Труднощі розвитку банківського кредиту. Еволюція державного та споживчого кредиту.

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

Сутність та призначення фінансового посередництва. Види фінансових посередників.

Поняття банківської системи. Економічна суть банку, дискусії навколо визначення суті банку. Види банків. Необхідність поєднання банків у систему. Поняття банківської системи. Основи організації банківської системи (принципи побудови, цілі, механізм функціонування). Функції банківської системи. Становлення та розвиток банківської системи України.

Небанківські фінансово-кредитні установи, їх відмінності від банків, економічне призначення, види, функції та роль. Проблеми розвитку небанківських фінансово-кредитних установ в Україні.

Тема 10. Центральні банки

Призначення, статус та основи організації центрального банку. Основні напрями діяльності центрального банку, функції та операції.

Походження та розвиток центрального банку. Напрями розвитку центральних банків. Становлення центрального банку в Україні. Складові системи Національного банку України. Основні принципи функціонування НБУ та його функції.

Тема 11. Комерційні банки

Поняття, призначення та класифікація комерційних банків. Походження, розвиток, види та правові основи організації комерційних банків. Специфіка діяльності комерційних банків. Організаційна структура універсальних комерційних банків. Операції комерційних банків, їх класифікації та загальна характеристика. Особливості формування комерційних банків в Україні. Стійкість банківської системи та механізм її забезпечення. Поняття та значення стійкості банків. Установлення економічних нормативів діяльності

комерційних банків. Нагляд і контроль за діяльністю банків. Страхування банківських депозитів та кредитів. Створення банківських резервів.

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

Світовий ринок позичкового капіталу і його структура. Міжнародний валютний фонд і його діяльність в Україні. Цілі МВФ, порядок вступу України до МВФ та загальна характеристика програм співпраці МВФ з Україною. Світовий банк, мета діяльності та структура. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГП), Міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів (МЦУІК). Регіональні міжнародні фінансово-кредитні установи. Європейський банк реконструкції та розвитку, завдання, механізм фінансування та пріоритетні напрями діяльності.

МОДУЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ з/п	Теми	Всього годин/ кредитів	У тому числі			На самостійне опрацювання
			Лекції	Прак. занят.	Лаб. занят.	
Гроші та кредит						
Модуль 1. Сутність грошей, грошовий оборот та грошові системи						
1	Сутність і функції грошей	12/0,4	4	2	–	6
2	Грошовий оборот і грошова маса	12/0,4	4	2	–	6
3	Грошовий ринок	9/0,3	2	1	–	6
4	Грошові системи	9/0,3	2	1	–	6
5	Інфляція і грошові реформи	9/0,3	2	1	-	6
6	Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм	9/0,3	2	1	-	6
Модуль 2. Валютні та кредитні відносини						
7	Валютний ринок і валютні системи	12/0,4	4	2	–	6
8	Кредит у ринковій економіці.	12/0,4	4	2	–	6
9	Фінансові посередники грошового ринку	9/0,3	2	1	–	6
10	Центральні банки	9/0,3	2	1	–	6
11	Комерційні банки	9/0,3	2	1	–	6
12	Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною	9/0,3	2	1	–	6
Всього за семестр, В. ч. екзамен		120/4 30/1	32/1,1	16/0,5	–	72/2,4 30/1

*

ЧАСТИНА 2. ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ (У СХЕМАХ І ТАБЛИЦЯХ)

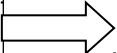
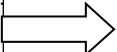
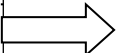
Тема 1. Сутність та функції грошей

1. Концепції походження грошей.
2. Сутність грошей.
3. Функції грошей. Роль грошей у ринковій економіці.
4. Форми та види грошей.

Література:[9,11,12,15,16,17].

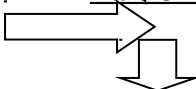
1.Концепції походження грошей

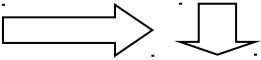
Таблиця 2. Предмет та завдання дисципліни

<u>Предмет дисципліни</u> <<Гроші та кредит>> 		теоретичні та методологічні проблеми в системі грошей, грошового обігу та відносин в грошово-кредитній сфері
<u>Завдання дисципліни</u> <<Гроші та кредит>> 		дати майбутнім фахівцям з економіки знання щодо сутності таких категорій як гроші, кредит, процент, сформувані у них теоретичну та методологічну базу, необхідну для оволодіння практикою використання грошово-кредитних інструментів та уміння аналізувати грошово-кредитну політику країни
<u>Місце дисципліни</u> <<Гроші та кредит>> 		належить до циклу фундаментальних наук і забезпечує науково-теоретичну і методологічну основу для формування системи знань з конкретно-прикладних дисциплін зі спеціальностей «Банківська справа», «Фінанси», «Економіка підприємства», «Облік і аудит» тощо

Концепції походження грошей

Таблиця 3. Характеристика концепцій походження грошей

<u>Раціоналістична</u> 		Гроші – результат угоди між людьми, які визнали їх необхідність при обслуговуванні мінового обігу
---	--	---

<p>Аристотель Г. Кнапп Л Харріс</p>		<p>Суспільство саме, як окремо взятий, раціонально мислячий суб'єкт, вибирає найекономічніший засіб обміну.</p> <p>«Сам собою доларовий білет – річ не потрібна, він набуває вартості лише тому, що суспільство через свої закони і звичаї наділяє його властивістю засобу обігу»</p> <p style="text-align: right;">Л. Харріс</p>
<p><u>Еволюційна</u></p> <p>А. Сміт К. Маркс К. Менгер</p>		<p>Гроші – результат розвитку товарних обмінів і стихійного виділення із загальної маси товарів</p> <p>«... економічна зацікавленість окремих господарюючих індивідів із розвитком усвідомлення ними цієї зацікавленості без будь-якої угоди, без законодавчого примушення, без будь-яких міркувань щодо суспільної зацікавленості призводить до того, що індивіди віддають свої товари в обмін на інші, здатні до збуту, не дивлячись на те, що для безпосередніх цілей споживання вони їм не потрібні».</p> <p style="text-align: right;">К. Менгер</p>

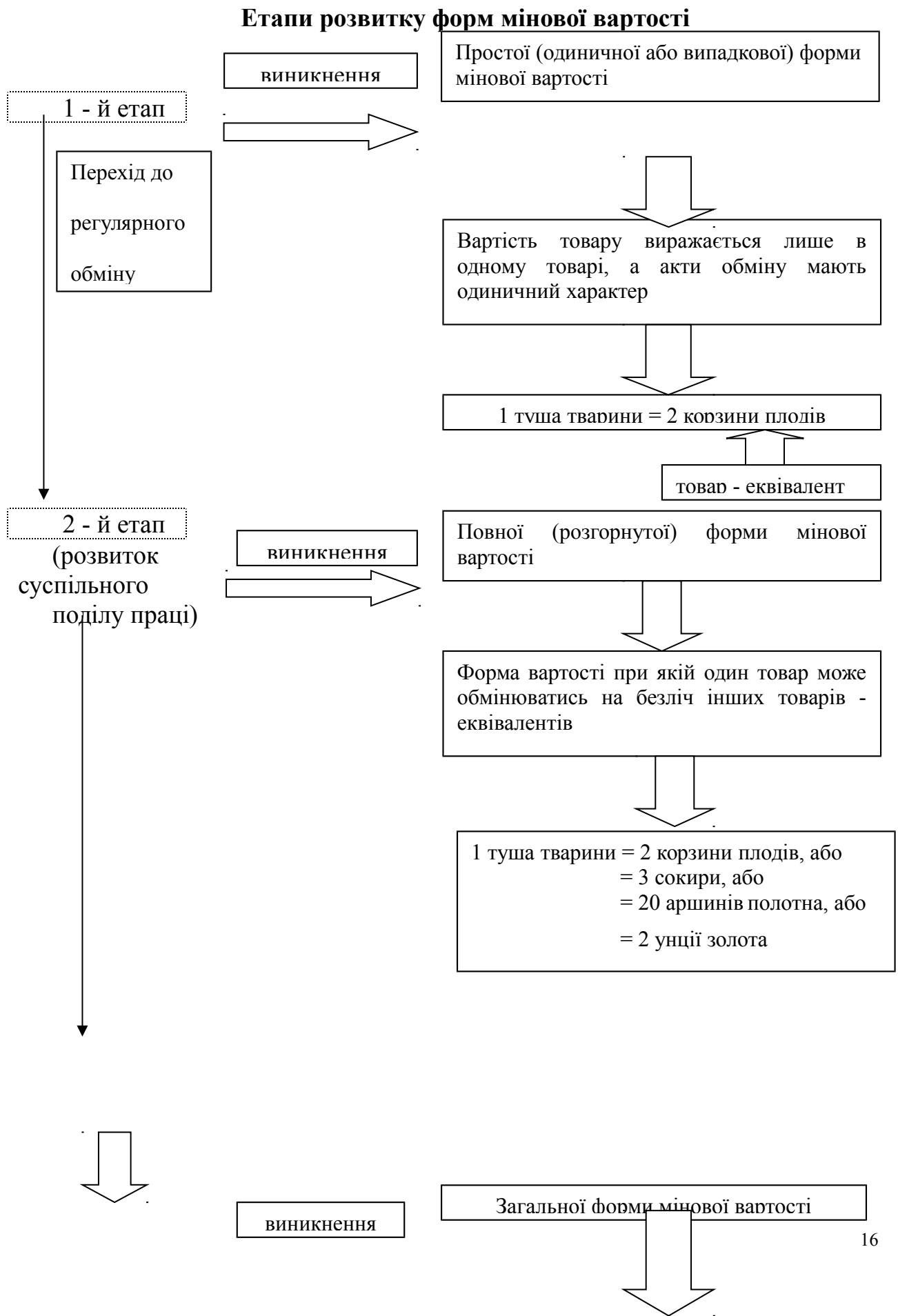
Еволюційне походження грошей визначається практично усіма провідними школами економічної думки, але вперше глибокий науковий аналіз цього процесу зробив К. Маркс. К. Маркс пов'язав історичний розвиток грошей з розвитком форм мінової вартості.

Мінова вартість – це вираз вартості одного товару в іншому. За умов розвитку товарного виробництва засобом виразу вартості всіх товарів стають гроші, або грошова форма мінової вартості.

Недоліки повної (розгорнутої) форми мінової вартості

1. Кількість товарів – еквівалентів з розвитком обміну може нескінченно зростати.
2. Різномірний характер таких еквівалентів, що ускладнює мінові пропорції товарів і орієнтацію товаровиробників в їх господарській діяльності.
3. Неможливість в багатьох випадках безпосереднього обміну внаслідок невідповідності попиту і пропозиції на конкретному ринку або інтересів товаровиробників.

4. Зумовленість пропорції обміну значною мірою споживчими властивостями товарів (неможливість обміняти товар на половину горщика або чверть сокири внаслідок відсутності в останніх подільності).

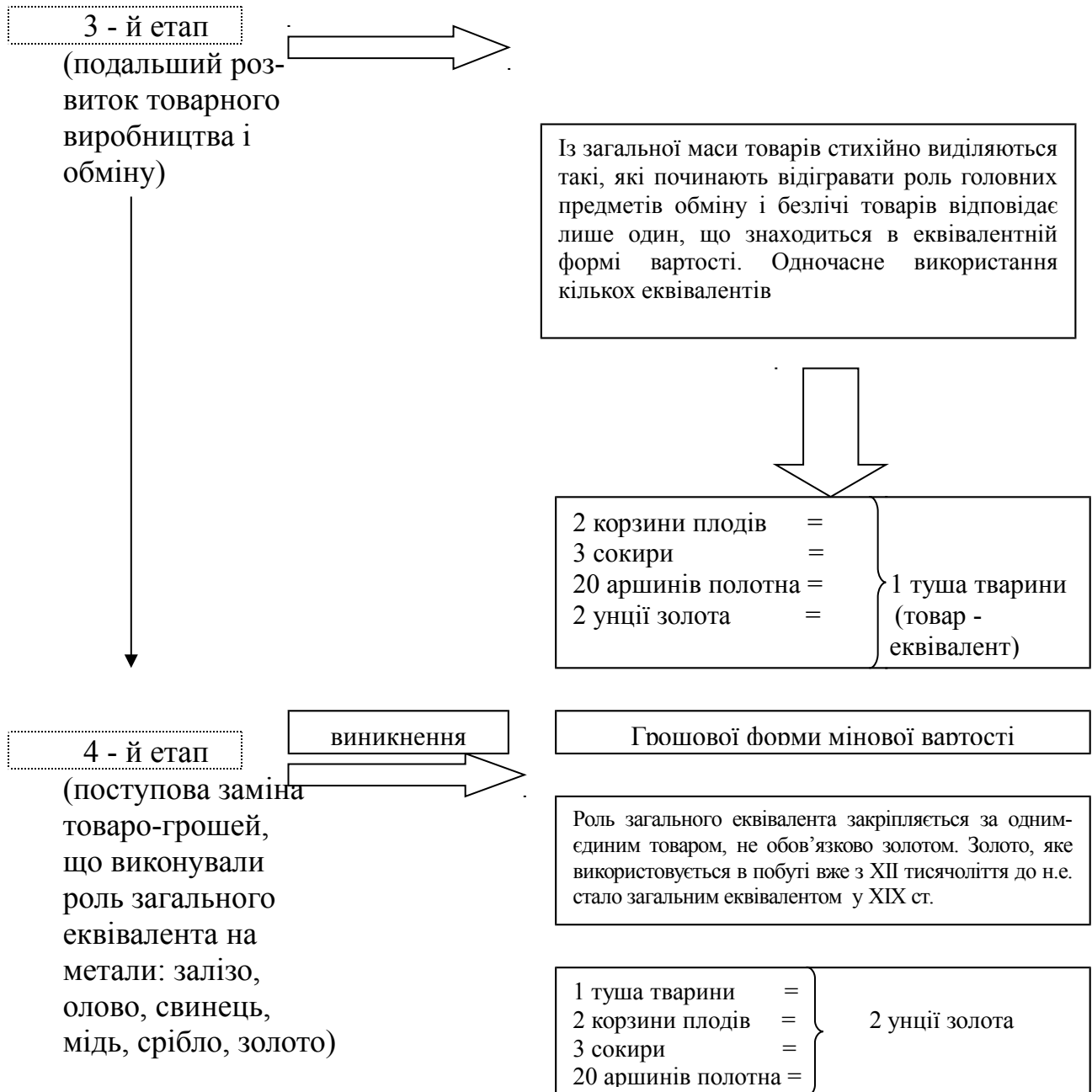

Рис.1.1. Еволюція форм мінової вартості

Властивості грошових металів

1. Однорідність.
2. Подільність.
3. Портативність.
4. Збережність.
5. Транспортабельність.
6. Відносна рідкість в природі.

2. Сутність грошей

Золото – товар, але як гроші – незвичайний. Його споживна вартість є безпосереднім втіленням вартості всіх товарів; затрачена на його виробництво конкретна праця є безпосереднім втіленням абстрактної загальнолюдської праці, а затрачена на його виробництво приватна праця – безпосереднім втіленням суспільної праці.

Таблиця 4. Класифікація підходів до визначення сутності грошей

<i>№ п/ п</i>	<i>Автори</i>	<i>Назва підходу</i>	<i>Визначення сутності грошей</i>
1.	У. Стаффорд, Т. Мана, Д. Норс, XVI – XVII ст.	Металістична теорія	Гроші – це багатство держави, що ототожнюється з благородними металами. Суть грошей пов'язується з природними властивостями золота та срібла
2.	Дж. Берклі, Дж. Стюарт XVI – XVIII ст.	Номіналістична теорія	Зводили суть грошей до виконуваних ними суто технічних функцій засобу обміну товарів та ідеальної одиниці обміну
	К. Маркс XIX ст.	Марксистська теорія	Гроші – це товар особливого роду, загальний вартісний еквівалент і уречевлені виробничі відносини
3.	Г. Кнапп XIX ст.	Державна теорія	Гроші – це витвір держави, що наділила їх певною купівельною силою і хартальний платіжний засіб
5.	Ф. Бендиксен поч. XX ст.	-	Гроші – це свідоцтво про надання послуг членам суспільства, що дає право на отримання, в свою чергу, зустрічних послуг
6.	Дж. Хікс, Л. Харріс XX ст.	Сучасна західна монетарна теорія	Гроші – це найбільш ліквідний товар, загальноприйнятий засіб обміну. Сутність грошей виводиться із їх функцій. «Гроші – це те, що використовується як гроші» Дж. Хікс

3. Функції грошей. Роль грошей в ринковій економіці

Функції грошей

Міра
вартості

Гроші забезпечують
вираження і
вимірювання вартості
товарів, надаючи їй
форму ціни

Функція міри
вартості відображає
відношення товару до
грошей, як до
загального еквіваленту
і тому необхідна
одиниця виміру
загального еквіваленту
– *масштаб цін*

Через масштаб цін
ідеальна, уявна ціна,
що надається товару як
показник величини
вартості
перетворюється в
прейскурантну або
ринкову ціну виражену
в національній
грошовій одиниці. Для
виконання функції
потрібні ідеальні гроші

Засіб обігу

Гроші виступають
посередником при
обмінів товарів

Гроші
безпосередньо
знаходяться в русі,
переходять від однієї
особи до іншої,
пов'язуючи завдяки
цьому акти обміну в
єдиний процес обігу
товарів

Для виконання цієї
функції гроші завжди
повинні бути в
наявності, тобто її
виконують лише
реально існуючі гроші
та їх еквіваленти

Засіб
нагромадження
і заощадження

Гроші виконують
функцію засобу
нагромадження, коли
вони виступають у
вигляді фінансового

В докапіталістичних
формаціях
нагромадження
відбувалось у вигляді
скарбів, з розвитком

Для виконання цієї
функції необхідні
реально існуючі гроші
та їх еквіваленти

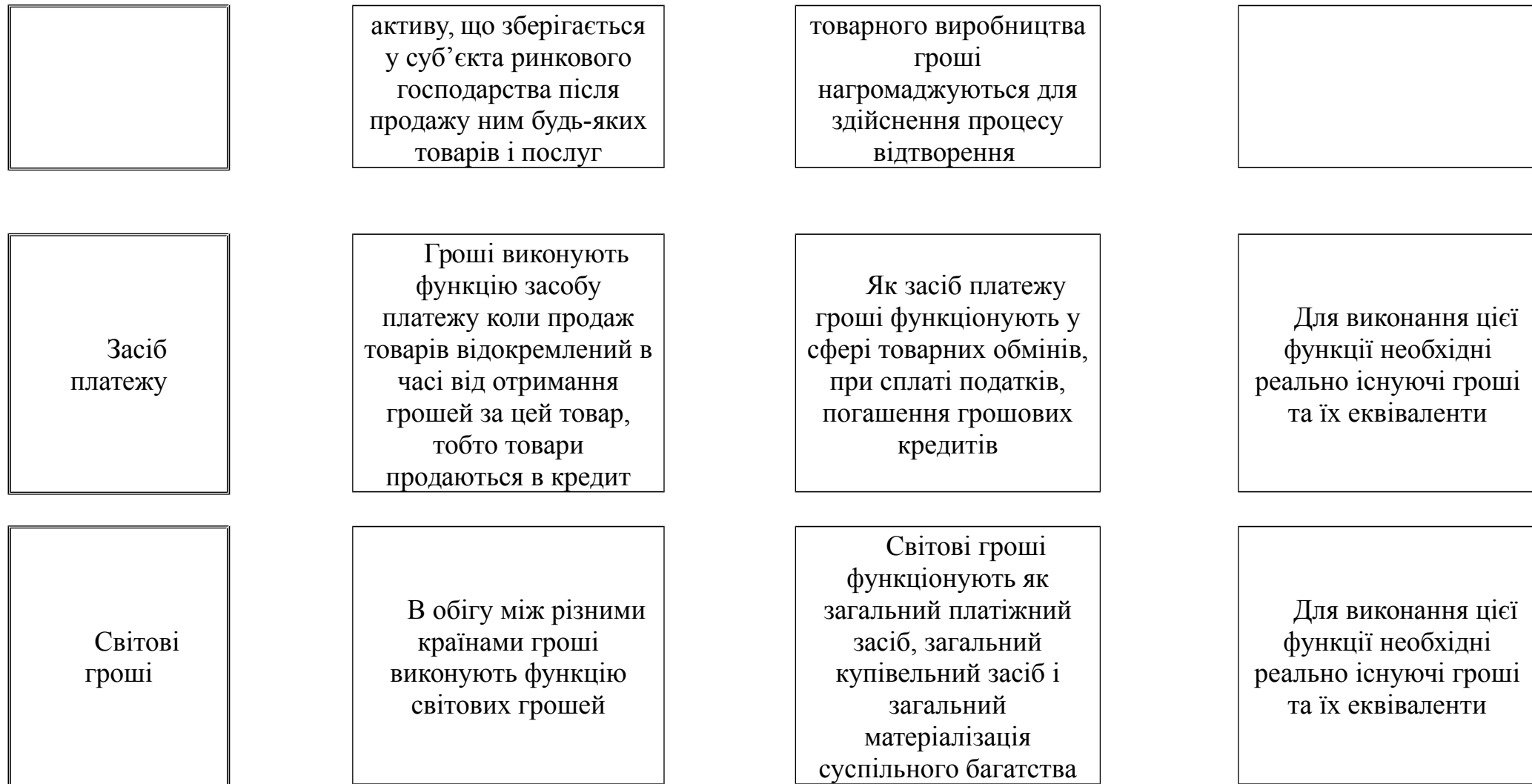

Рис.1.2. Функції грошей

Еволюція форм грошей

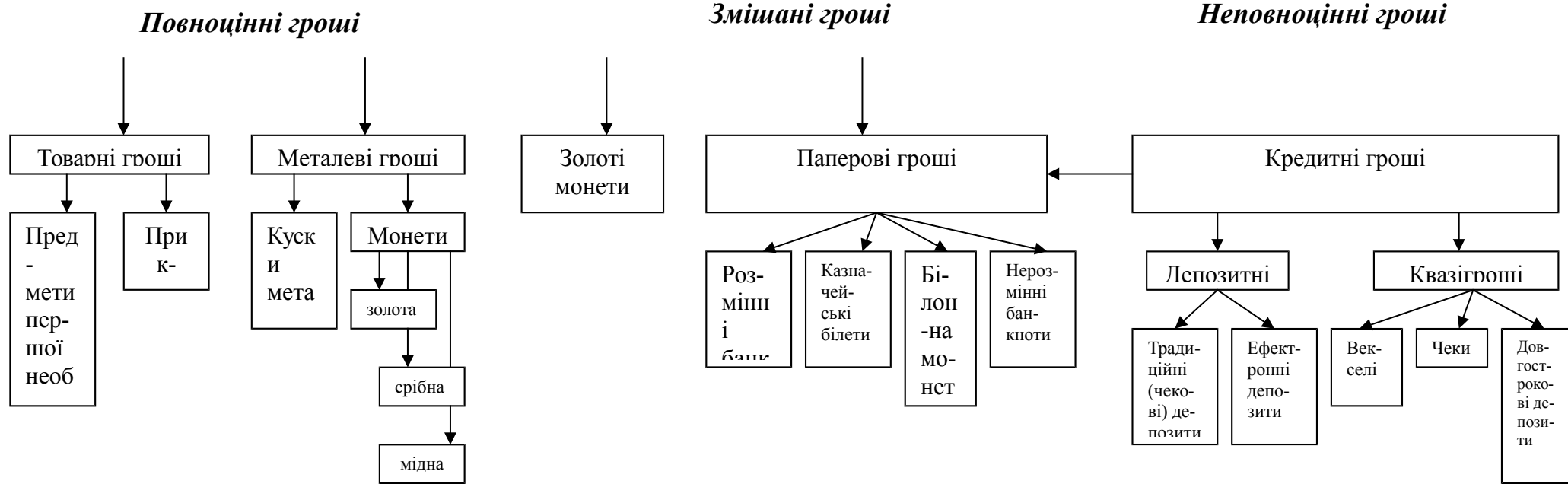

Рис.1.3. Еволюція форм грошей

1. Білонна монета – розмінна монета з дрібною вартістю.
2. Казначейські білети – це нерозмінні на метал знаки вартості, що випускаються для покриття своїх (бюджетних) витрат і наділяються нею примусовим курсом, визнаються законодавчо обов'язковими до приймання у всі види платежів.
3. Банкноти – неповноцінні знаки вартості, які емітуються банками на основі кредитування реальної економіки, завдяки чому їх випуск тісно пов'язується з потребами обороту, забезпечується їх вилучення з обороту і підтримка стабільної вартості.
4. Депозитні гроші – різновид банківських грошей, який існує у вигляді певних сум, записаних на рахунках економічних суб'єктів у банках.
5. Електронні гроші – різновид депозитних грошей, коли переказування грошових сум по рахунках у банках здійснюється автоматично з допомогою комп'ютерних систем за безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків.
6. Квазігроші – це специфічні грошові форми, в яких грошова суть істотно послаблена, відхиляється від стандартних форм.

За питання для самоконтролю

1. Визначити особливості грошової форми вартості.
2. Дати характеристику грошей як особливого товару та історичної категорії.
3. Проаналізувати концепції походження грошей, що знайшли найбільше підтвердження у археологічних дослідженнях та інших джерелах інформації.
4. Визначити економічну суть еволюційної концепції походження грошей.
5. В чому суть основоположних засад раціоналістичної концепції походження грошей?
6. Марксистська теорія про суть грошей та її застосування в радянській господарській системі.
7. Розкрийте зміст металістичної теорії грошей та обґрунтуйте імовірність її застосування у сучасному грошовому обігу.
8. Основоположні засади номіналістичної теорії грошей і об'єктивні причини їх використання в сучасних умовах розвитку ринкової економіки.
9. Чим гроші відрізняються від звичайного товару?
10. Причини, що зумовили демонетизацію золота.
11. Які функції виконують гроші?
12. У яких функціях гроші найбільше потерпають від інфляції?
13. Чим відрізняються неповноцінні гроші від повноцінних?
14. Що таке вартість грошей як грошей, на чому вона базується і в чому вона проявляється?
15. Чому неповноцінні гроші називають ще кредитними?
16. Чи впливає статус «законних платіжних засобів» на вартість грошей і чи всі існуючі засоби платежу мають такий статус?

Тема 2. Грошовий оборот та грошова маса

1. Грошовий оборот, його сутність та структура.
2. Поняття грошового потоку та модель грошового обототу.
3. Грошова маса. Грошові агрегати та їх призначення.
4. Грошово-кредитний мультиплікатор.

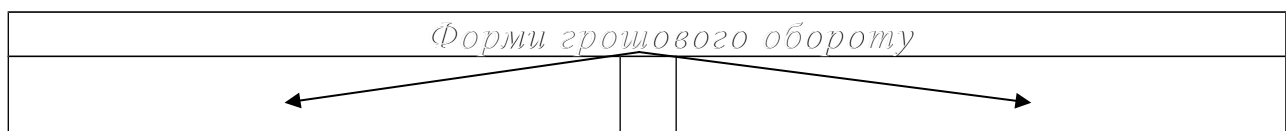
Література: [11,12,14,15,17].

1. Грошовий оборот, його сутність та структура

Грошовий оборот – це процес безперервного руху грошей між суб'єктами економічних відносин у суспільному відтворенні.

Рис.2.1. Структура грошового обороту

Готівково-грошовий оборот	Безготівковий грошовий оборот
↓	↓
Регламентується Правилами здійснення розрахункових операцій затверджених Постановою правління НБУ від 13.10.1997 р.	Регламентується Інструкцією про безготівкові розрахунки у господарському обігу України, затвердженою Постановою правління НБУ від 02.02.1996 р.
↓	↓
Являє собою сукупність платежів готівковими коштами, які використовуються при виплаті заробітної плати, пенсій, субсидій. Рідше готівку в розрахунках між собою використовують підприємства	Являє собою сукупність платежів, що здійснюються без використання готівкових грошей, рух грошей відбувається у вигляді перерахування банком певної суми з рахунка платника на рахунок одержувача

Рис. 2.2. **Форми грошового обороту**

Таблиця 5. Система безготівкових розрахунків (БР)

1 Принципи організації БР	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснюється через банк. 2. Зі згоди платника. 3. При наявності вільних коштів на рахунку платника або права на отримання кредиту.
2 Вимоги до організації БР	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повинні забезпечувати своєчасність платежу за реалізовані товари і послуги. 2. Створювати умови для взаємного контролю платників і отримувачів коштів за виконанням розрахункової та договірної дисципліни, а також банківського контролю. 3. Сприяти наближенню моменту отримання і оплати ТМЦ.
3 Способи БР	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перерахування коштів з рахунка платника на рахунок отримувача в банку. 2. Зарахування взаємних вимог.
4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розрахунки при товарних операціях за ТМЦ, надані

Сфера застосування БР	послуги і виконані роботи. 2. Розрахунки при нетоварних операціях, перерахування податків та інших платежів у бюджет отримання і повернення кредитів.
5 Правові форми безготівкових розрахунків	1. Платіжними вимогами. 2. Платіжними дорученнями. 3. Платіжними вимогами-дорученнями. 4. Чеками. 5. Акредитивами. 6. Векселями.

Правові форми безготівкових розрахунків

а) Розрахунки платіжними вимогами

Платіжна вимога – це документ, який містить вимогу одержувача коштів платнику про сплату певної суми грошей через банк.

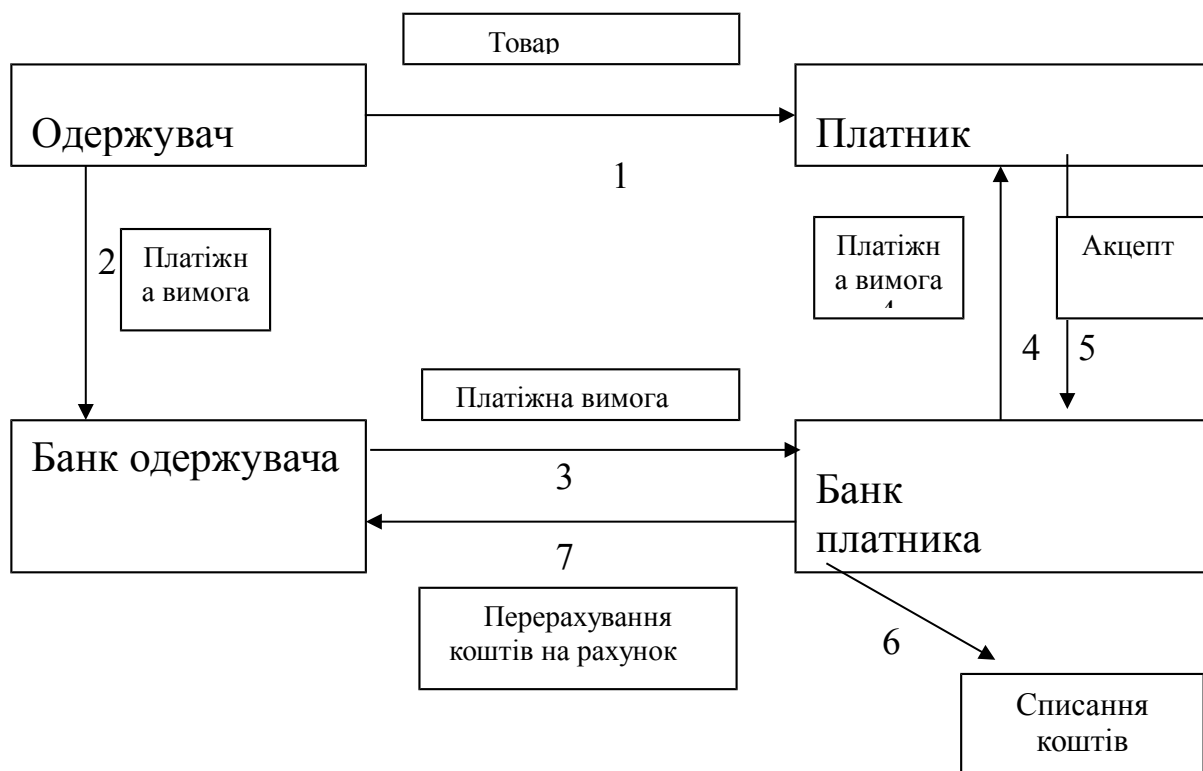

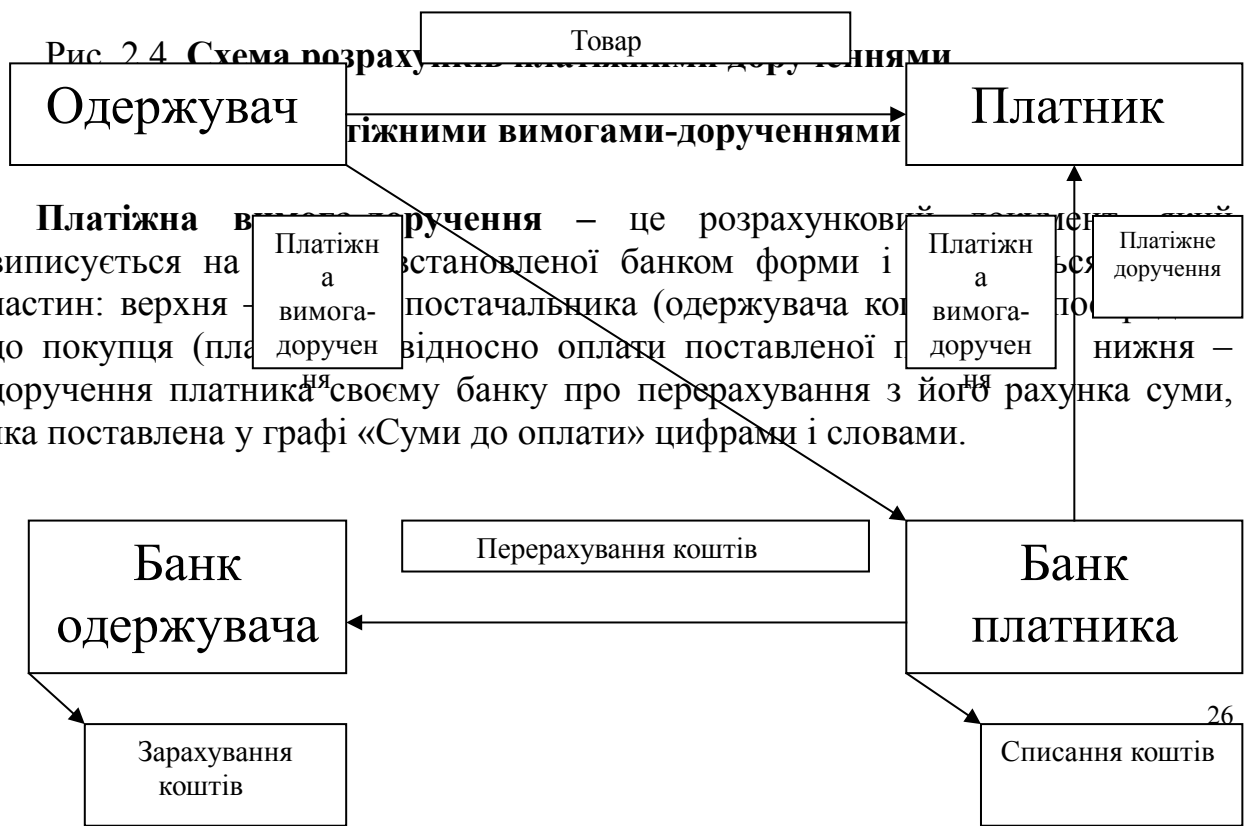
Рис.2.3. **Схема розрахунків платіжними вимогами**

б) Розрахунки платіжними дорученнями

Платіжне доручення – доручення підприємства банку про перерахування певної суми зі свого рахунка на рахунок іншого підприємства. Це найпоширеніша форма безготівкових розрахунків. Платіжне доручення дійсне 10 днів, при цьому день виписки не враховується. Платіжні доручення приймаються банком до виконання лише при наявності коштів на рахунку платника або права на отримання кредиту. Також платіжні доручення застосовують для здійснення попередньої оплати за товари і для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості.

Рис. 2.4. Схеми розрахунку за актами звірки взаємної заборгованості платіжними дорученнями

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, який виписується на встановленій банком формі і складається з двох частин: верхня – вимога-доручення поставачальника (одержувача) до покупця (платника) щодо оплати поставленої продукції, а нижня – доручення платника своєму банку про перерахування з його рахунка суми, яка поставлена у графі «Суми до оплати» цифрами і словами.

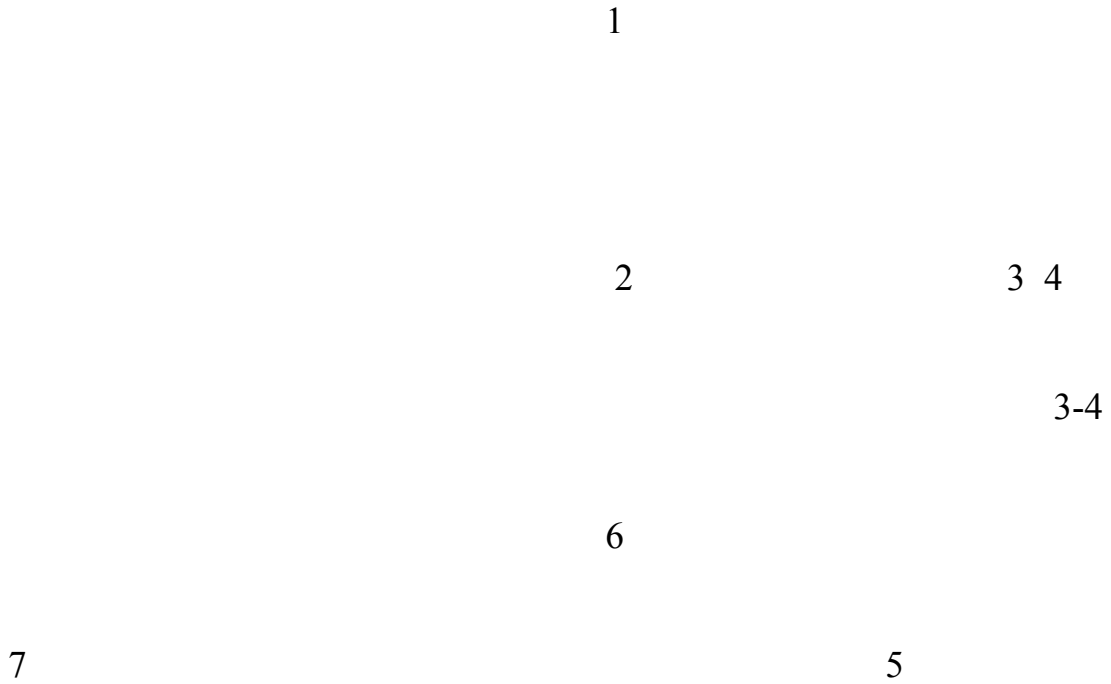

Рис. 2.5. Схема розрахунків платіжними вимогами-дорученнями

г) Розрахунки чеками

Чек – це складений за встановленою формою документ, який містить письмове розпорядження чекодавця банкові, котрий веде його рахунок, оплатити чекодержателю вказану в чеку суму коштів.

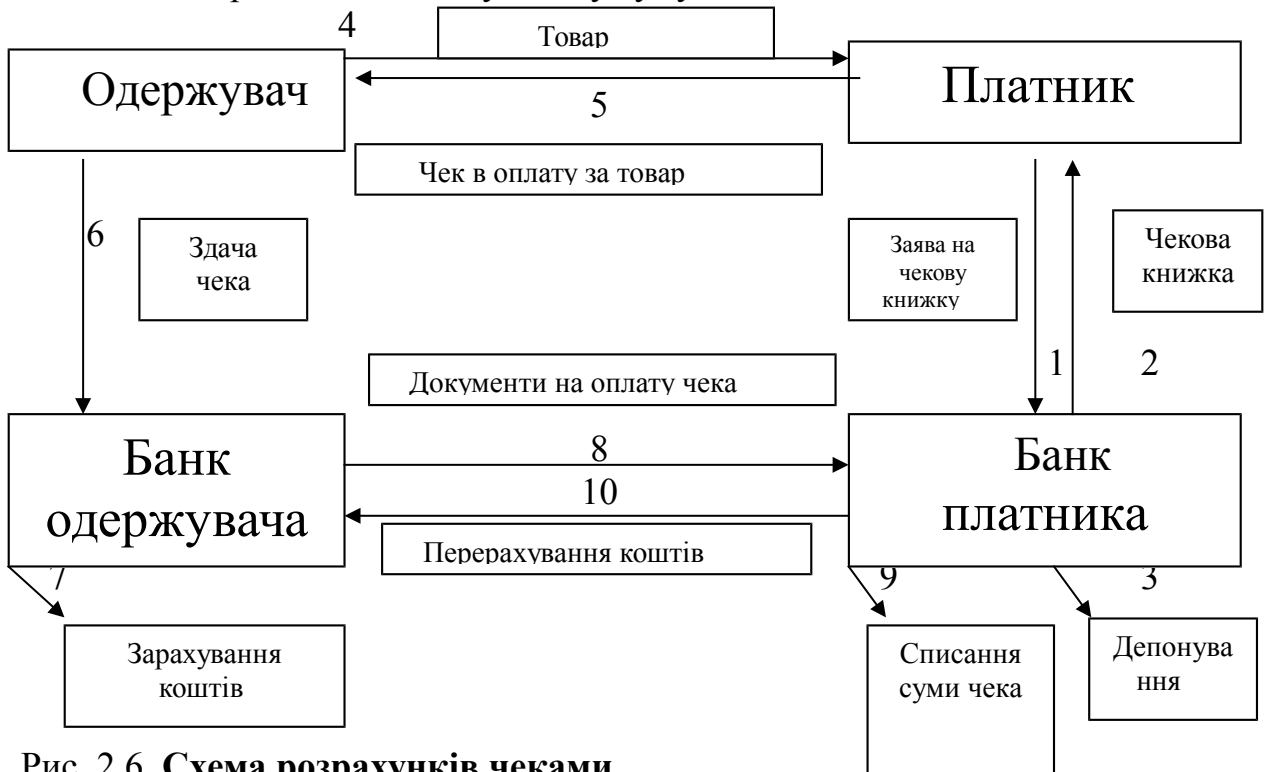

Рис. 2.6. Схема розрахунків чеками

д) Розрахунки акредитивами

Акредитив – це грошове зобов’язання банку, яке видається ним за дорученням клієнта на користь його контрагента за договором, згідно з яким банк, що відкрив акредитив (банк – емітент), зобов’язаний виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги або надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

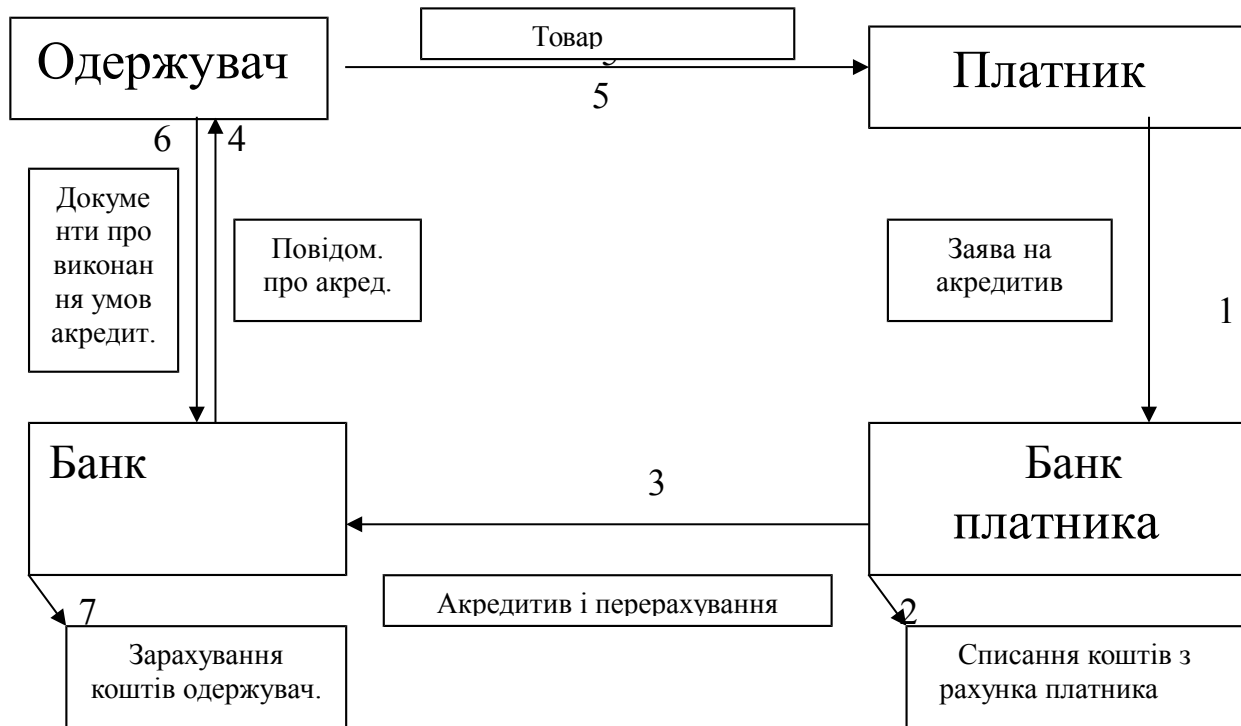

Рис. 2.7. Схема розрахунків акредитивами

е) Розрахунки вексями

Вексель – цінний папір, який містить зобов’язання – нічим не обумовлену обіцянку векселедавця сплатити певну суму грошових коштів.

Розрізняють простий – «соло-вексель» та переказний «трата».

Рис. 2.8. Схема розрахунків простим вексям

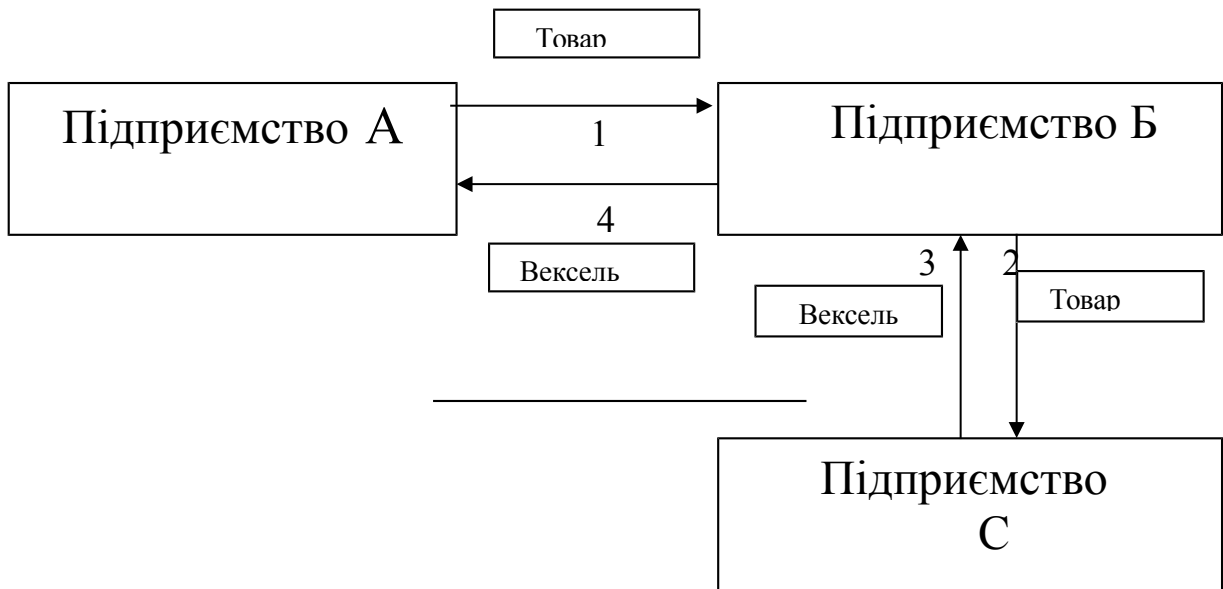

Рис. 2.9. Схема розрахунків переказним векселем

3. Поняття грошового потоку та характеристика основних видів грошових потоків

Грошовий потік – це рух ліквідних грошових коштів, тобто їх надходження і витрачання в процесі господарської діяльності.

Рух грошових коштів можна прослідити за спрощеною моделлю грошового обороту.

Характеристика потоків

1. Сукупність платежів (витрат) фірми, пов'язаних з купівлею виробничих ресурсів, насамперед робочої сили, земельних ділянок, споруд та інших засобів виробництва.

2. Формування грошових доходів сімейних господарств у результаті реалізації виробничих ресурсів.

3. Витрати сімейними господарствами отриманих доходів на споживання, у зв'язку з чим оплачується закупівля продуктів на внутрішньому ринку.

4. Сплата сімейними господарствами уряду частини доходу у вигляді податків.

5. Заощадження сімейних господарств, що не витрачені на споживання та сплату податків, які надходять на грошовий ринок.

6. Кредити, одержані фірмами у фінансових посередників, на грошовому ринку, що утворились за рахунок заощаджень, доходи від емісії цінних паперів.

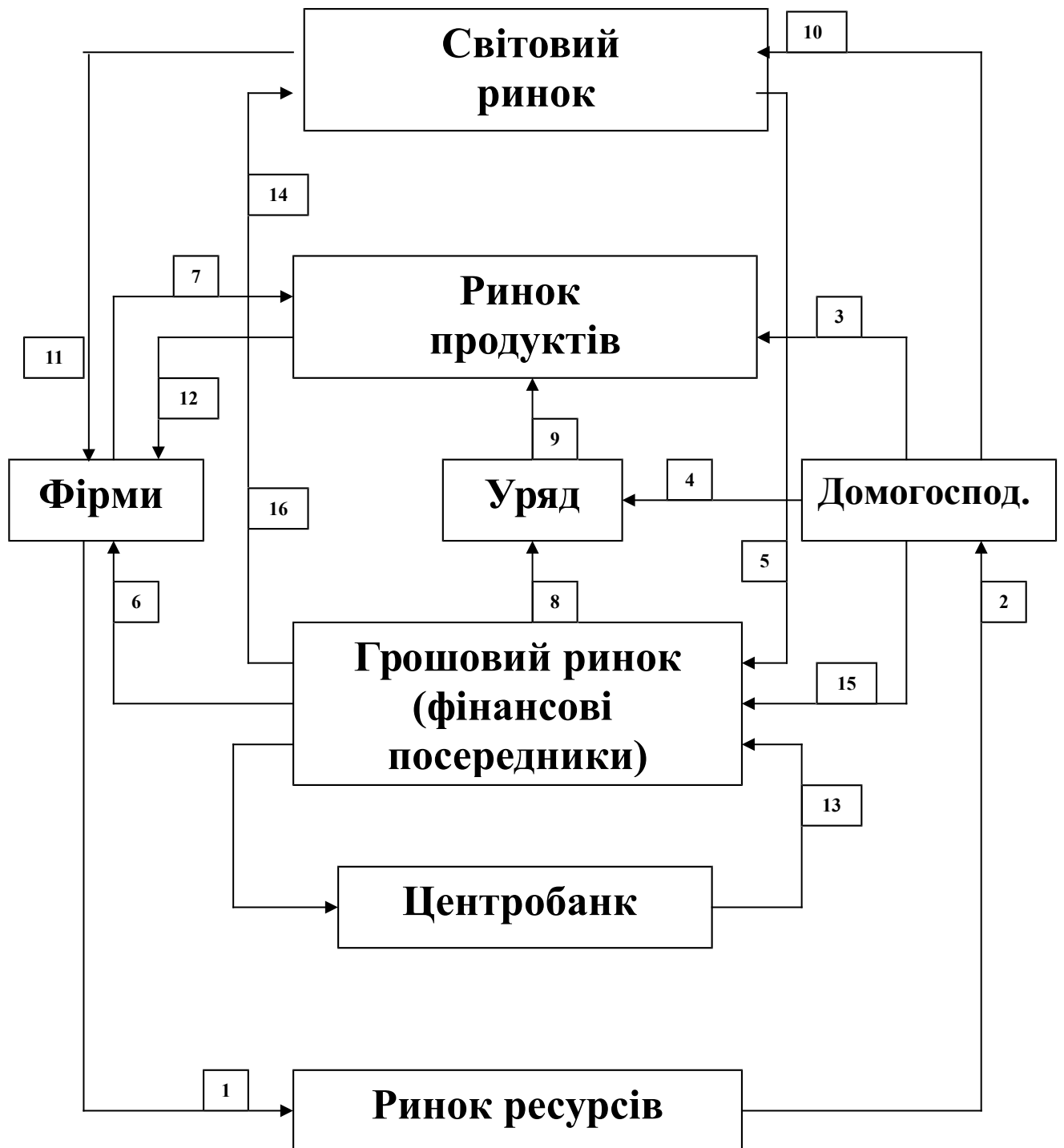

Рис. 2.10. Модель грошового обороту

7. Мобілізовані на грошовому ринку кошти фірми інвестують на розширення виробництва і витрачають на закупівлю необхідних матеріальних цінностей.

8. Мобілізація урядом коштів на грошовому ринку шляхом розміщення своїх зобов'язань (облігацій, казначейських векселів, тощо).

9. Оплата урядом державних закупівель.

10. Оплата сімейними господарствами закупівлі імпортованих товарів на світовому ринку (оплата імпорту).

11. Отримання фірмами виручки від реалізації продукції на світовому ринку (оплата експорту).

12. Отримання фірмами виручки від реалізації продукції на внутрішньому ринку.

13. Якщо обсяг імпорту перевищує обсяг експорту, то в сумі чистого імпорту відтік грошей з внутрішнього ринку, необхідне залучення грошових коштів у внутрішній оборот зі світового ринку.

14. Розміщення вільних коштів на світових ринках, тобто вплив грошового капіталу за кордон.

15. Збільшення кредитування НБУ комерційних банків.

16. Вилучення надлишку грошей з обігу.

4. Грошова маса. Грошові агрегати та їх призначення

Грошова маса – вся сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент.

Структура грошової маси:

1). За ступенем готовності окремих елементів до обороту, тобто за ступенем ліквідності:

- агрегат M_0 ;
- агрегат M_1 ;
- агрегат M_2 ;
- агрегат M_3 .

2). За формою грошових засобів:

- готівкові;
- безготівкові.

3) За розміщенням у суб'єктів грошового обороту:

- у фізичних осіб;
- у юридичних осіб.

Грошовий агрегат – це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності.

Агрегат M_0 – відображає масу грошей, яка перебуває поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб.

Агрегат M_1 – включає гроші в агрегаті M_0 та вклади в банках, які можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси коштів на поточних рахунках та на ощадних рахунках до запитання.

Агрегат M_2 – це гроші в агрегаті M_1 та кошти на всіх видах строкових рахунків, кошти на рахунках капітальних вкладів та інших спеціальних рахунках.

Агрегат M_3 – охоплює гроші в агрегаті M_2 і кошти на вкладах за трастовими операціям

Запитання для самоконтролю

1. Визначте сутність та основні риси грошового обороту.
2. Назвіть основні потоки грошей, по яких вони рухаються в процесі обороту.
3. Що таке потоки втрат і потоки ін'єкцій?
4. Які два потоки в грошовому обороті рівнозначні і повинні балансуватись?
5. Назвіть вхідні і вихідні потоки у групи суб'єктів «сімейні господарства» і поясніть як вони балансуються.
6. На які три сектори можна розподілити грошовий оборот за економічним змістом його потоків?
7. Чому в моделі кругообігу національний продукт повинен дорівнювати національному доходу?
8. Поясніть відмінності між прямим і непрямим фінансуванням.
9. Назвіть способи взаємодії державного сектора економіки з процесами кругообігу.
10. Що таке безготівковий грошовий обіг і безготівкові розрахунки? В чому полягають переваги безготівкового обігу порівняно з готівковим?
11. Виділіть і охарактеризуйте основні підходи до класифікації безготівкових розрахунків.
12. Визначте принципи організації безготівкових розрахунків.
13. Назвіть основні форми безготівкових розрахунків.
14. Що таке розрахункові документи? Розкрийте порядок їх оформлення і використання. Чому існують два підходи до виміру маси грошей – через грошову базу і через грошові агрегати?
15. Чому в різних країнах застосовується свій набір грошових агрегатів і різне наповнення кожного з них?
16. Чи входить до агрегату M_0 запас готівки в касах комерційних банків?
17. Чи входить до агрегату M_3 запас грошей, який зберігають комерційні банки на своїх коррахунках у центральному банку?
18. Чи можна вважати нормальним співвідношення грошових агрегатів M_0 і M_3 в Україні? Якщо ні, то чому і чим таке співвідношення спричинене?
19. Коли зростання швидкості грошей можна розцінювати як позитивне явище, а коли як негативне?
20. Поясніть, чому при наданні банками позичок виникає грошово-кредитна мультиплікація?

21. Чи є зміна швидкості обігу грошей самостійним фактором впливу на ринкову кон'юнктуру, чи це лише механічний наслідок зміни маси грошей, коли при збільшенні маси швидкість зменшується, а при зменшенні – збільшується?
22. Коли можна абстрагуватися від зміни швидкості обігу грошей при визначенні завдань грошово-кредитної політики, а коли неможливо?
23. Коли зростання швидкості грошей можна розцінювати як позитивне явище, а коли як негативне?

Тема 3. Грошовий ринок

1. Сутність грошового ринку і його структура.
2. Попит на гроші та фактори, що на нього впливають.
3. Пропозиція грошей та фактори, що на неї впливають. Рівновага на грошовому ринку та процент.

Література: [9,10,11,14,16].

1. Сутність грошового ринку і його структура

Грошовий ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формується попит, пропозиція та ціна на усі товари.

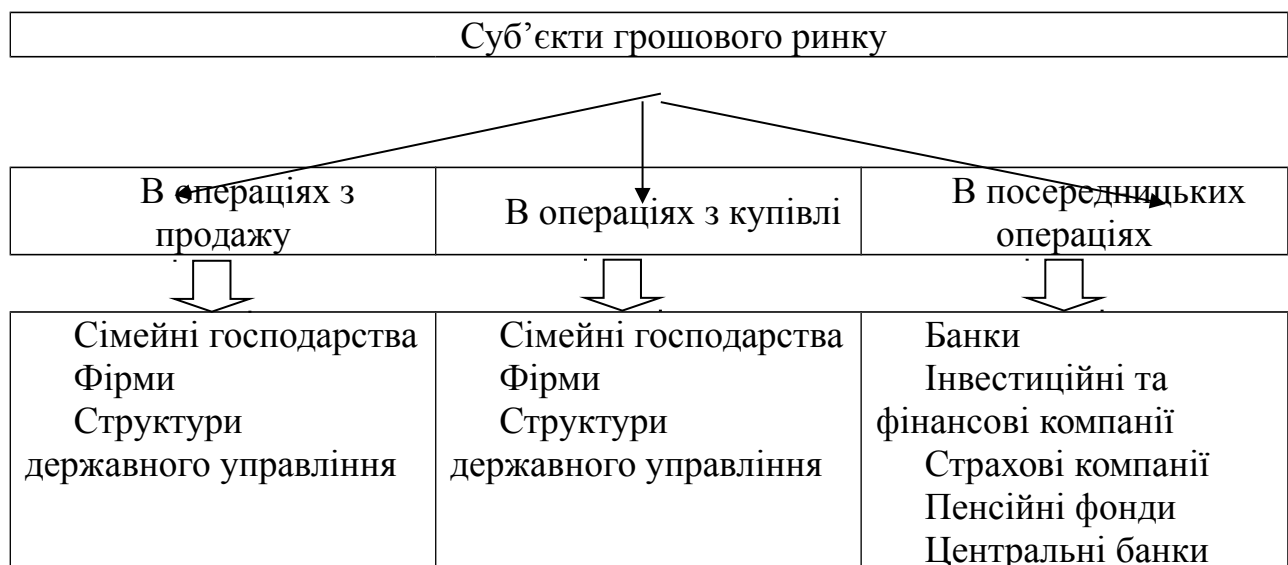

Рис. 3.1. Суб'єкти грошового ринку

Продаж грошей – це передача грошей їх власниками своїм контрагентам у тимчасове користування в обмін на такі інструменти, які надають їм можливість зберігати право розпорядження ними та одержати процентний дохід.

Купівля грошей – одержання суб'єктами ринку у своє розпорядження певної суми грошей в обмін на інструменти грошового ринку.

Ціна товару гроші на грошовому ринку – це процент (або процентний дохід) на позичені чи залучені кошти, що істотно відрізняє її від звичайної ціни на товарних ринках.

Розмір процента визначається не величиною вартості, яку містять у собі куплені (позичені чи залучені) гроші, а їх споживною вартістю – здатністю приносити покупцю додатковий дохід чи блага.

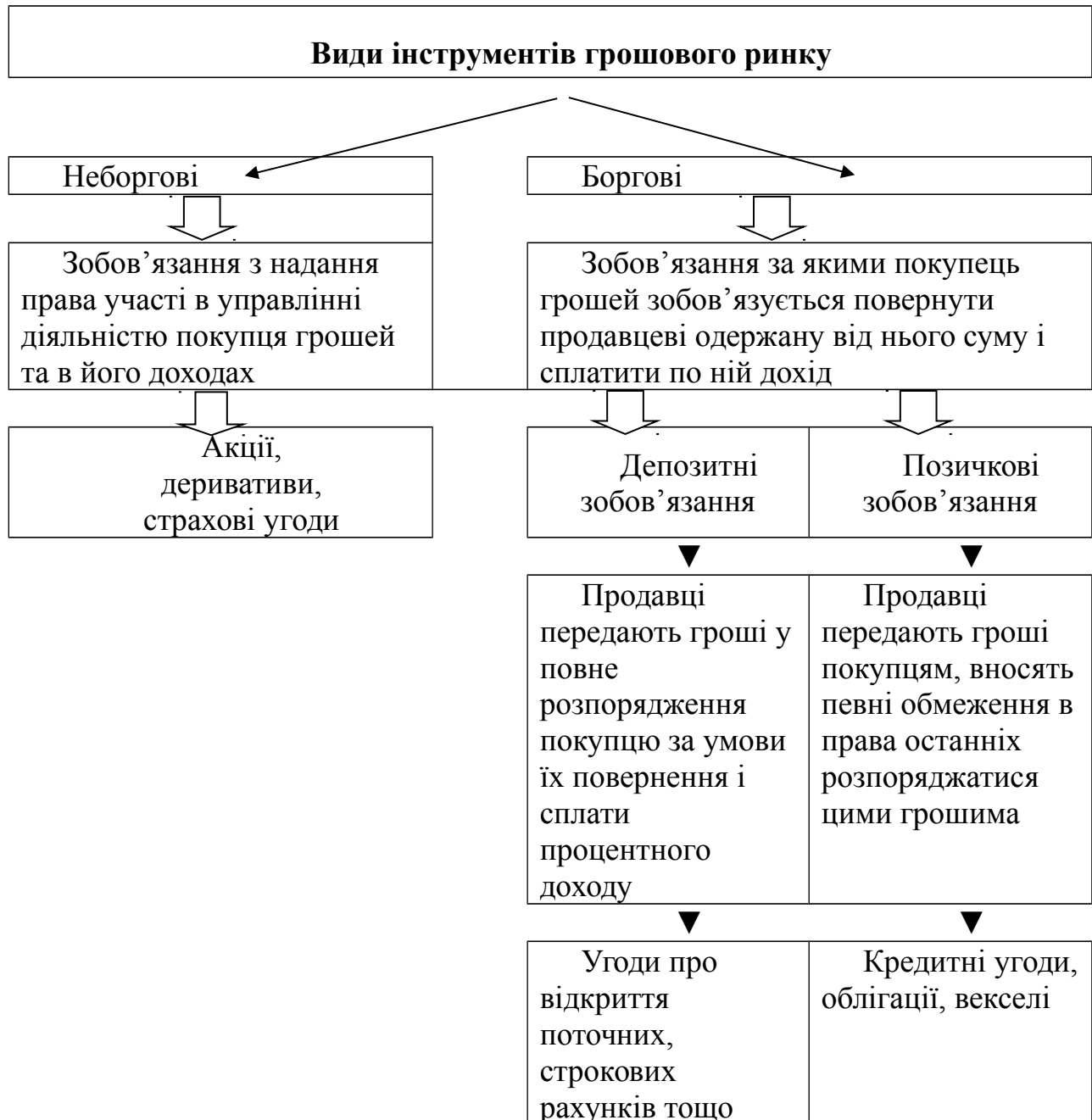

Рис. 3.2. Види інструментів грошового ринку

2. Попит на гроші. Фактори, що визначають зміну попиту на гроші

Попит на гроші – бажання мати певну частину свого портфеля активів (багатства) в ліквідній формі.

Портфельний підхід – заснований Дж. М. Кейнсом під назвою теорія переваги ліквідності.

Наявність попиту на гроші означає, що в його межах економічні суб'єкти триматимуть гроші в себе і не «викинуть» на товарний, валютний чи фондовий ринки і не порушать сформовану там рівновагу.

Чому економічні суб'єкти накопичують гроші?

Цілі накопичення грошей:

- створення запасу купівельних і платіжних засобів, достатнього для задоволення поточних потреб економічних суб'єктів у товарах та послугах;
- накопичення запасу грошей як капіталу, як форми багатства, що дає власнику дохід у вигляді процента.

Відповідно до цілей **попит можна поділити:**

1. Попит на поточний запас платіжних засобів.
2. Попит на тривалий запас грошей для здійснення майбутніх платежів.
3. Попит на постійний запас грошей як форму багатства, що призначена давати додатковий дохід їх власникові.

Відповідно до цілей виділяють **мотиви попиту на гроші:**

- трансакційний (операційний) мотив;
- мотив завбачливості;
- спекулятивний мотив.

Трансакційний мотив – суб'єкти постійно відчують потребу в певному запасі грошей для здійснення поточних платежів, для підтримання на належному рівні особистого та виробничого споживання. Ці гроші повинні бути у формі, придатній для негайного використання в платежі (готівки чи вклади до запитання).

Мотив завбачливості – суб'єкти бажають мати запас грошей як ресурс купівельної спроможності з тим, щоб у будь-який час мати можливість задовольнити свої не передбачувані потреби (хвороба членів сім'ї, поломка автомобіля чи інших дорогих предметів вжитку). Такий запас має переважно страхове призначення. Він більш довготривалий ніж попередній і може використовуватись для одержання доходу через розміщення в довгострокові депозити.

Спекулятивний мотив – суб'єкти бажають мати запас грошей з тим, щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти, а при погіршенні цих умов і появі загрози зниження доходності перетворити їх у грошову форму, яка хоч і мало дохідна але безризикова.

Чинники впливу на попит на гроші

1. *Зміна обсягів виробництва* (або обсягів національного доходу). Його вплив зумовлений трансакційним мотивом нагромадження грошей – чим більший обсяг виробництва валового національного продукту, тим більшим може бути обсяг операцій щодо його реалізації і тим більшим має бути запас грошей для виконання цих операцій. Зміна обсягу ВВП визначається такими

самостійними чинниками: а) **зміна рівня цін**: у міру зростання цін, зростатиме попит на гроші, а при їх зниженні попит буде скорочуватися; б) **зміна реального обсягу ВВП**: у міру зростання фізичного обсягу виробництва зростатиме попит на гроші, а при його зниженні попит буде скорочуватись.

1. *Зміна норми процента.* У міру зростання очікуваного доходу (норми процента) на альтернативні грошам активи, тривалість зберігання буде скорочуватись і попит на гроші знижуватися, а в міру зниження очікуваного доходу – зростати.

2. *Накопичення багатства.* Економічні суб'єкти, накопичують багатство у формі активів, відповідно рівномірно розміщують його приріст між всіма видами активів, в тому числі й у вигляді запасу грошей. Внаслідок цього в міру збільшення маси багатства зростатиме і попит на гроші.

3. *Інфляційні очікування.* За інфляції неминуче знецінюється запас грошей у економічних суб'єктів, вони зазнають втрат, що провокує скорочення їх попиту на гроші.

4. *Очікування погіршення кон'юнктури ринків.* У випадках посилення товарного дефіциту, погіршення якості продукції економічні суб'єкти віддадуть перевагу накопиченню багатства у товарній формі, а не в грошовій і попит на гроші скоротиться.

4. Пропозиція грошей. Фактори, що визначають зміну пропозиції грошей. Рівновага на грошовому ринку та процент

Пропозиція грошей (на мікрорівні) – запас грошей, який суб'єкти господарювання, за сприятливих умов, можуть спрямувати в оборот.

Пропозиція грошей (на макрорівні) – фактична маса грошей, що знаходиться в обороті.

Емісія грошей – вирішальний чинник зміни пропозиції, оскільки пропозиція грошей **екозенне** явище, рух якого визначається не внутрішньо економічними процесами чи мотивацією самих суб'єктів господарювання, а зовнішніми чинниками, що лежать в грошово-кредитній сфері, тобто в сфері банківської діяльності.

Фактори, що впливають на пропозицію грошей

Для спрощення аналізу факторів представимо пропозицію грошей у вигляді:

$$MS = m * Mb,$$

де **MS** – пропозиція грошей у вигляді готівки поза банками та депозитів на поточних рахунках;

m – коефіцієнт грошового мультиплікатора;

Mb – грошова база (включає масу готівки в обороті поза банками і суму резервів комерційних банків на коррахунках та в касах банків).

На обсяг грошової бази (Mb) впливають такі фактори:

- 1) операції НБУ на відкритому ринку;
- 2) операції НБУ з рефінансування комерційних банків;
- 3) валютна інтервенція, що проводиться НБУ.

На зміну коефіцієнта мультиплікатора впливають такі фактори:

- 1) Зміна норми обов'язкового резервування.

Чим нижчою буде норма обов'язкового резервування, тим вищим буде коефіцієнт мультиплікації, а отже більшим загальний обсяг грошової пропозиції.

- 2) Зміна облікової ставки НБУ.

При підвищенні облікової ставки зменшується попит комерційних банків на позички рефінансування, відповідно скоротяться надлишкові резерви банків та їхні можливості надавати позики.

- 3) Зміна типової ринкової процентної ставки.

При зростанні ринкової процентної ставки за позичками у комерційних банків зростає попит на позички рефінансування навіть при зростанні облікової ставки НБУ, що сприяє зростанню пропозиції грошей.

- 4) Зміна багатства.

Чим бідніші економічні суб'єкти, тим більшу частину своїх грошей вони тримають у формі готівки і навпаки. Але оскільки депозитна складова зумовлює мультиплікативний процес, а готівковані, то зміна їх співвідношення приводить до зміни загального обсягу пропозиції грошей.

Норма

процента

12

10

8

6

4

2

M_s

МД

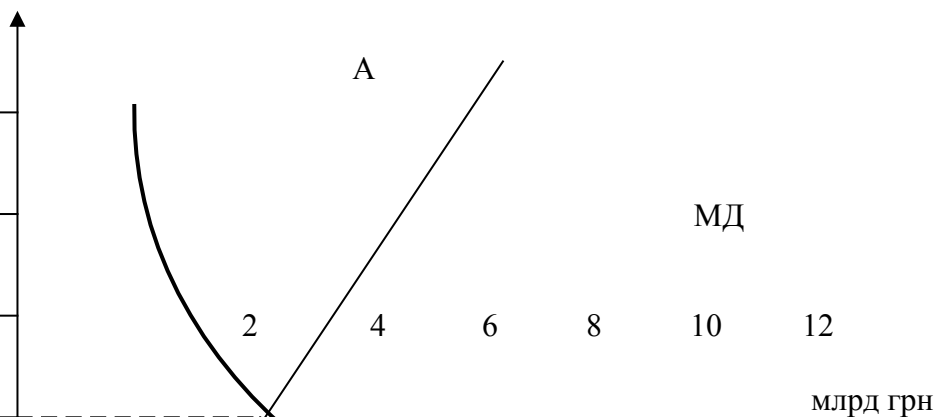

Рис. 3.3. Графічна модель ринку грошей

- 5) Тінізація підприємницької діяльності.

Зумовлює зміну структури грошових запасів на користь готівки, що послаблює ефект мультиплікації і зменшує пропозицію грошей.

б) Низький стан довіри до банків.

Вилучення грошей з депозитів негативно впливає на процес мультиплікації і пропозицію грошей.

7) Зростання процентних ставок за депозитами до запитання.

Сприяє залученню банками готівки на поточні вклади і розширенню процесу мультиплікації депозитів, унаслідок чого зростає пропозиція грошей.

Рівновага на грошовому ринку та процент. Криві попиту (МД) і пропозиції (Ms) перетинаються в точці А (рис. 3.3), якій адекватні маса грошей в обороті на суму 4,0 млрд грн та ставка очікуваного доходу (норма процента) на рівні 6%. Це означає, що економічні суб'єкти в даній економічній ситуації бажають мати у своєму розпорядженні грошей на суму 4,0 млрд грн, а банківська система може забезпечити пропорцію грошей на цьому ж рівні, щоб урівноважити попит і пропозицію. За цієї умови ставка процента стабілізується на рівні 6%. Цей рівень є рівноважною ставкою процента.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке грошовий ринок?
2. Чим відрізняються операції купівлі-продажу на грошовому і на товарному ринках?
3. Що є інструментом купівлі-продажу на грошовому і на товарному ринках?
4. Що таке боргові і неборгові інструменти грошового ринку?
5. Хто є суб'єктами грошового ринку?
6. Назвіть основні групи фінансових посередників.
7. Чим характерні потоки грошей у секторі прямого фінансування грошового ринку?
8. Що таке попит на гроші?
9. Що таке альтернативні грошам доходні активи?
10. Що таке альтернативна вартість зберігання грошей?
11. Як пов'язаний попит на гроші зі швидкістю обігу грошей?
12. На які цілі, на Вашу думку, економічні суб'єкти накопичують запас грошей? Які три мотиви накопичення грошей визначаються в економічній літературі?
13. Чим відрізняються погляди Дж. М. Кейнса і М. Фрідмана щодо мотивів накопичення грошей?
14. Як залежить попит на гроші від середнього рівня цін, фізичного обсягу валового продукту та норми процента?
15. Які ще чинники впливають на попит на гроші, крім трьох традиційних?
16. У чому полягає сутність пропозиції грошей? Чому пропозиція грошей являється екзогенним явищем?
17. Як впливає грошова емісія банків на пропозицію грошей?
18. Які чинники можуть змінити рівень грошово-кредитного мультиплікатора як фактор впливу на пропозицію грошей?

Тема 4. Грошові системи

1. Грошова система, її суть та основні елементи.
2. Еволюція грошових систем
3. Системи банкотної емісії до і після відміни золотого стандарту.
4. Елементи грошової системи України та грошово-кредитне регулювання.

Література: [11,12, 14 15,17].

1. Грошова система, її суть та основні елементи

Грошова система – це форма організації грошового обороту у країні, встановлена загальнодержавними законами.

Сформувались грошові системи в XVI – XVII ст., хоча окремі їх елементи (грошові знаки) існували і раніше.

Елементи грошової системи

1) Найменування грошової одиниці

Пов'язується з історією країни (фунт стерлінгів, гривня тощо). У світі понад 300 найменувань національних грошових одиниць.

2) Масштаб цін

Являє собою величину грошової одиниці даної країни.

3) Види та купюрність грошових знаків

Визначає вищий законодавчий орган, який надає їм статус законного платіжного засобу. *Вид грошових знаків:* банківські або скарбничі білети (залежать від державного органу, який їх емітує) та білонна монета. *Купюрність грошових знаків* – визначена державою розмірність номіналів банкнот та розмірної монети.

4) Регламентация готівкового та безготівкового обороту

Приймаються відповідні законодавчі акти держави та нормативні акти центрального банку країни щодо регулювання готівкового та безготівкового грошового обороту.

5) Регламентация режиму валютного курсу та операцій з валютними цінностями. У всіх країнах він активно використовується для забезпечення сталості національної валюти.

6) Державне регулювання грошового обороту. Нагляд і контроль за грошовим оборотом покладається на спеціальні органи – центральні банки.

2. Еволюція грошових систем

Система металевих обігу – грошовий метал перебуває у обігу і виконує всі функції грошей, а банкноти залишаються розмінними на золото.

Система паперово-кредитного обігу – в обігу перебувають лише нерозмінні на метал знаки грошей – банкноти або казначейські білети.

Рис. 4.1. Класифікація грошових систем за ознакою форм грошей

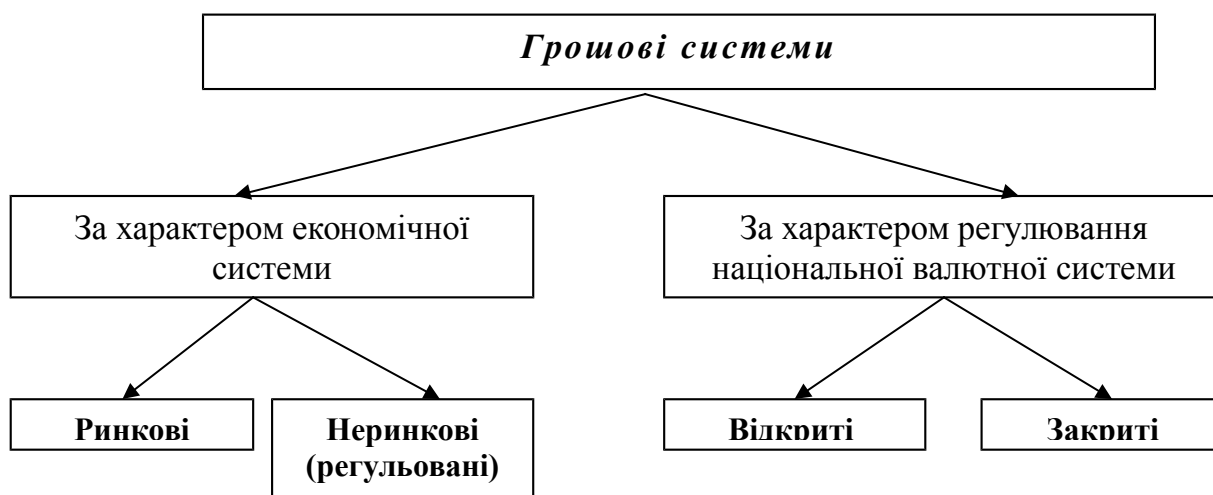

Рис. 4.2. Класифікація грошових систем за іншими ознаками

Риси сучасних грошових систем

- утрата зв'язку із золотом внаслідок витіснення його з внутрішнього та зовнішнього обороту;
- випуск грошей в обіг не тільки для кредитування господарства, а й для кредитування держави;
- широкий розвиток безготівкового обігу та зменшення готівкового;
- хронічна інфляція;
- державне регулювання грошового обігу;
- відміна офіційного золотого вмісту;
- розвиток інтеграційних процесів у сфері грошово-кредитних відносин.

Ринкові грошові системи – характерним є переважання економічних методів та інструментів регулювання грошового обігу.

Неринкові грошові системи – характерним є переважання адміністративних неринкових методів регулювання грошового обігу, що проявляється насамперед у штучному розмежуванні його на готівкову та безготівкову сфери.

Закриті грошові системи – характеризуються наявністю значної кількості валютних обмежень (не конвертованість валюти, штучне формування валютного курсу).

Відкриті грошові системи – мінімальне втручання держави у регулювання валютних відносин (конвертованість валюти, ринковий механізм формування валютного курсу).

3. Системи банкотної емісії до і після відміни золотого стандарту

Емісійна система – законодавчо встановлений порядок випуску та обороту грошових знаків.

За золотого стандарту кількість банкнот в обігу повністю визначалась потребами товарного обігу в засобах обігу і платежу і мала подвійне забезпечення:

- повністю покривається комерційними векселями;
- частина покривається золотом.

Фідуціарна емісія – частина банкотної емісії, що не покривається золотими запасами банку.

На підставі законодавчих норм, що регулюють банкнотну емісію щодо золотих запасів центрального банку, розрізняють системи банкотної емісії.

1. АНГЛІЙСЬКА СИСТЕМА

Створена в 1844 р. – акт Р. Піля.

Розмір федуціарної емісії обмежувався абсолютною величиною – 14 млн ф. ст. емісія понад цієї суми повинна повністю покриватись металевим запасом Банку Англії.

2. ФРАНЦУЗЬКА СИСТЕМА

Створена в 1870 р.

Фіксувався абсолютний розмір усієї емісії в межах якої Банк Франції сам регулював співвідношення між федуціарною частиною та частиною, що покривалась металевими запасами.

3. НІМЕЦЬКА СИСТЕМА

Створена в 1875 р.

Розмір федуціарної емісії встановлювався в абсолютній величині – 250 млн марок, але Рейсхбанку дозволялось збільшувати її понад встановленого розміру.

4. АМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА

Створена в 1913 р.

Золоте покриття банкотної емісії становило не менше 40%. Дозволялось тимчасове зниження цього покриття до 30%. Але при цьому федеральні

резервні банки повинні були сплачувати прогресивний податок з суми, якої недостатньо для покриття.

Після відміни золотого стандарту: емісія банкнот проводиться Центральним банком:

- шляхом надання кредитів кредитним закладам у формі переобліку комерційних векселів;
- шляхом кредитування скарбниці під забезпечення державних цінних паперів;
- шляхом обміну банкнот на іноземну валюту.

Емісійні операції (операції з випуску та вилучення грошей із обігу) в державах проводять:

- Центральний (емісійний) банк, що користується монопольним правом випуску банкнот;
- Казначейство (державний виконавчий орган), що випускає дрібнокупюрні паперово-грошові знаки – казначейські білети і білонну монету.

5. Елементи грошової системи України та грошово-кредитне регулювання

Національна грошова система – це встановлена державою форма організації грошового обороту в країні, закріплена національним законодавством. Сучасна національна грошова система України – це грошова система ринкового типу.

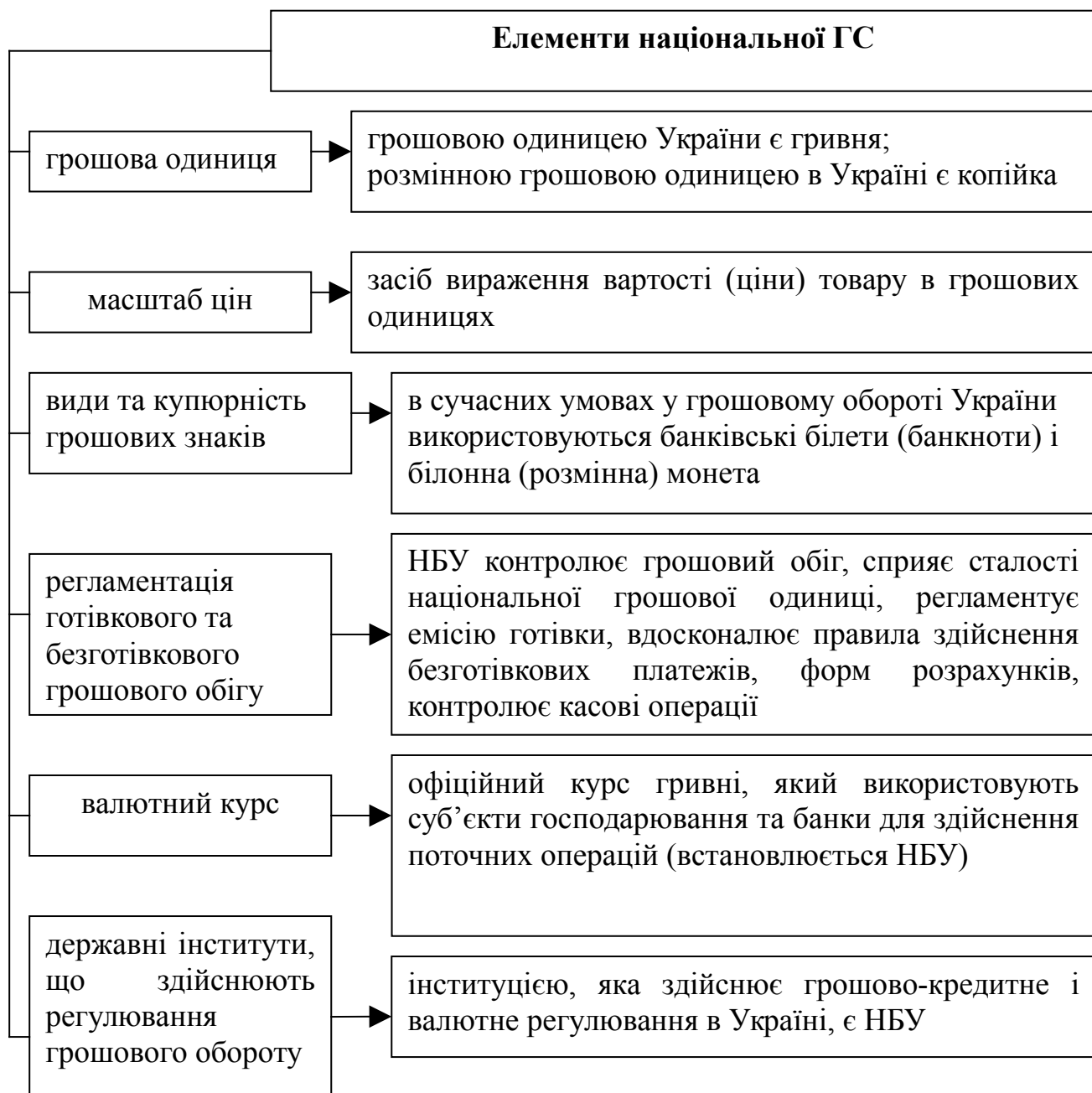

Рис. 4.3. Характеристика структурних елементів національної грошової системи

Грошово-кредитна політика, її цілі, типи, інструменти

Структурна політика передбачає надання субсидій чи інших стимулів активізації розвитку відсталих регіонів (регіональна політика) чи певних галузей або секторів виробництва (секторіальна політика).

Політика конкуренції передбачає заходи антимонопольного характеру, вільного ціноутворення, доступу на ринки всім підприємницьким структурам.

Соціальна політика передбачає заходи, спрямовані на забезпечення соціальної рівності та забезпеченості всіх членів суспільства, шляхом часткового перерозподілу доходів.

Кон'юнктурна політика передбачає регулятивний вплив держави на ринкову кон'юктуру, співвідношення сукупного попиту і сукупної пропозиції на ринках. Оскільки сукупний платоспроможний попит формується і реалізується у грошовій формі, то кон'юнктурна політика забезпечується *державним регулюванням грошового обороту*.

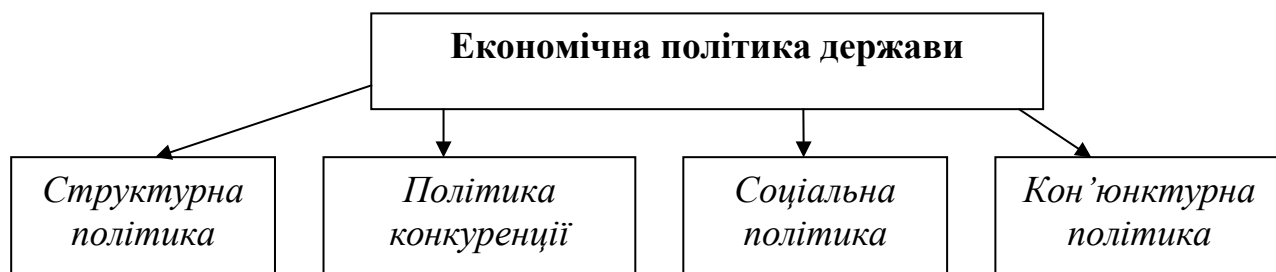

Рис. 4.4. Складові економічної політики

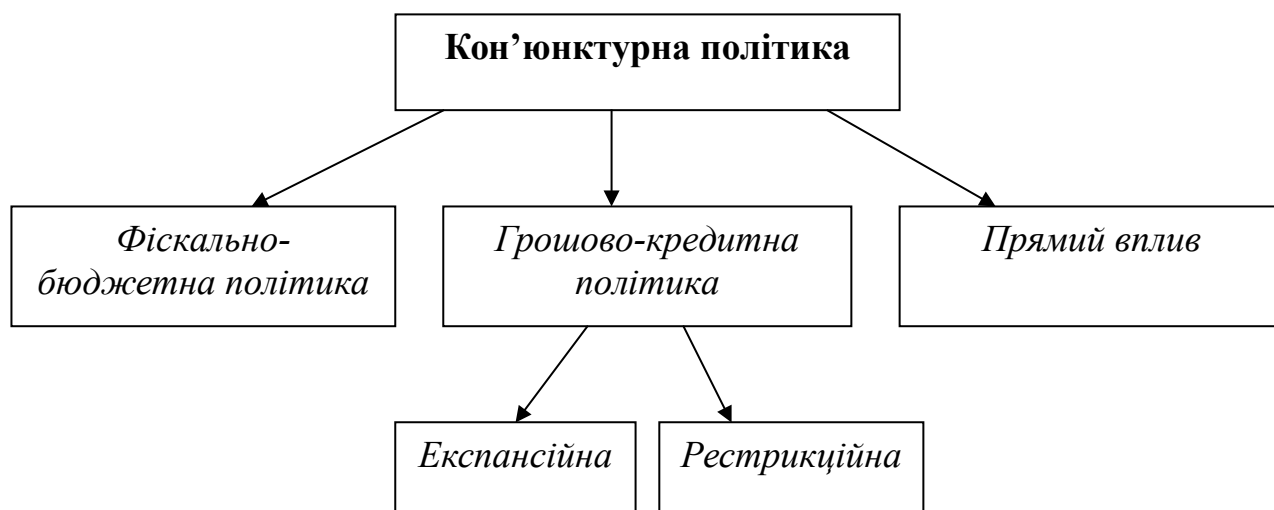

Рис. 4.5. Складові кон'юнктурної політики

Фіскально-бюджетна політика – це сукупність заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат.

Грошово-кредитна політика – це сукупність заходів щодо економічного регулювання сфери грошового обороту шляхом зміни пропозиції (маси) грошей та їх ціни (%) на грошовому ринку.

Експансійна політика – це сукупність заходів, націлених на зростання пропозиції грошей, внаслідок чого гроші «дешевіють».

Рестрикційна політика – це сукупність заходів, націлених на скорочення пропозиції грошей, внаслідок чого гроші «дорожчають».

Прямий вплив – це сукупність адміністративних заходів держави у випадках, коли інструменти фіскально-бюджетної та грошово-кредитної політики не дають бажаного результату в сфері регулювання грошового обороту.

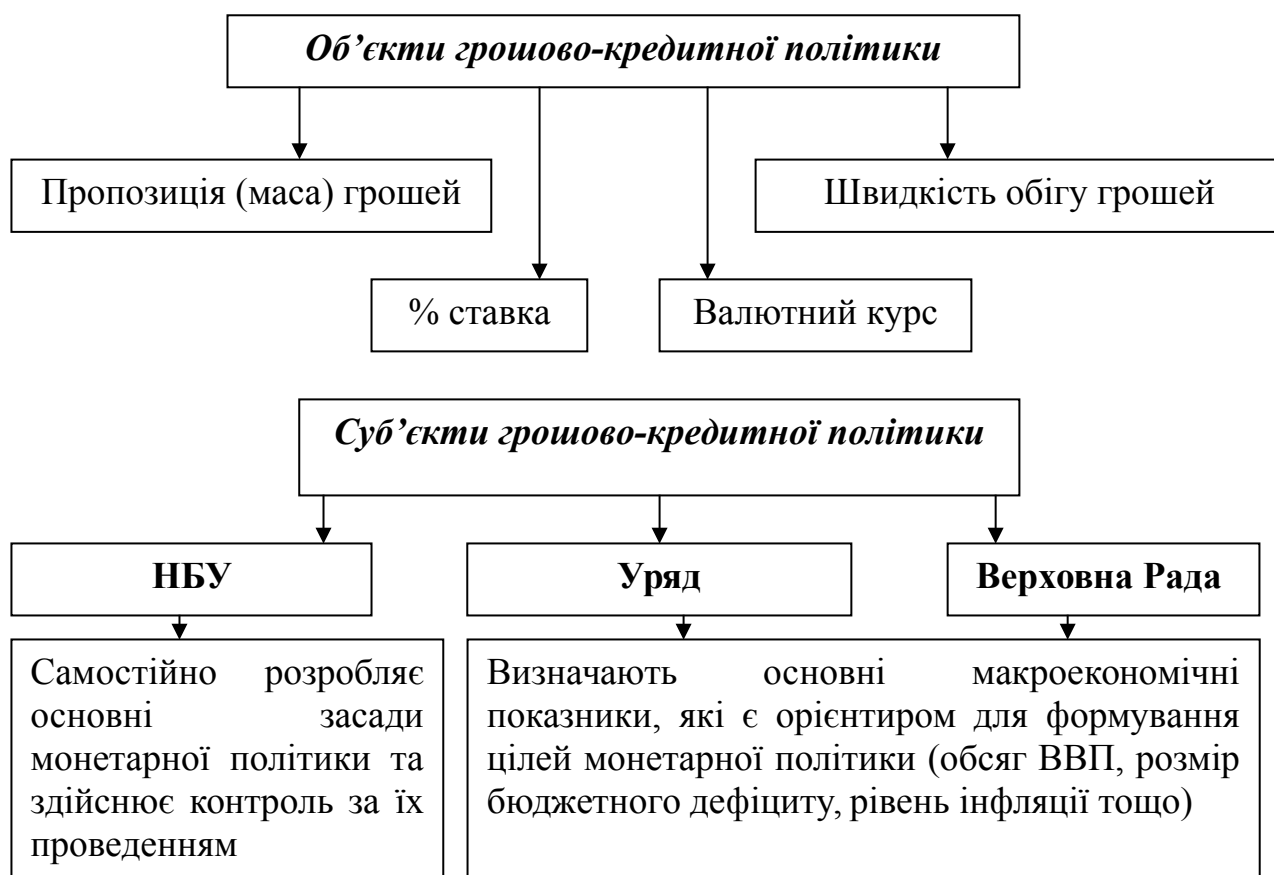

Рис. 4.6. Об'єкти та суб'єкти грошово-кредитної політики

Грошово-кредитна політика – це комплекс взаємозв'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визначених цілей заходів щодо регулювання грошового обороту, які здійснює держава через ЦБ.

Інструменти грошово-кредитної політики – це конкретні заходи і дії ЦБ, спрямовані на зміну маси грошей та рівня процентної ставки.

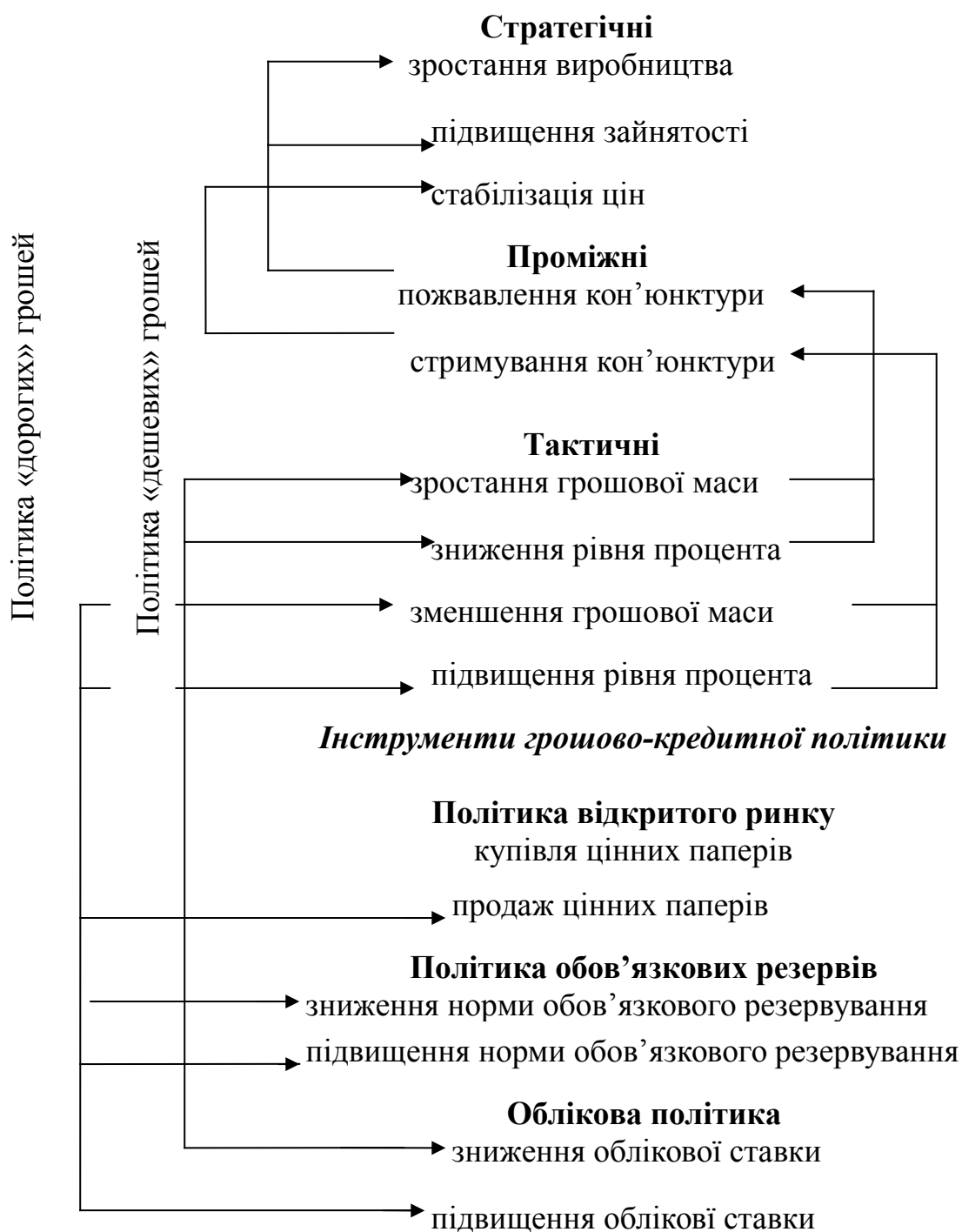

Рис. 4.7 Схема взаємозв'язку типів, цілей та інструментів грошово-кредитної політики

Монетизація бюджетного дефіциту полягає в пошуку грошових коштів, достатніх для покриття (фінансування) перевищення бюджетних витрат над бюджетними доходами.

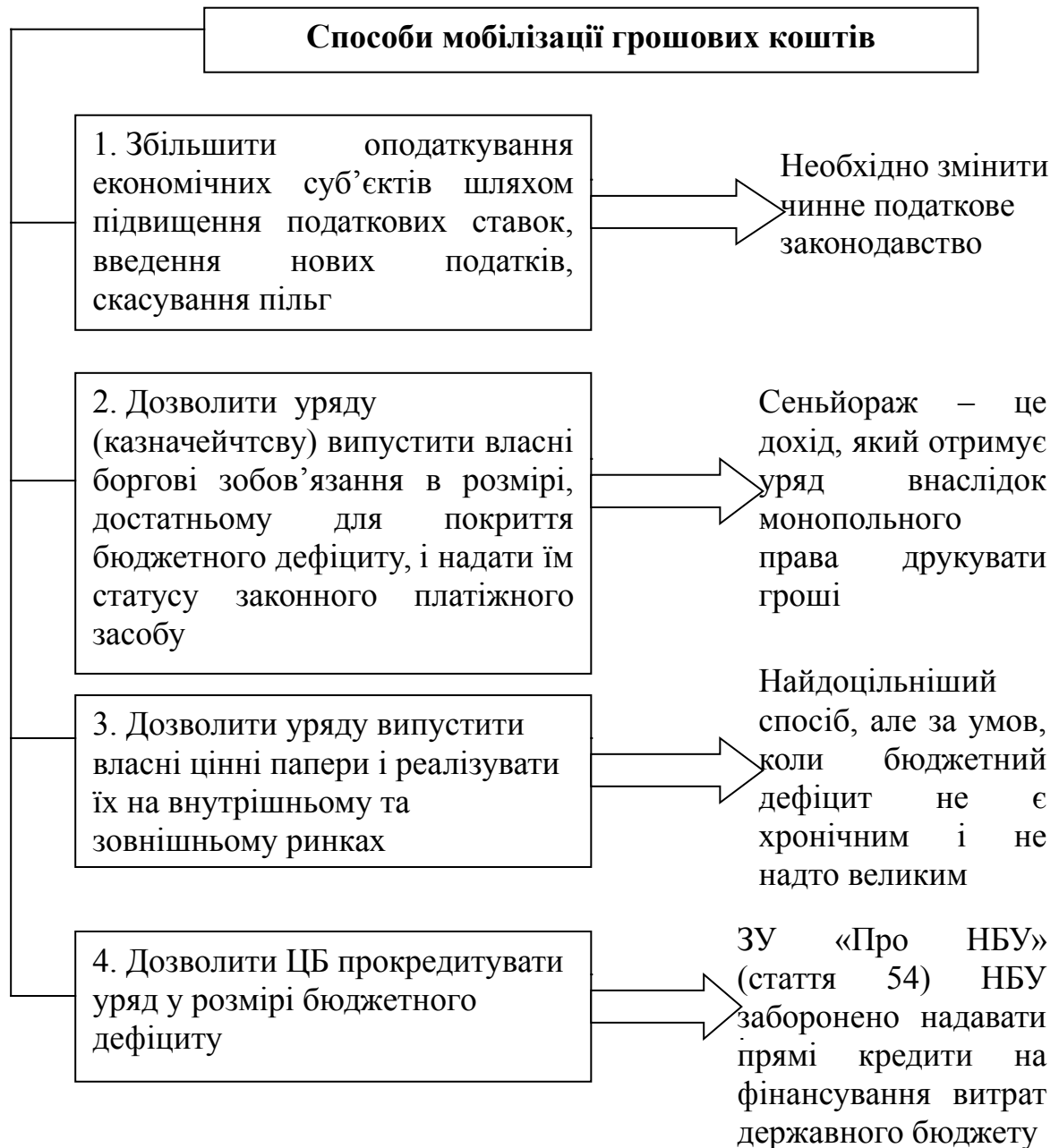

Рис. 4.8. Характеристика способів мобілізації грошових коштів для монетизації бюджетного дефіциту

Запитання для самоконтролю

1. Перелічіть складові грошової системи і коротко охарактеризуйте кожен з них.
2. Як поділяються грошові системи залежно від форми функціонування грошей?
3. Як відрізняються різновиди біметалізму?
4. Про що йдеться в законі Коперніка - Грешема?
5. Назвіть форми золотого монOMETALІЗМУ.
6. На яких засадах функціонує паперова грошова система?
7. Чому після Першої світової війни жодна країна не повернулася до золотого монOMETALІЗМУ?

8. Дайте характеристику системи кредитних грошей. Чим вона відрізняється від системи паперових грошей?
9. Що таке грошова система?
10. Назвіть елементи грошової системи.
11. За якими ознаками класифікують грошові системи?
12. За яких грошових систем в обігу знаходились повноцінні монети? Чи існують повноцінні монети в сучасному грошовому обігу України?
13. Чим саморегульовані грошові системи відрізняються від регульованих?
14. Які різновиди саморегульованих грошових систем Ви знаєте?
15. Назвіть форми золотого монометалізму. Що таке демонетизація золота?
16. Що таке національна грошова система? Дайте характеристику елементів національної грошової системи.
17. В межах якої зі складових економічної політики здійснюється державне регулювання грошового обороту?
18. У чому різниця між фіскально-бюджетною та грошово-кредитною політиками?
19. Які типи грошово-кредитної політики Ви знаєте?
20. Хто є реалізатором грошово-кредитної політики в Україні.
21. Які цілі та інструменти грошово-кредитної політики Ви знаєте?
22. Що таке монетизація бюджетного дефіциту? Які способи монетизації бюджетного дефіциту Ви знаєте?
23. Що таке монетизація ВВП? Як визначається показник монетизації ВВП?
24. Дайте визначення поняття грошової реформи.
25. Які види грошових реформ Ви знаєте?
26. Назвіть основні особливості грошової реформи в Україні
27. Як запроваджувалася в оборот нова національна валюта України?
28. У чому полягали труднощі впровадження в оборот національної валюти України?

Тема 5. Інфляція і грошові реформи

1. Інфляція, її суть, чинники, види та наслідки. Антиінфляційна політика держави.
2. Особливості інфляційного процесу в Україні.
3. Грошові реформи та їх класифікація.
4. Грошова реформа в Україні.

Література: [11,12, 14 15,17].

1. Інфляція, її суть, чинники, види та наслідки. Антиінфляційна політика держави

Чинники інфляції

Грошові:

- ✓ переповнення сфери обігу надлишковою масою грошових коштів, які виникли в результаті надмірної емісії;
- ✓ перенасичення кредитом господарства держави;
- ✓ заходи уряду з підтримки курсу національної валюти.

Негрошові:

- ✓ структурні диспропорції спеціального відтворення;
- ✓ витратний механізм господарювання;
- ✓ недосконала державна економічна політика;
- ✓ зовнішньоекономічна діяльність держави;
- ✓ монополізація ринку;
- ✓ інфляційні очікування.

Форми прояву інфляції:

- за золотого стандарту ознакою інфляції був лаж на золото, тобто підвищення ціни на золоті монети в паперових грошах;
- в сучасних умовах формою прояву інфляції стало знецінення грошових знаків відносно вартості звичайних товарів.

Вимірювання інфляції:

Індекс цін споживчих товарів:

$$ІСЦ = \frac{\text{Ринкова вартість фіксованого кошика у поточному році}}{\text{Ринкова вартість фіксованого кошика у базовому році}}$$

Індекс цін на засоби виробництва:

$$ІЦВ = \frac{\text{Делітіаà ààðð³ñòйçà ñíá³ááèðíá íèòòááíòí ÷íííðíèó}}{\text{Делітіаááàð ð³ñòйçàñíá³ ááèðíáíèòò ááááçíáíá ñáð³íáó}}$$

Дефлятор ВВП характеризує зміну в часі загального рівня цін на всі товари і послуги, реалізовані кінцевим споживачем.

Види інфляції:

1. За формою прояву:

- відкрита або цінова інфляція, що проявляється у формі зростання цін;
- прихована або інфляція заощаджень, коли знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при зафіксованих державою цінах і доходах;

- девальвація, за якої знецінення грошей проявляється у падінні їх курсу до іноземних валют.
2. За темпами знецінення грошей:
- повзуча, зростання маси грошей йде без помітного підвищення цін – до 5% на рік;
 - помірна, зростання цін – від 5% до 20%;
 - галопуюча, зростання цін – від 20% до 100%;

Рис. 5.1. Стадії розвитку інфляції

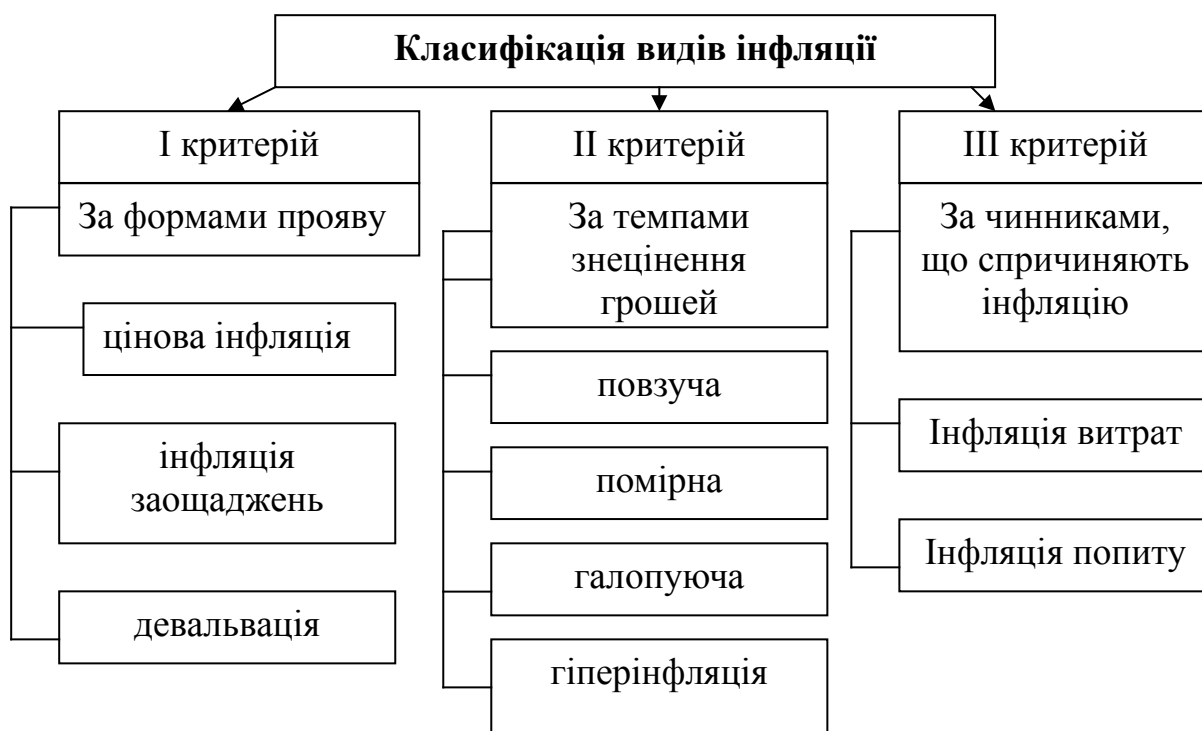

Рис. 5.2. Критерії класифікації видів інфляції

Цінова інфляція – це інфляція, що проявляється у формі зростання цін.

Інфляція заощаджень – знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при зафіксованих державних цінах і доходах.

Девальвація – знецінення національних грошей проявляється у зниженні їх курсу до іноземних валют.

Рис. 5.3. Причини інфляції

Помірна інфляція проявляється у прискоренні знецінення грошей у формі зростання цін у межах від 5% до 20% на рік, що спонукає економічних суб'єктів вживати адаптаційних заходів.

Галопуюча інфляція характеризується стрибкоподібним, неравномірним зростанням цін (20–50% на рік, інколи 100% на рік). Підвищення цін стає непередбачуваним і не піддається регулюванню.

Гіперінфляція характеризується надзвичайно високими темпами зростання цін – більш як 100% на рік, гроші починають втрачати свої функції, падає їх роль в економіці, поширюється бартер, порушуються фінансові та кредитні механізми.

Інфляція витрат спричиняється тиском на ціни з боку зростання виробничих витрат.

Інфляція попиту спричиняється тиском на ціни з боку грошей внаслідок зростання їх пропозиції банківською системою і зумовленого цим збільшення платоспроможного попиту на товарних ринках.

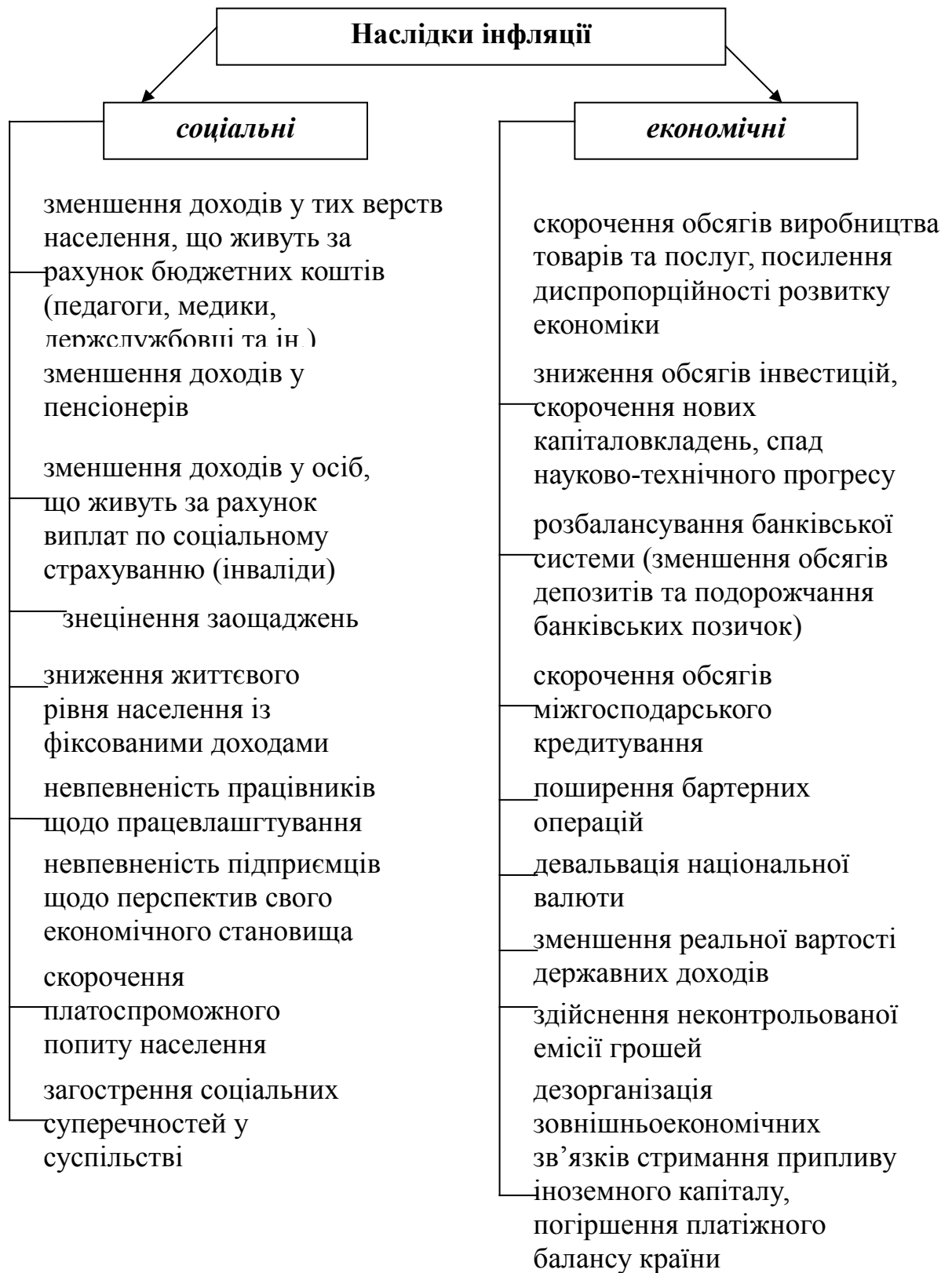

Рис. 5.4. Економічні і соціальні наслідки інфляції

Антиінфляційна політика – це комплекс заходів щодо державного регулювання економіки, які спрямовані на боротьбу з інфляцією

Рис. 5.5. Антиінфляційна політика держави

2. Особливості інфляційного процесу в Україні

Причина інфляції в Україні:

- Диспропорції в структурі економіки
- Висока витратність виробництва продукції
- Монополізація ринку
- Імпорт інфляції
- Невиважена первинна емісія
- Фінансування сільського господарства за рахунок державного бюджету у великих обсягах

3. Грошові реформи та їх класифікація

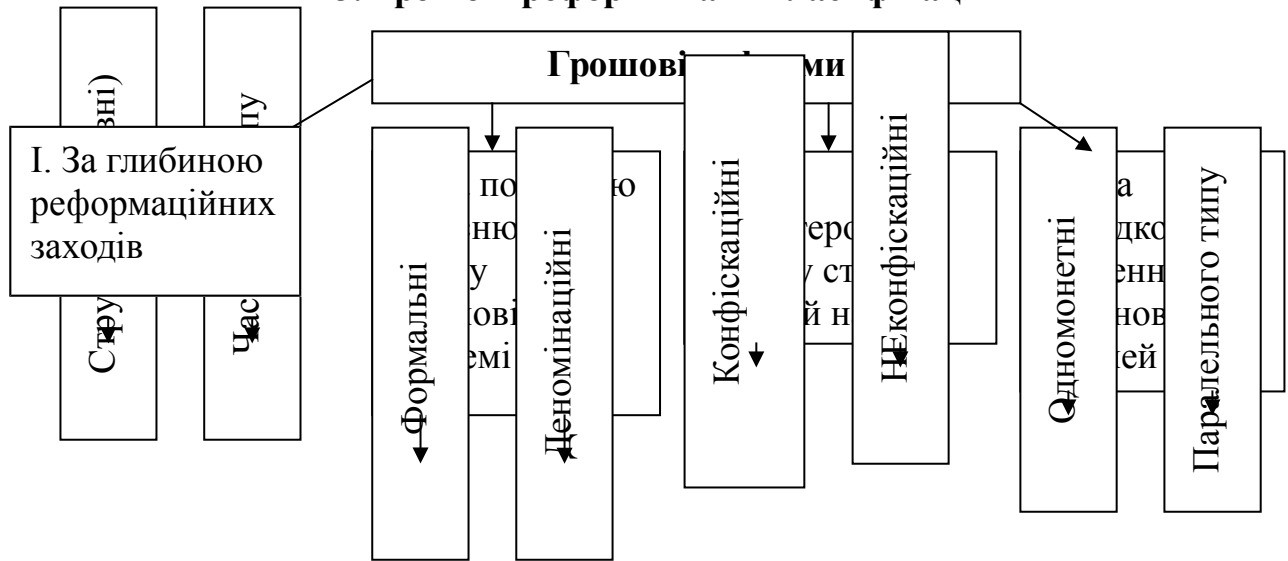

Рис. 5.6. Класифікація грошових реформ

Грошова реформа – це повна чи часткова перебудова грошової системи, яку проводить держава з метою оздоровлення чи поліпшення механізму регулювання грошового обороту.

Структурні (повні) грошові реформи передбачають не лише впровадження в обіг нової грошової одиниці, а й структурну перебудову, в економіці, державних фінансах, банківській і валютній системах. Такі реформи проводились при переході від біметалізму до монометалізму і далі до системи паперово-грошового чи кредитного обігу, а також при створенні нових держав.

Реформи часткового типу зводяться до зміни окремих елементів грошової системи (масштаб цін, вид грошових знаків, механізм емісії), а структура економіки та грошово-кредитних відносин залишаються незмінними.

Формальні реформи – купюри одного зразка замінюються на купюри іншого зразка, а масштаб цін (величина грошової одиниці) залишається незмінним.

Деномінаційні реформи – здійснюється деномінація грошей у бік збільшення грошової одиниці (масштабу цін).

Конфіскаційні реформи – співвідношення обміну грошей диференціюється залежно від суми запасу грошей, форми їх зберігання та статусу власника.

Неконфіскаційні реформи – зміна запасів грошей, доходів і цін для всіх економічних суб'єктів здійснюється за єдиним співвідношенням.

Одномоментні реформи – введення нових грошей в обіг здійснюється за короткий строк (7-15 днів).

Реформи паралельного типу – випуск в оборот нових грошових знаків здійснюється поступово і вони функціонують в обігу паралельно зі старими купюрами.

4. Грошова реформа в Україні та її роль в становленні національної грошової системи

Багаточинникова зумовленість – з 1991р. Україна стала незалежною державою і за статусом повинна була мати власну грошову систему, здатну забезпечувати емісію національних грошей і регулювання грошового обороту.

Цільове спрямування:

- створити національну грошову систему;
- забезпечити сталість національної грошової одиниці;
- сформулювати методи та інструменти ринкового регулювання грошового обороту і грошового ринку.

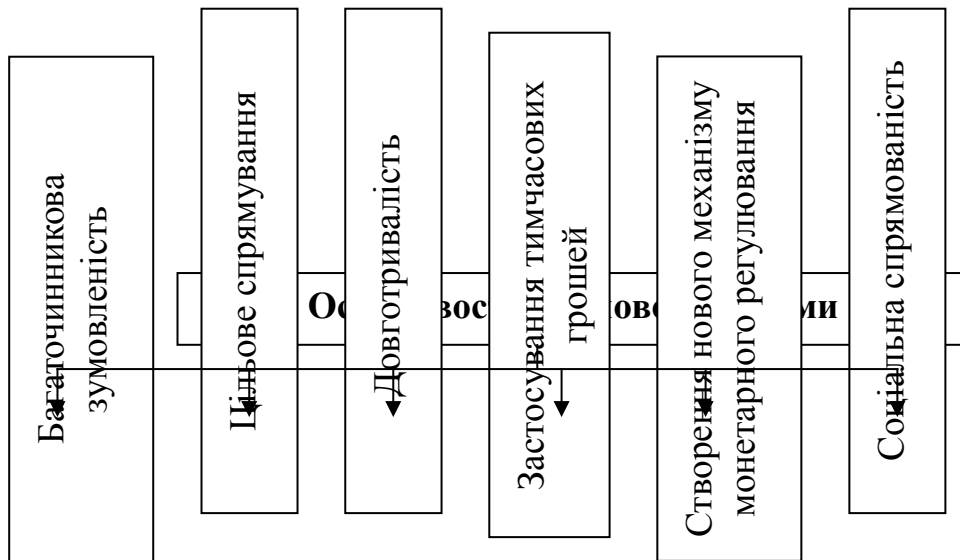

Рис. 5.7 Особливості проведення грошової реформи в Україні

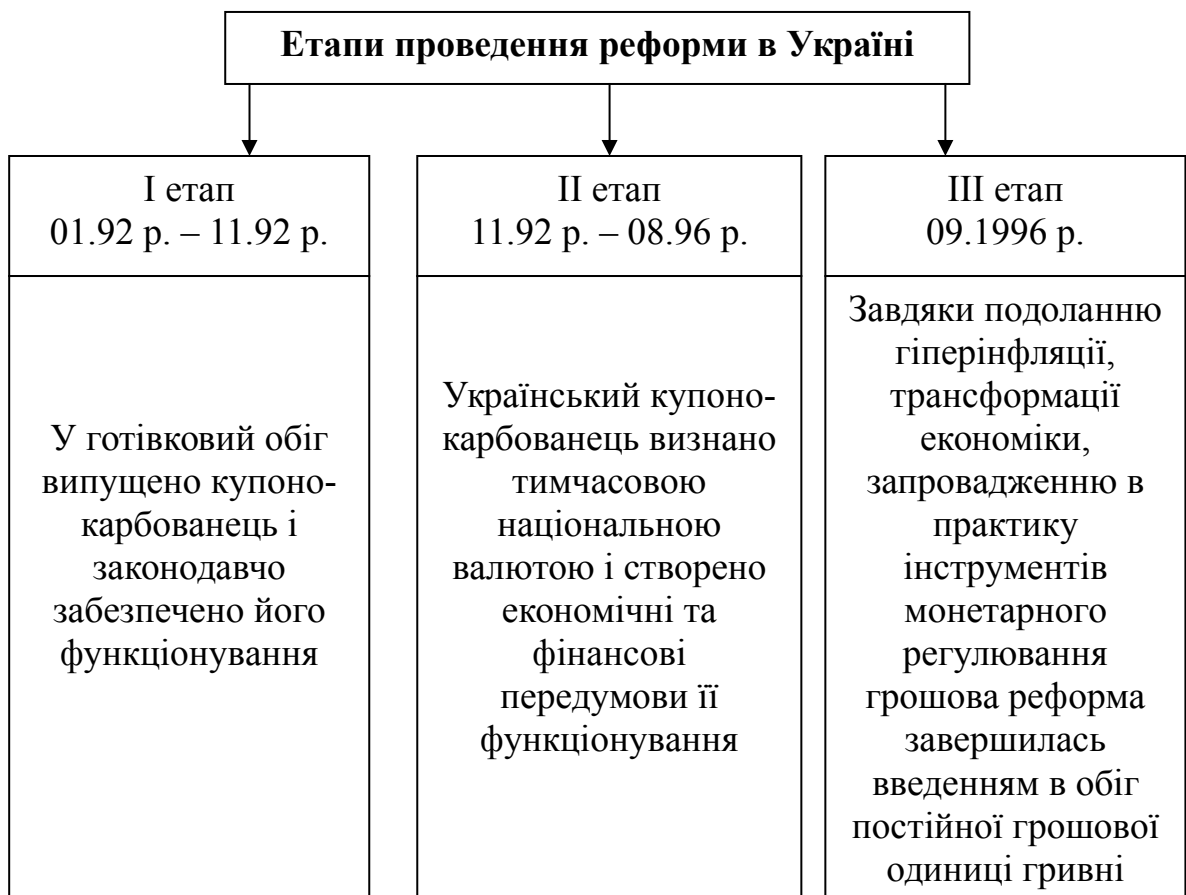

Рис. 5.8. Етапи проведення грошової реформи

Довготривалість – розпочалася 01. 1992 р., закінчилась 09.1996 р.

Створення нового механізму монетарного регулювання:

- лібералізовано механізми ціно- та курсоутворення;
- сформовано грошовий ринок (кредитний, валютний, ринок цінних паперів);
- запроваджено монетарні інструменти регулювання кількості грошей (облікова політика, обов'язкове резервування, операції на відкритому ринку).

Соціальна спрямованість – офіційна концепція реформи базувалась на принципах «повної прозорості» та «неконфіскаційності». При випуску в обіг гривні була проведена деномінація за співвідношенням 1:100000 цінних показників та запасів грошей (готівкових і безготівкових) для всіх категорій.

Запитання для самоконтролю

1. Чому інфляція виникла лише після появи в обігу паперових грошей?
2. Які основні причини інфляції?
3. Ваша оцінка ролі доходів і видатків державного бюджету у прискоренні інфляційного процесу?
4. Розкрийте особливості механізму дії прихованої та відкритої інфляції.
5. Які загальні ознаки інфляційного процесу?
6. Як падіння купівельної сили грошей вплинуло на Ваш сімейний бюджет?
7. Розкрийте зміст та особливості механізму дії повзучої інфляції та вкажіть способи його обмеженого використання для стимулювання темпів економічного зростання країни.
8. У чому полягають загрозливі наслідки галопуючої гіперінфляції?
9. Ваші пропозиції щодо комплексу заходів у процесі боротьби з інфляцією на початковій її стадії.
10. Назвіть особливості формування сучасного механізму антиінфляційної стабілізації в умовах розбурханої гіперінфляції.
11. Розкрийте суть кейнсіанського і монетаристського методів подолання інфляції.
12. Як Україна могла б використати даний досвід для вирішення сучасних проблем подолання економічної кризи та інфляції?
13. Перерахуйте грошові чинники, що викликають інфляцію.
14. Приведіть класифікацію видів інфляції по формах прояву.
15. Приведіть класифікацію видів інфляції по темпах знецінення грошей.
16. Приведіть класифікацію видів інфляції з причин виникнення.
17. У чому полягає інфляція попиту?
18. У чому полягає інфляція витрат виробництва?
19. Як проводиться оцінка рівня інфляції?
20. Як інфляція впливає на суспільство?

21. Назвіть основні заходи боротьби з інфляцією?
22. У чому полягає антиінфляційна політика держави?
23. Чим є грошові реформи?
24. Приведіть класифікацію грошових реформ.
25. Як проводяться повні грошові реформи?
26. Опишіть механізм проведення часткових грошових реформ.
27. Що таке девальвація?
28. Що таке деномінація?
29. Що таке ревальвація?
30. У чому основне призначення реформ конфіскаційного типу?
31. Опишіть механізм проведення одномоментних грошових реформ.
32. Опишіть механізм проведення реформ паралельного типу.
33. У чому суть реформ часткового типу?
34. Чим може бути викликаний дефіцит держбюджету?
35. У чому суть дефляційної політики?

Тема 6. Кількісна теорія грошей

1. Класична кількісна теорія грошей, її основні постулати.
2. Неокласичний варіант кількісної теорії грошей.
3. Внесок Д. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей.
4. Елементи сучасного монетаризму.

Література: [7,9,11,14,16].

1. Класична кількісна теорія грошей, її основні постулати

СУТНІСТЬ – збільшення кількості грошей в обігу не означає ще збагачення держави, але сприяє зростанню цін на товари. Вартість грошей визначається їх кількістю, що знаходиться в обігу.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ – революція цін в Європі у XVI – XVII ст.

АВТОРИ – Дж. Локк, Ж. Монтеस्क'є, д. Юм та інші.

ВАРТІСТЬ ГРОШЕЙ – це величина фіктивна, суто умовна і визначається кількістю грошей в обігу і співвідноситься з товарами.

$\text{Вартість грошей} = \frac{\text{сума цін товарів}}{\text{число обертів грошової одиниці}}$
--

ПОСТУЛАТИ РАННЬОЇ КІЛЬКІСНОЇ ТЕОРІЇ:

- 1) причинність – ціни товарів залежать від маси грошей;
- 2) пропорційність – ціни змінюються пропорційно кількості грошей;

3) однорідність – у разі зміни кількості грошей у такій самій пропорції змінюються ціни на всі товари, а співвідношення цін на окремі товари залишається незмінним.

2. Неокласичний варіант кількісної теорії

Напрями неокласичної кількісної теорії

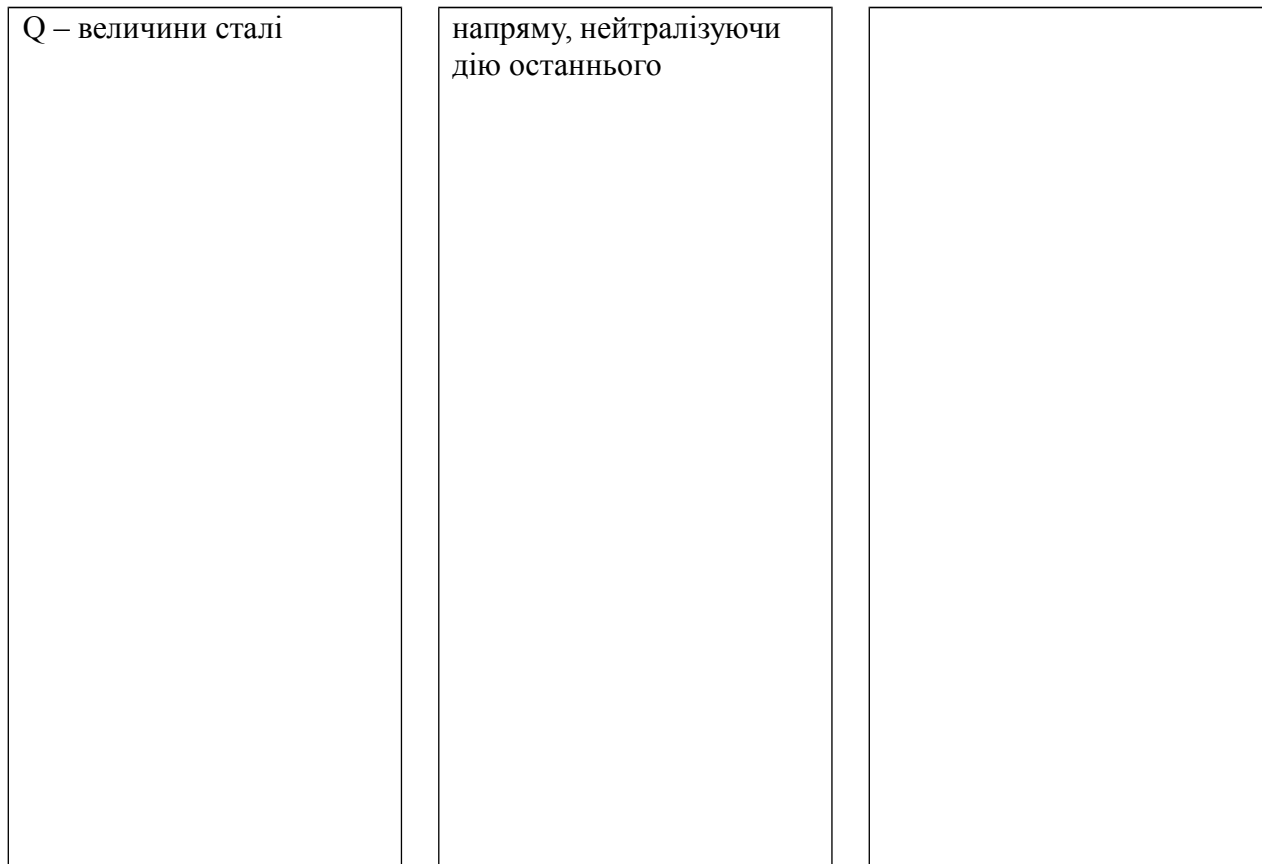

Рис. 6.1. Характеристика напрямів неокласичної кількісної теорії

3. Внесок Д. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей

Основні праці Джона Мейнарда Кейнса: «Трактат про грошову реформу» (1923 р.), «Трактат» про гроші» (1930 р.), «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.)

Принципи, на які спирається кейнсіанська монетарна теорія

1. Відносно сутності та вартості грошей Д. Кейнс стоїть на позиціях кількісної теорії, тобто гроші – витвір держави і їх вартість залежить від кількісного співвідношення маси грошей і маси товарів в обороті.
2. Дослідницькі зусилля Д.Кейнс спрямував на визначення місця і ролі грошей у відтворювальному процесі.

Внесок Д. Кейнса в розвиток кількісної теорії

1. Відкинув постулати класичної кількісної теорії, що «гроші не мають значення» у відтворювальному процесі і не впливають на розвиток економіки.
2. Каналом зв'язку між сферою реальної економіки і грошовою сферою Д. Кейнс визнав норму процента, яка зазнає впливу сил грошового ринку

(попиту і пропозиції грошей) й одночасно сама впливає на прийняття рішень про майбутні інвестиції.

Схема впливу грошей на сферу реальної економіки:

$M \longrightarrow \text{Пр} \longrightarrow I \longrightarrow \text{Пз} \longrightarrow \text{ВВП}$, де

M – маса грошей;

Пр – ставка процента;

I – попит на інвестиції;

Пз – загальний обсяг платоспроможного попиту;

ВВП – номінальний обсяг виробленого ВВП.

3. Д. Кейнс зазначав про можливість ефективного регулювання грошей і свідомого використання їх державою як інструмента впливу на економіку.

4. Здійснив аналіз мотивів нагромадження грошей і створив теорію переваги ліквідності.

Мотиви зберігання грошей

- трансакційне – люди зберігають частку своїх активів грошима, сприймаючи їх як засіб обігу та платежу;
- обачності – люди хочуть забезпечити можливість у майбутньому розпоряджатися часткою своїх ресурсів готівкою і тому зберігають їх грошовими активами;
- спекулятивний – економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей з тим, щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні інструменти грошового ринку, а за несприятливих – знову в гроші.

3. Елементи сучасного монетаризму

Засновником монетаризму вважається Мілтон Фрідмен основними працями якого є: «Капіталізм і свобода», «Монетарна історія Сполучених Штатів, 1867-1960», «Долар і дефіцит», «Контрреволюція в грошовій теорії».

Елементи сучасного монетаризму, що стосуються теорії грошей:

1. У супереч положенню кейнсіанської теорії, що ринкова економіка внутрішньо не збалансована і її механізм не здатний до саморегулювання, монетаристи дотримуються протилежного погляду – вільна ринкова економіка здатна до повного саморегулювання.

2. Грошова сфера є відносно самостійною, відокремленою від сфери реальної економіки і джерелом дестабілізації.

3. Оскільки загрози дестабілізації економіки йде з грошової сфери, то остання повинна бути центральним об'єктом державного регулювання.

4. Аналіз динаміки грошової маси та динаміки кризових явищ в економіці США за 11 років довів, що динаміка ВНП, а відповідно і цін, чітко, тільки з деяким відставанням йде за динамікою маси грошей в обороті.

5. Монетаристи є послідовниками І. Фішера. Різниця в тому, що І. Фішер робить наголос на впливі кількості грошей на ціни, а монетаристи – на обсяг ВНП: $M \bullet V = \text{ВНП}$.

6. Стверджують, що величина V стабільна на коротких часових інтервалах і змінюється на довготермінових.

7. Монетаристи сформулювали такий «передатний механізм» впливу грошей на сферу реальної економіки: $M \rightarrow P_o \rightarrow C \rightarrow \text{ВНП}$. Зміна кількості грошей (M) впливає на попит (P_o) і через нього на ціни (C) і на номінальний ВНП.

8. Щоб виключити можливість збільшення ВНП тільки за рахунок інфляції, маса грошей в обороті визначається за формулою («рівняння Фрідмена»):

$$\Delta M = \Delta P + \Delta \gamma,$$

де

ΔM – середньорічний темп приросту маси грошей, в % за певний період;

ΔP – середньорічний темп очікуваної інфляції, в %;

$\Delta \gamma$ – середньорічний темп приросту ВНП, в %.

Значення монетаризму

1. Ввів жорстке правило поведінки для держави в грошовій сфері, що діє подібно до золотого стандарту.

2. Дав рецепт простого та надійного вирішення суспільних проблем подолання інфляції, підвищення зайнятості шляхом жорсткого контролю за грошовою пропозицією.

Кейнсіансько-неокласичний синтез у грошовій теорії

1. Більшість економістів визнають активний вплив кількісного фактора (M) на перебіг макроекономічних процесів.

2. Всі економісти визнають важливу роль держави в регулюванні економіки, але по-різному розставляють акценти при визначенні механізму регулювання:

а) одні більше уваги приділяють прямому впливу на економіку через механізм фіскально-бюджетної політики;

б) інші надають перевагу монетарному механізмові.

3. Всі визнають допустимість помірної інфляції та її позитивний вплив на розвиток реальної економіки та спроможність центробанків регулювати пропозицію грошей.

4. Сучасна монетарна практика базується на рекомендаціях як монетаристів, так і кейнсіанців.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність кількісної теорії грошей та її внутрішня єдність з номіналістичною теорією.

2. Які напрями в кількісній теорії грошей Ви запам'ятали?

3. Які соціально-економічні події в історії Європи послугували базою для формування ідеї кількісної теорії грошей?
4. У чому полягають основні постулати класичної кількісної теорії грошей?
5. У чому полягає сутність «рівняння обміну» і хто його сформулював?
6. До якого з напрямів кількісної теорії можна віднести американського економіста І. Фішера і чому?
7. Чим відрізнявся підхід «кембриджської школи» до аналізу кількісного фактора від класичної кількісної теорії І. Фішера?
8. Чому кейнсіанська доктрина має внутрішню інфляційну спрямованість?
9. У чому полягає відмінність підходів до економічного регулювання представників сучасного монетаризму від підходів кейнсіанців?

Тема 7. Валютний ринок і валютні системи

1. Валюта, її сутність, класифікація валют. Валютні відносини.
2. Валютний ринок та його структура. Операції з валютою, їх класифікація та суть.
3. Валютний курс та фактори, що на нього впливають.
4. Валютна політика та її аспекти.
5. Платіжний баланс, його структура та призначення. Формування та використання золотовалютних резервів.
6. Валютна система, елементи та види. Формування валютної системи України.

Література: [4,5,8,11,12,15,17, 18,19,20].

1. Валюта, її сутність, класифікація валют. Валютні відносини

Валюта – це будь-які грошові кошти, формування та використання яких прямо чи опосередковано пов'язані зі зовнішньо-економічними відносинами.

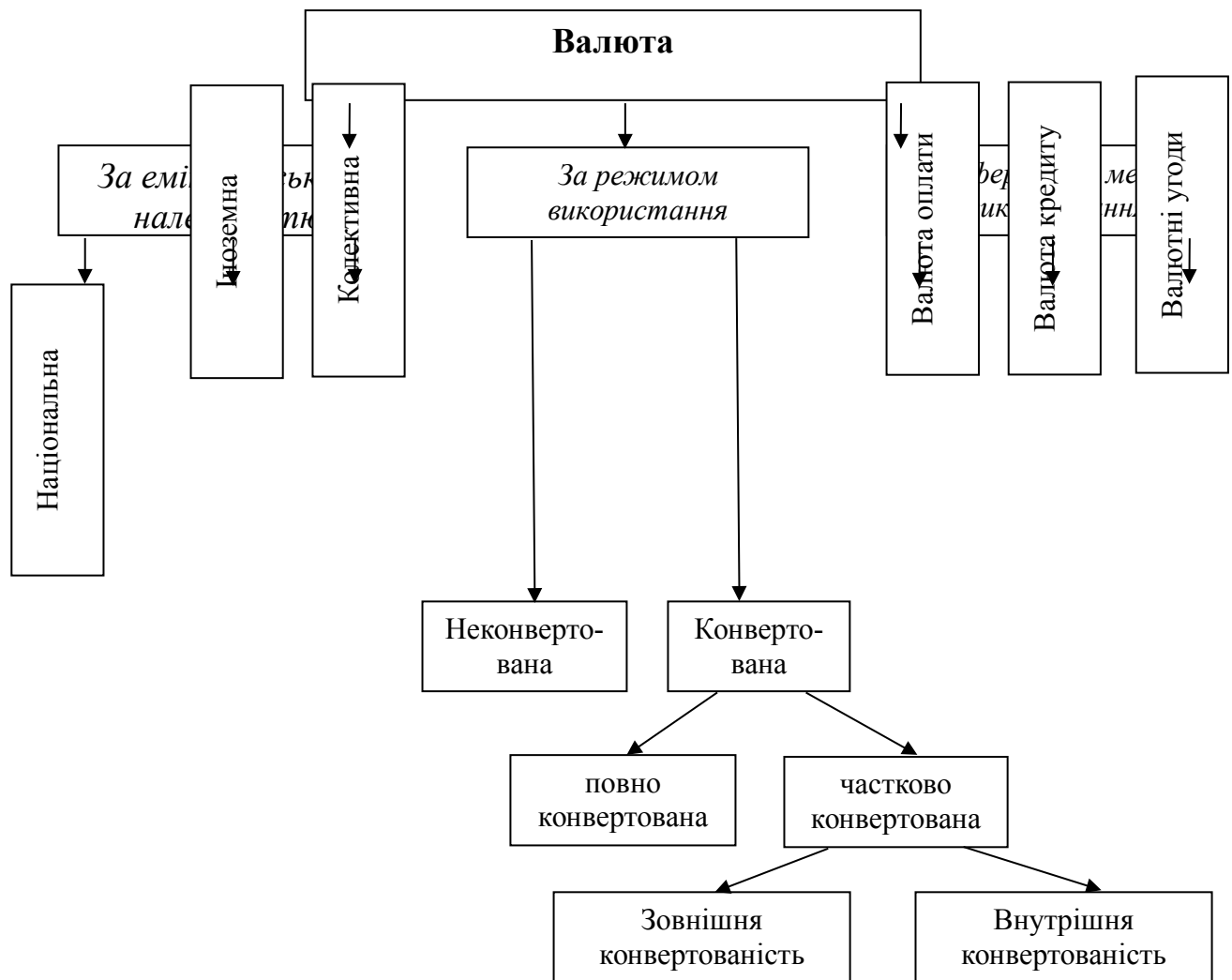

Рис. 7.1. Класифікація валют

Валютні відносини – це сукупність економічних відносин, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств і обслуговуються валютою.

Складові валютних відносин

- 1) міжнародні розрахунки за зовнішньоторговельними операціями;
- 2) одержання і погашення зовнішніх позичок;
- 3) переміщення валюти при зовнішніх інвестиціях;
- 4) надання економічної та технічної допомоги;
- 5) операції з купівлі-продажу валюти на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Таблиця 6. Характеристика валют

Змістовна характеристика валюти	
Назва валюти	Тлумачення змістовного класифікатора
Національна валюта	платіжний засіб, що емітується національною банківською системою
Іноземна валюта	платіжний засіб, що емітується банківськими системами інших країн
Коллективна валюта	платіжний засіб, що емітується міжнародними фінансово-кредитними установами і функціонує за міждержавними угодами
Конвертованість валюти	означає здатність вільно обмінюватись на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби за діючим курсом
Повна конвертованість	означає вільний обмін національної валюти на іноземну для всіх категорій власників і по всіх операціях без обмежень
Часткова (поточна) конвертованість	означає, що на певні валютні операції та окремі категорії власників режим конвертованості не поширюється, тобто вводяться певні обмеження
Зовнішня конвертованість	означає повну свободу обміну національної валюти на іноземну лише нерезидентам
Внутрішня конвертованість (резидентська)	означає, що правом обміну національної валюти на іноземну користуються лише резиденти, а для нерезидентів зберігається режим неконвертованості
Валюта оплати	це валюта, якою здійснюють фактичну оплату товарів та послуг згідно із зовнішньоекономічною угодою чи погашенням міжнародного кредиту
Валюта кредиту	це валюта, якою за угодою кредитора та позичальника надається міжнародний кредит
Валюта угоди (ціни)	це валюта, в якій встановлюється ціна товару чи послуги у зовнішньоторговельному контракті або визначається сума міжнародного кредиту

Рис. 7.2. Суб'єкти та об'єкти валютних відносин

Рис. 7.3. Класифікація валют за ступенем конвертованості

2. Валютний ринок та його структура. Операції з валютою, їх класифікація та суть

Валютний ринок (за економічним змістом) – це сектор грошового ринку, на якому урівноважується попит і пропозиція на такий специфічний товар, як валюта.

Валютний ринок (за призначенням і організаційною формою) – це сукупність спеціальних інститутів і механізмів, які у взаємодії забезпечують можливість вільно купувати-продавати національну та іноземну валюти на основі попиту та пропозиції.

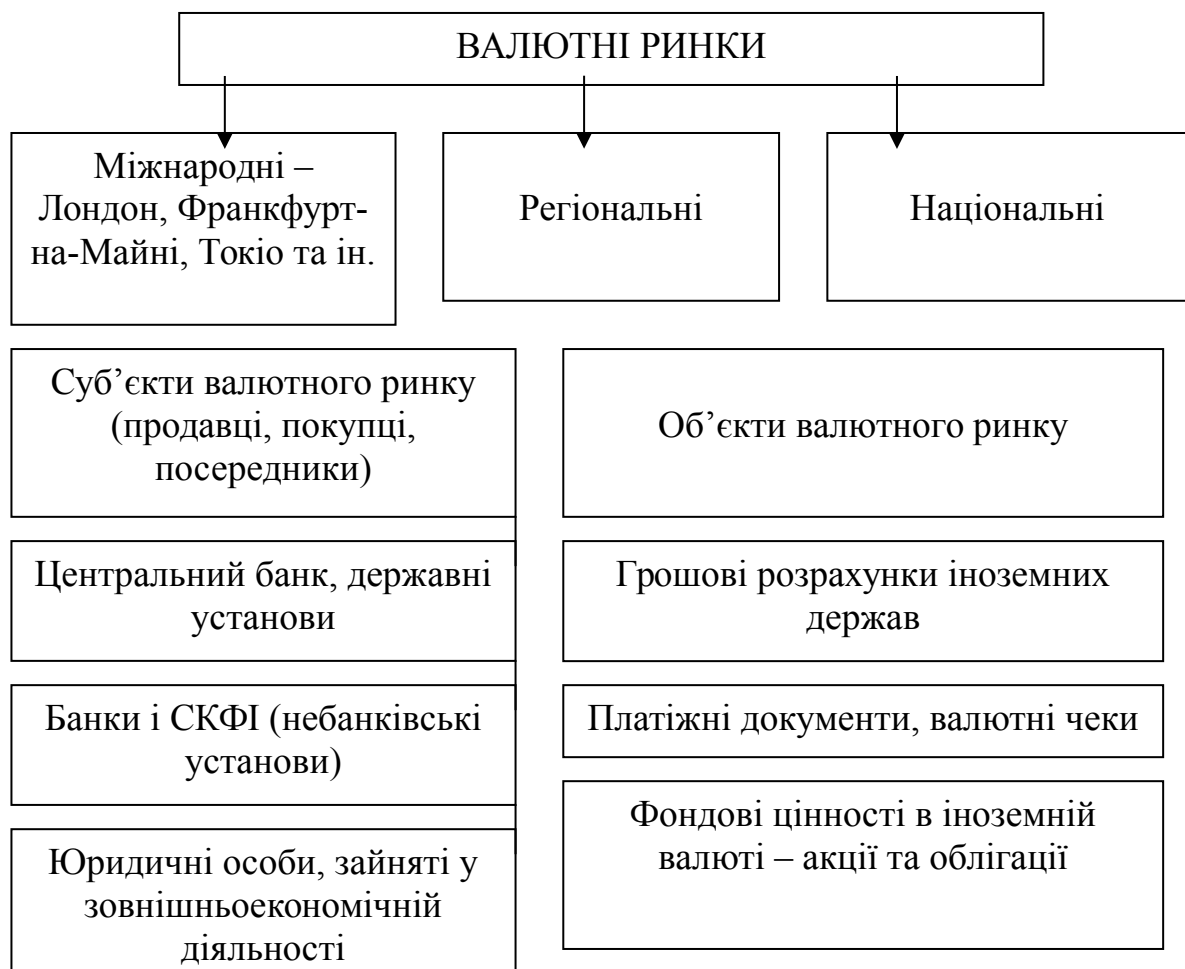

Рис. 7.4. Класифікація валютних ринків

СТРУКТУРА ВАЛЮТНИХ РИНКІВ

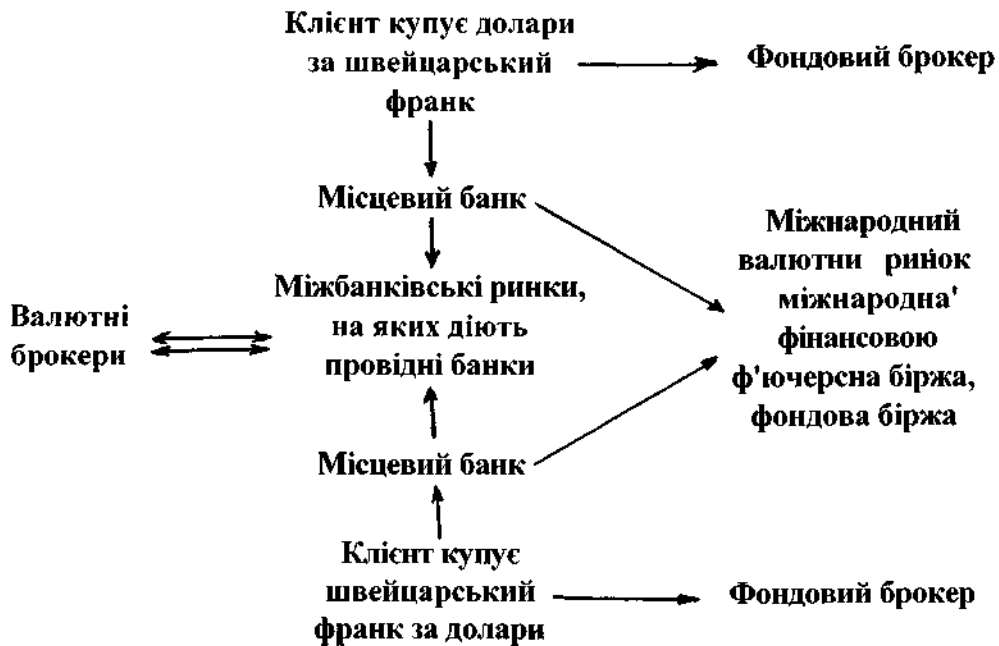

Рис. 7.5. Структура валютних ринків

ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ			
«СПОТ» – валютні угоди на короткотермінову, до 48 годин, доставку валюти з негайною оплатою	Різняться на величину премії за ризик	«ФОРВАРД» – термінові угоди, розрахунки за якими здійснюються більше 2-х днів після укладення контракту	«СВОП» – одночасна купівля і продаж валюти на однакові суми в розрахунках на різні дати

Рис. 7.6. Класифікація валютних операцій

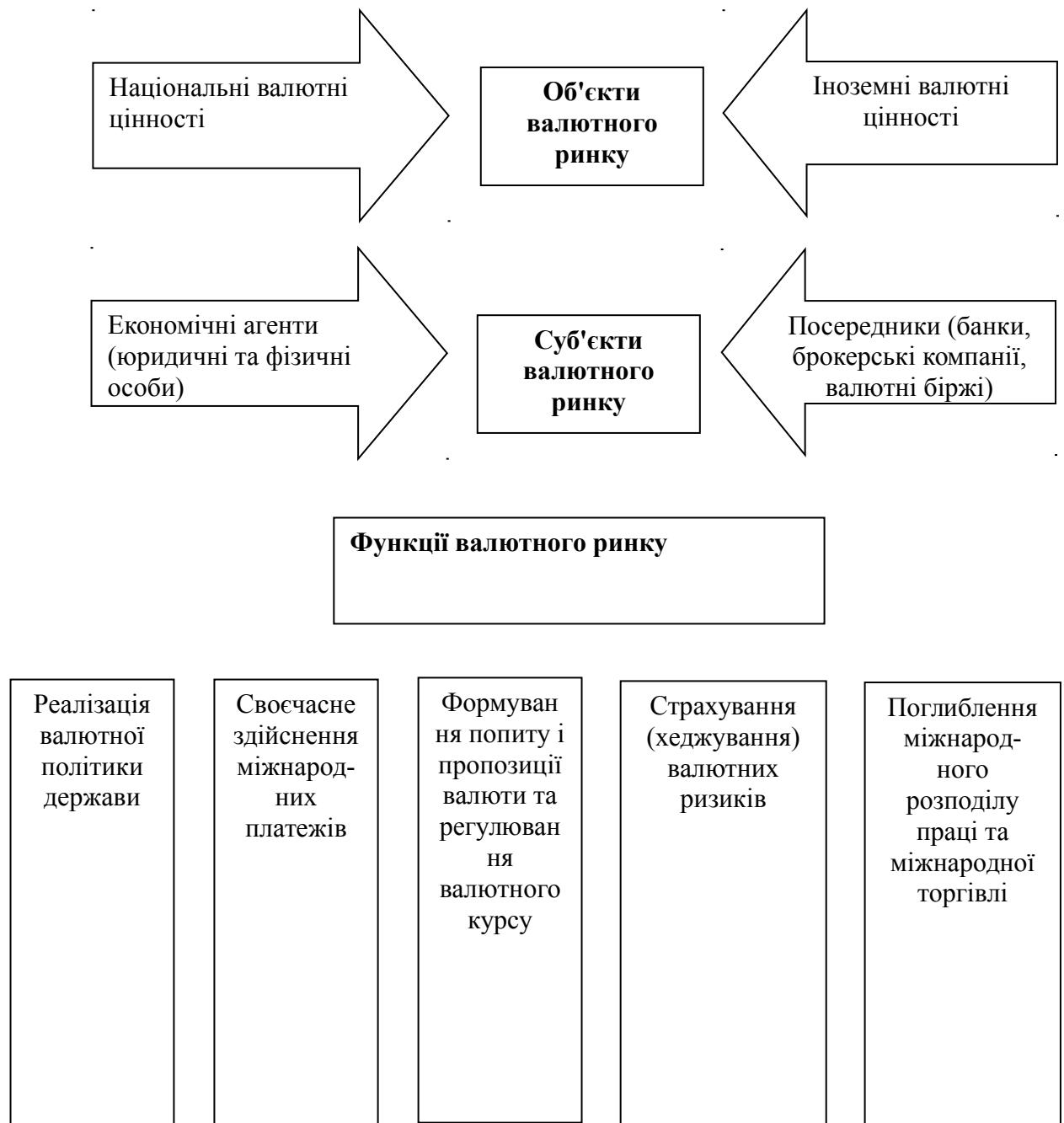

Рис. 7.7. Об'єкти, суб'єкти та функції валютного ринку

Ринок конверсійних операцій є ключовим елементом валютного ринку, на якому купівля-продаж здійснюється в традиційній формі, переважно на еквівалентних засадах шляхом обміну різних валют.

Ринок депозитно-кредитних операцій – це сектор валютного ринку, на якому купівля-продаж валюти має умовний характер, що проявляється в залученні банками інвалюти на депозитні вклади та в наданні інвалютичних позичок.

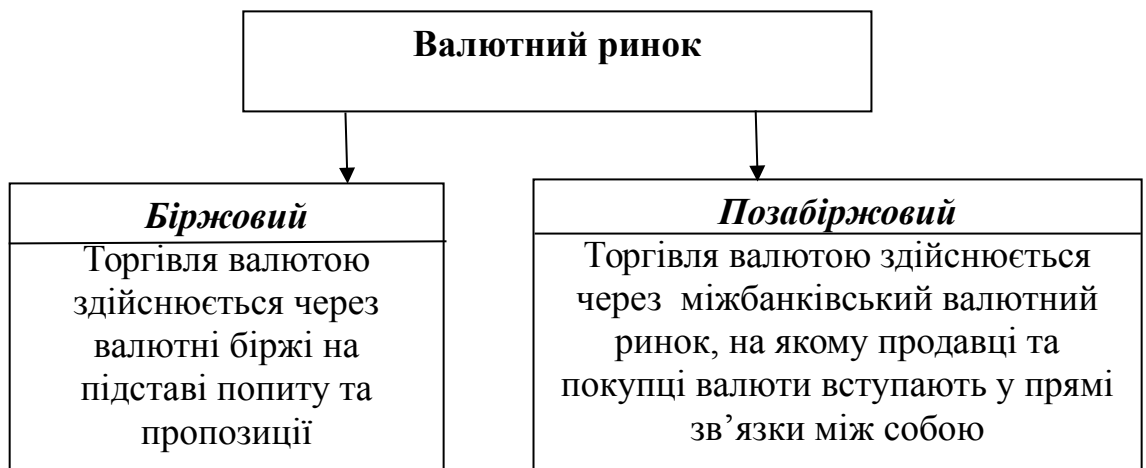

Рис. 7.8. Класифікація валютних ринків залежно від рівня організації торгів

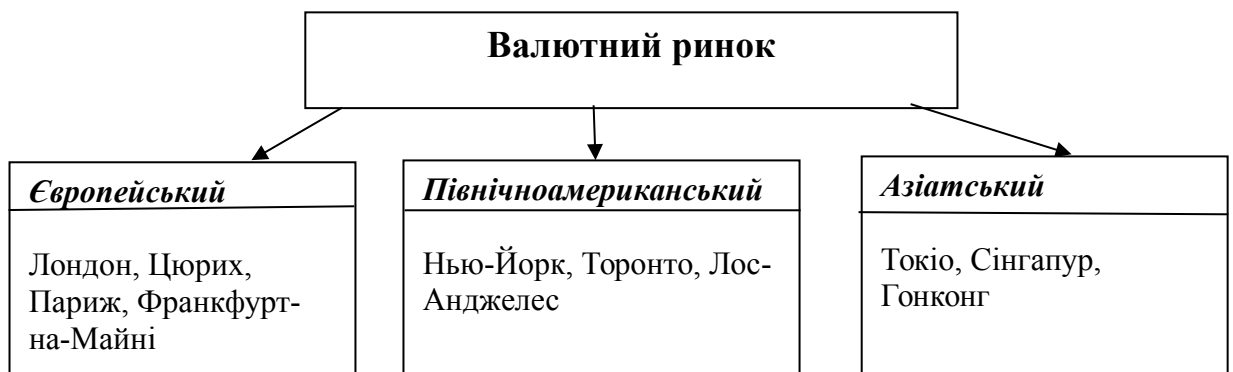

Рис. 7.9. Класифікація валютних ринків за територіальним розміщенням

Рис. 7.10. Структура валютного ринку

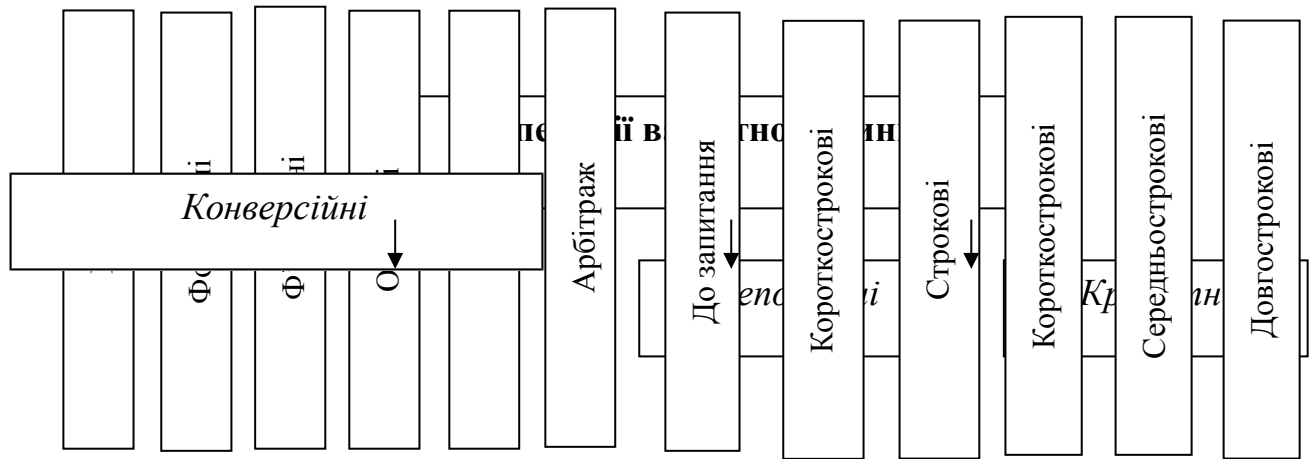

Рис. 7.11. Операції валютного ринку

Касові операції – це купівля-продаж валюти на умовах поставки її не пізніше другого робочого дня з дня укладання угоди за курсом, узгодженим у момент її підписання.

Фарвардні операції – це купівля-продаж валюти між двома суб'єктами з наступним переданням її в обумовлений строк (1, 2, 3, 6, 12 місяців) і за курсом, визначеним у момент укладання контракту.

Ф'ючерсні операції – це зобов'язання двох контрагентів купити-продати певну суму валюти в певний час за курсом, встановленим в момент укладання угоди на валютній біржі.

Опціонні операції – це особлива угода, що надає одному з учасників право (але не обов'язок) купити-продати іншому певну суму валюти у встановлений строк і за узгодженим курсом.

Валютний своп – це комбінація двох конверсійних операцій з валютами на умовах спот і форвард, які здійснюються одночасно і розраховані на одну валюту.

Валютний арбітраж – це комбінація з кількох операцій з купівлі-продажу двох або більше валют за різними курсами з метою одержання додаткового доходу.

**Фактори, що визначають
кон'юнктуру валютного ринку**

<i>I. Курсоутворюючі</i>	<i>II. Регулюючі</i>	<i>III. Дестабілізуючі</i>
стан платіжного балансу країни; обсяг ВВП; внутрішня та зовнішня пропозиція грошей; процентні ставки в країнах, валюти яких порівнюються; співвідношення внутрішніх цін із зовнішніми	заходи прямого державного регулювання (фіскально-бюджетна та грошово-кредитна політика, квотування та ліцензування, регулювання цін, інтервенційна політика); структурні чинники (зміна курсоутворюючих чинників).	дефіцит державного бюджету; неконтрольована емісія; інфляція; монополізація виробництва.

Рис. 7.12. Фактори, що визначають кон'юнктуру валютного ринку

3. Валютний курс та фактори що на нього впливають

Рис. 7.13. Функції валютного курсу

Рис. 7.14. Сфери використання валютного курсу

Валютний курс – це співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, або «ціна» грошової одиниці однієї країни, що виражена у грошових одиницях іншої країни.

Валютна політика – це сукупність організаційно-правових та економічних заходів у сфері міжнародних валютних відносин, спрямованих на досягнення визначених державою цілей.

Цілі валютної політики:

- Лібералізація валютних відносин.
- Забезпечення збалансованості платіжного балансу.
- Забезпечення конвертованості національної валюти.
- Захист іноземних та вітчизняних інвестицій.
- Забезпечення стабільного курсу національної валюти.

Структура валютної політики:

Валютне регулювання – це діяльність держави щодо регламентації валютних відносин економічних суб'єктів на валютному ринку.

Валютний контроль – це сукупність заходів з дотриманням валютного законодавства при здійсненні валютних операцій за участю резидентів та нерезидентів.

Інструменти валютного регулювання:

1. Дисконтна (облікова) політика:

- Зміна облікової ставки
- Зміна депозитного процента
- Зміна позичкового процента

2. Девізна політика:

- Девальвація
- Ревальвація
- Валютна інтервенція

- Валютне обмеження
3. Регулювання сальдо платіжного балансу
 4. Формування та використання золотовалютних резервів

5. Платіжний баланс, його структура та призначення. Формування та використання золотовалютних резервів

Структура платіжного балансу

I. Баланс поточних операцій:

1) торговий баланс – це співвідношення між надходженнями за експортом і платежами за імпортом товарів:

- а) експорт;
- б) імпорт.

2) баланс послуг і некомерційних платежів:

- а) платежі й надходження від транспортних перевезень, від усіх видів зв'язку;
- б) міжнародний туризм;
- в) утримання дипломатичних, торгівельних і культурних представництв;
- г) надходження від інформаційних, культурних, наукових обмінів.

II. Баланс руху капіталу та кредитів – співвідношення платежів і надходжень щодо ввезення та вивезення приватних і державних капіталів, одержаних і наданих міжнародних кредитів.

- а) капітальні трансферти;
- б) прямі інвестиції;
- в) портфельні інвестиції;
- г) інші інвестиції.

III. Золотовалютні резерви – це запаси іноземних фінансових активів та золота, які належать державі і можуть бути використані на потреби, що мають загальноекономічне значення.

Цілі накопичення золотовалютних резервів:

Трансакційні – забезпечують платоспроможність країни на світовому ринку.

Інтервенційні – забезпечують зовнішню та внутрішню вартість грошей.

6. Валютна система, елементи та види. Формування валютної системи України

Таблиця 7. Порівняльна характеристика основних елементів національної і світової валютних систем

Національна валютна система містить:	Світова валютна система містить:
національна валюта	резервні валюти, міжнародні лічильні грошові одиниці
ступінь конвертованості національної валюти	умови взаємної конвертованості валют
паритет національної валюти	уніфікований режим валютних паритетів
режим курсу національної валюти	регламентація режимів валютних курсів
міжнародна валютна ліквідність країни	міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
наявність або відсутність валютних обмежень	міждержавне регулювання валютних обмежень
міжнародні кредитні обігові кошти, регламентація правил їх використання	уніфікація правил використання міжнародних кредитних обігових коштів
регламентація міжнародних розрахунків країни	уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
режим національного валютного ринку і ринку золота	режим світових валютних ринків і ринків золота
національні органи, що обслуговують і регламентують валютні відносини в країні	міжнародні організації, що здійснюють міждержавне валютне регулювання

Таблиця 8. Етапи розвитку світової валютної системи

Перша світова валютна система	Друга світова валютна система	Третя світова валютна система	Четверта світова валютна система
I – 1867р. <i>Паризька конференція</i> – єдиним мірилом світових грошей визнано золото	II – 1922р. <i>Генуезька конференція</i> – національні кредитні гроші почали використовувати як	III – 1944р. <i>Бреттон-Вудська конференція</i> – впроваджено золото-девізний та доларовий	IV – 1976 – 1978 рр. <i>Ямайська конференція</i> – юридично завершено демонетизацію золо-

	міжнародні платіжні засоби	стандарти	та
--	----------------------------	-----------	----

Таблиця 9. Етапи розвитку Європейської валютної системи

I етап 1947 – 1950рр.	Укладання валютних угод між країнами Західної Європи на двосторонній основі з метою взаємного регулювання платіжних балансів безготівкових розрахунків, заліку взаємних вимог, пільгового кредитування
II етап 1950 – 1958рр.	створення Європейського платіжного союзу (17 країн) розрахунки в межах союзу здійснюється за допомогою умовної розрахункової одиниці – епуніт
III етап 1959рр.	створення Європейської економічної спільноти, яка трансформувалась у Європейську валютну систему
IV етап 1989рр.	поетапна трансформація Європейської валютної системи в Європейський валютний союз

ЕВОЛЮЦІЯ СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ

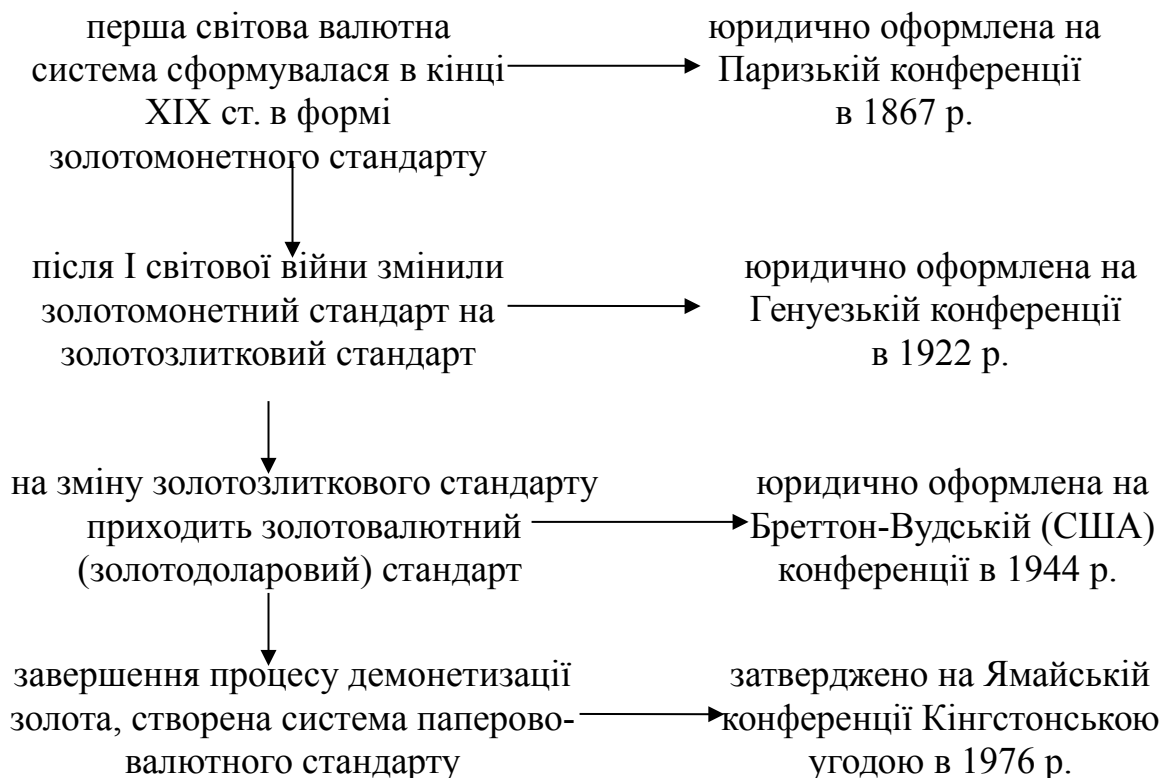

Рис. 7.14. Еволюція світової валютної системи

Таблиця 10. Особливості формування валютної системи України

Етапи формування валютної системи України	
<i>Період</i>	<i>Характеристика</i>
1	2
I етап – листопад 1992 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1) єдиним законним платіжним засобом визнано український карбованець; 2) визначено статус рубля як іноземної валюти, який підлягав обміну на карбованець за співвідношенням 1:1; 3) введено 100% продаж експортерами валютної виручки; 4) підвищено акцизні збори з ряду імпортних товарів; 5) підвищено до 80% ставку рефінансування комерційних банків; 6) започатковано створення державного золотовалютного резерву
лютий 1993 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1) проголошено курс на лібералізацію валютного ринку; 2) запроваджено механізм валютного регулювання і контролю; 3) встановлено порядок визначення курсу карбованця за результатами торгів на (УМВБ) міжбанківські валютні біржі; 4) знижено норму обов'язкового продажу державі валютної виручки експортерами до 50%
серпень 1993 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1) фіксація курсу карбованця до долара США, німецької марки та російського рубля; 2) введено адміністративний розподіл валютної виручки через тендерний комітет; 3) обмежено доступ комерційних банків до торгів на УМВБ
листопад 1993 р.	<ol style="list-style-type: none"> 1) призупинено торги на УМВБ; 2) встановлення валютних курсів покладено на НБУ; 3) застосування адміністративних методів регулювання валютного ринку
II етап – жовтень 1994 р. – вересень 1996р.	<ol style="list-style-type: none"> 1) лібералізація валютного ринку; 2) відновлення роботи УМВБ; 3) фіксація валютного курсу карбованця на підставі торгів на УМВБ; 4) ліквідація множинності валютних курсів; 5) зменшення до 40% часті валютної виручки

	<p>експортерів, що підлягала обов'язковому продажу</p> <p>6) реформування Тендерного комітету;</p> <p>7) офіційна заборона обігу іноземної валюти на внутрішньому ринку;</p> <p>8) переорієнтація валютного регулювання на ринкові засади;</p> <p>9) стабілізація курсу національної валюти</p>
<p>III етап – вересень 1996 р. – початок 1998 р.</p>	<p>1) введення в обіг національної валюти – гривні;</p> <p>2) перехід на режим плаваючого валютного курсу;</p> <p>3) припинення операцій на УМВБ;</p> <p>4) приєднання України до VIII Статті Статуту МВФ (офіційне визначення вільної конвертованості гривні за поточними операціями);</p> <p>5) введення вільного розпорядження резидентами валютною виручкою</p>
<p>серпень 1998 р.</p>	<p>1) відновлено обов'язковий продаж 50% валютних надходжень резидентів;</p> <p>2) посилено контроль за операціями купівлі-продажу валюти на міжбанківському ринку;</p> <p>3) впроваджено обмеження на операції комерційних банків на валютному ринку</p>

Рис. 7. 15. Особливості формування валютної системи України

Запитання для самоконтролю

4. Дати визначення поняттю <<валюта>>. Що входить до складу валютних цінностей?
5. Які елементи національної валютної системи?
6. З яких елементів складається регіональна та світова валютні системи?
7. Що таке біметалізм? Суть закону Коперніка - Грешема.
8. Що таке монометалізм та які різновиди мав золотий монометалізм?
9. Коли було створено Бреттонвудську валютну систему та які основні принципи її функціонування?
10. Чому присвячена Смітсонівська угода?
11. Коли було створено Бергтон-Вудську валютну систему та які основні принципи її функціонування?
12. Які основні елементи Європейської валютної системи Ви знаєте?
13. Які міжнародні розрахункові грошові одиниці Ви знаєте?
14. Які види валют Ви можете назвати? За яким критерієм визначено кожний з видів валют, названий Вами?
15. Що таке конвертованість валюти, які види конвертованості валюти Ви знаєте?

16. Яке економічне значення має вільна конвертованість валюти? Чи потрібні якісь економічні передумови для вільної конвертованості валюти?
17. Які є види балансів міжнародних розрахунків?
18. Про що свідчить негативне сальдо торгового балансу?
19. Про що свідчить позитивне сальдо торгового балансу?
20. Які є тимчасові методи балансування сальдо платіжного балансу?
21. Які є остаточні методи балансування сальдо платіжного балансу?
22. Яка структура балансу руху капіталів і кредитів?
23. Що таке золотовалютні резерви, яке їх економічне призначення та склад?
24. Як здійснюється використання золотовалютних резервів для підтримання платоспроможності резидентів України на світовому ринку та для впливу на внутрішню вартість національних грошей?
25. У чому полягає специфіка золота як валютного резерву? Які воно містить у собі ризики? Які є організаційні засади міжнародних розрахунків по зовнішньоторговельних угодах?
26. Що таке паритет купівельних спроможностей валют і чи має він зв'язок з курсом?
27. Які чинники впливають на величину валютного курсу та викликають його коливання?
28. Назвіть основні інструменти валютної політики та характер їх дії.
29. Визначте поняття та економічну сутність валютного курсу.
30. Як визначався валютний курс за умов золотого стандарту?
31. Які ви знаєте сучасні типи режимів валютних курсів?
32. Які особливості ринку валют?
33. Що? Які є види котирування валют?
34. Що таке поточні валютні операції? Яку назву має ринок поточних валютних операцій?
35. Які операції проводяться на ринку строкових валютних операцій?
36. Що таке операції «своп»?
37. Що таке операції «форвард»?
38. Де здійснюються ф'ючерсні операції?
39. Що таке валютний опціон?
40. У чому полягає специфіка поточних і строкових операцій? У чому переваги і недоліки у кожного з цих видів операцій?
41. Чим відрізняються ф'ючерсні контракти від форвардних?
42. В чому принципова різниця опціонних контрактів від інших строкових контрактів?
43. Які види опціонів Ви знаєте?

Тема 8. Кредит у ринковій економіці

1. Передумови виникнення кредиту та його необхідність.
2. Структура кредиту, стадії руху та принципи кредитування.
3. Функції кредиту, форми та види.

4. Межі кредиту та умови їх встановлення.
5. Позичковий процент.
6. Характеристика окремих видів кредиту.
7. Роль кредиту та розвиток кредитних відносин в Україні.

Література: [1, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16].

1. Передумови та необхідність кредиту

Кредит виник і розвинувся на основі функції грошей як засобу обігу.

Необхідність кредиту визначається таким:

1. Кредит полегшує реалізацію товарів.
2. Кредит допомагає запобігти перебоєм у сфері суспільного виробництва.
3. Кредит дозволяє задовольнити потребу в розширенні виробництва, в умовах, коли бракує нагромаджених для цього власних коштів.
4. Кредит потрібен тому, хто бажає організувати свою справу, але не має для цього достатньо власного капіталу.
5. Кредит потрібен молодим людям, які бажають навчатись або створюють сім'ю.
6. Потреба у кредиті виникає у держави, коли бракує коштів державного бюджету.
7. Коливання потреби в оборотному капіталі і т.д.

Передумови кредитних відносин

1. Наявність акумуляції тимчасово вільної вартості для надання її у позичку.
 1. Довіра між учасниками кредитних відносин.
 2. Наявність гарантій повернення кредиту.
 3. Самостійність і дієздатність учасників кредитних відносин;
 4. Отримання позичальником регулярних доходів.
 5. Функціонування (для суб'єктів господарювання) на засадах комерційного чи господарського розрахунку.

Сутність, структура та стадії руху кредиту

Підходи до визначення сутності кредиту:

1. Ототожнення кредиту з цінністю, що передається одним економічним суб'єктом іншому в позичку.
2. Ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин.

Теоретичні концепції кредиту

Кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному у тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах поворотності, платності та добровільності.

Рис. 8.1. Теорії кредиту

2. Структура кредиту, стадії руху та принципи кредитування

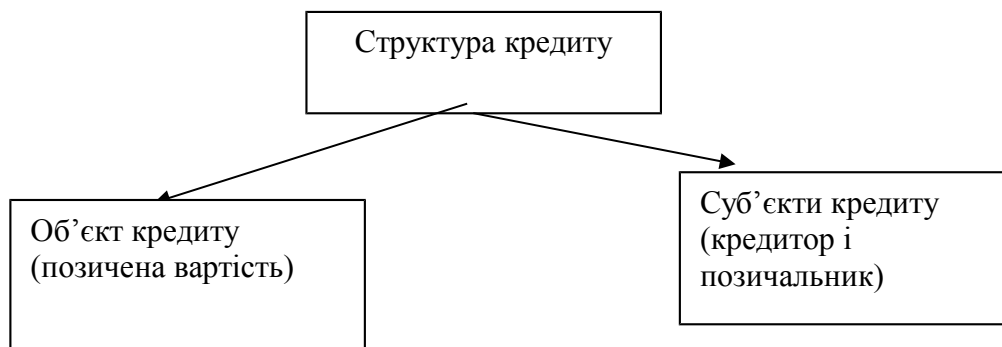

Рис. 8.2. Структура кредиту

Таблиця 11. Відмінності кредиту від інших економічних категорій

Відмінності кредиту від інших економічних категорій		
Ознака	Назва економічної категорії	
	Гроші	Кредит
Суб'єкти економічних відносин	Продавець-покупець	Кредитор-позичальник
Характер руху вартості	Зустрічне, еквівалентне переміщення двох різних форм вартості товарної та грошової	Нееквівалентне переміщення вартості у грошовій або в товарній формах
Призначення в процесі суспільного відтворення	Забезпечити реалізацію споживної вартості та довести її до споживача	Задовольнити потреби у додаткових коштах одних суб'єктів та сприяти вигідному розміщенню вільних коштів – для інших
Сфера використання	Обслуговують реалізацію ВВП (крім бартеру)	Обслуговує рух частини ВВП у процесі відтворення
Власник вартості	Право власності на гроші переходить від платника до одержувача	Власником завжди залишається кредитор
	Фінанси	Кредит
Механізм формування	Формуються в процесі розподілу ВВП	Формується в процесі перерозподілу ВВП
Характер руху вартості	Пов'язаний зі зміною власності, не є зворотним і платним	Вартість передається на умовах строковості, поверненості та платності

Спільні риси кредиту з іншими економічними категоріями

- вони всі є вартісними категоріями;
- гроші як засіб платежу з'явилися на ґрунті кредитних відносин;
- кредит у функції перерозподілу вартості обслуговує рух капіталів, сприяє формуванню фінансових ресурсів, розвитку торгівлі;
- завдяки розвитку кредиту гроші набувають статусу капіталу.

Рис. 8.3. Спільні риси кредиту порівняно з іншими економічними категоріями

Позичена вартість – реальна вартість, що є наявною і фактично переданою кредитором позичальнику.

Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності (чи розпорядженні) вільні кошти і передають їх у тимчасове користування.

Позичальники – учасники кредитних відносин, які мають потребу у додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів.

Рух позиченої вартості

$\overrightarrow{ВВ}$ $\overrightarrow{НП}$ $\overrightarrow{ОП...ВП...ВК}$ $\overrightarrow{ПК}$ $\overrightarrow{ОК}$

$\overrightarrow{ВВ}$ – формування вільної вартості у кредиторів;

$\overrightarrow{НП}$ – розміщення вільних коштів у позичці;

$\overrightarrow{ОП}$ – одержання додаткових коштів позичальником;

$\overrightarrow{ВП}$ – використання позичальником одержаних коштів на свої потреби;

$\overrightarrow{ВК}$ – вивільнення коштів з обороту позичальника;

$\overrightarrow{ПК}$ – повернення позичальником коштів кредитору;

$\overrightarrow{ОК}$ – одержання кредитором коштів, наданих у позичку.

Стадії руху кредиту

1 стадія – формування вільної вартості як джерела надання позичок;

2 стадія – розміщення вільної вартості в позичку;

3 стадія – використання позичальником коштів, одержаних у тимчасове розпорядження;

4 стадія – вивільнення використаних позичальником коштів з обороту для повернення позички;

5 стадія – повернення позичальником вартості кредиту та сплата процента.

3. Функції кредиту, форми та види Функції кредиту

1. Перерозподільча.
2. Заміщення реальних грошей кредитними ресурсами.
3. Утворення додаткової купівельної спроможності.
4. Капіталізації вільних грошових доходів.
5. Прискорення концентрації та централізації капіталу.
6. Функція інструмента макроекономічного регулювання господарських процесів.

Рис. 8.4. Функції кредиту

Рис. 8. 5. Принципи кредитування

Форми та види кредиту

Форми кредиту

- товарний кредит;
- грошовий кредит;
- змішаний кредит.

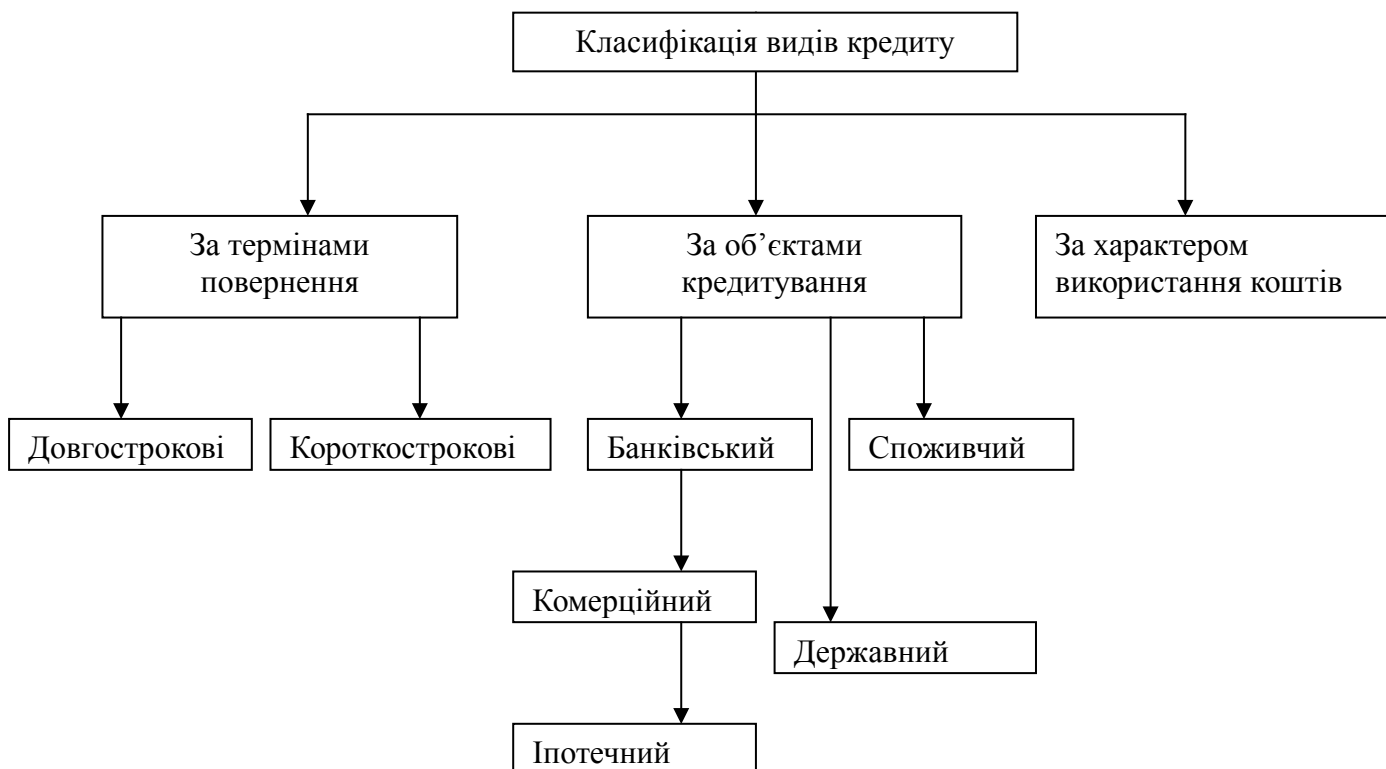

Рис. 8.6. Види кредиту

4. Межі кредиту та умови їх встановлення

Межі кредиту – це такий рівень розвитку кредитних відносин у народному господарстві за якого попит і пропозиція на кредит балансуються при збереженні стабільної, помірної, доступної для переважної більшості нормально працюючих позичальників, процентної ставки.

Якщо рівень банківського процента швидко зростає чи надмірно високий, це свідчить про недостатню пропозицію кредиту, про порушення меж кредиту з боку їх «незаповнення».

Якщо рівень банківського процента надто низький, чи швидко і тривалий час знижується, це свідчить про надмірну пропозицію кредиту, про перекредитування, тобто порушення меж кредиту в бік їх «переповнення».

Якщо НБУ проводить політику зниження процента (здешевлення кредиту), то попит на позички зростатиме, і межа кредиту – розширюється.

Якщо НБУ проводить політику подорожчання кредиту, то попит на позички буде зменшуватись, а межа кредиту – звужуватись.

Сама межа розглядається в декількох аспектах.

Залежно від рівня економічної системи розглядають:

- мікроекономічні межі кредиту, які визначаються обсягами попиту на кредит окремих позичальників (юридичних та фізичних осіб);

- макроекономічна межа кредиту є не просто механічною сумою багатьох мікрomez, а має відносну самостійність і визначає об'єктивний оптимальний обсяг кредитних вкладень в економіку в цілому.

5. Позичковий процент

Позичковий відсоток – це об'єктивна економічна категорія, що є своєю ціною наданої у тимчасове користування вартості.

$$\text{Норма позичкового відсотка} = \frac{\text{річний дохід від позичкового капіталу}}{\text{сума наданої позички}} * 100\%$$

Теорії позичкового відсотка:

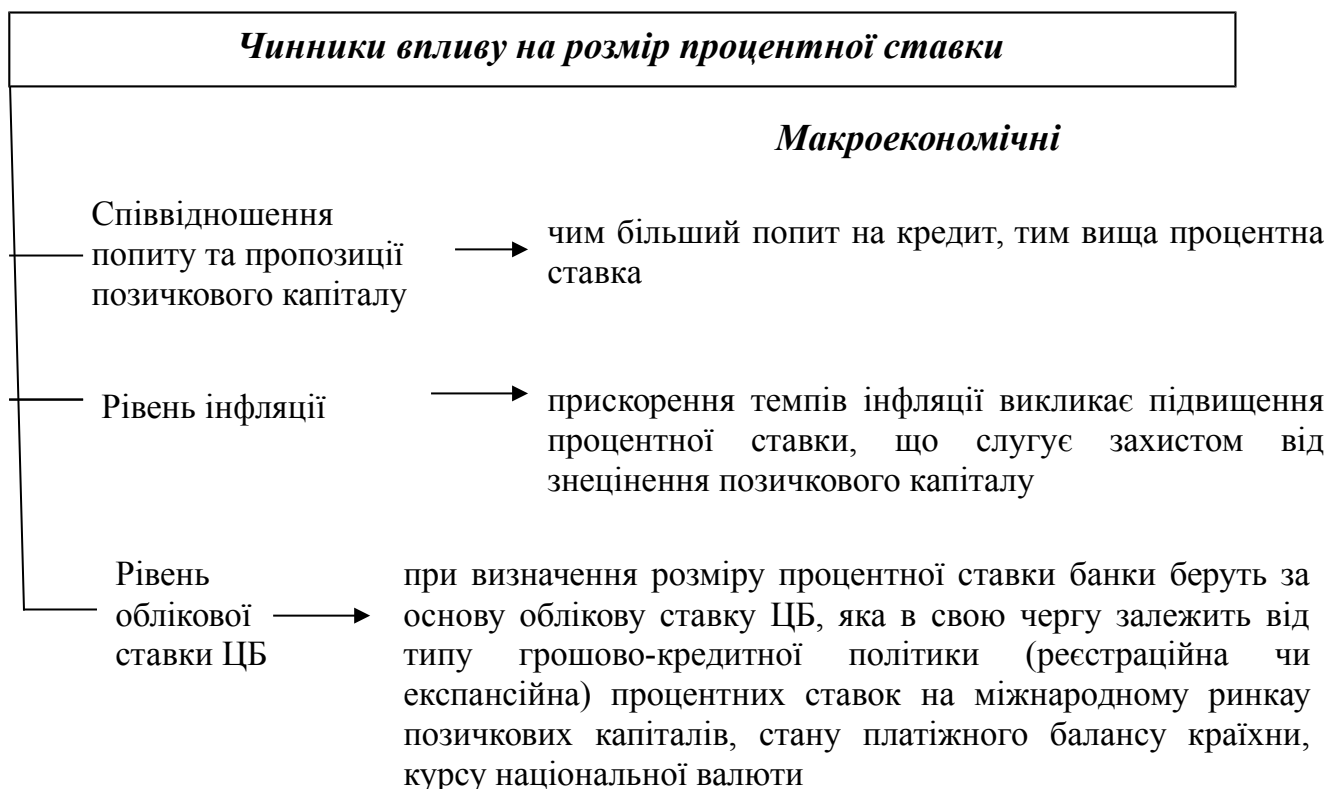
1. Класичний напрям: відсоток – це ціна капіталу наданого у кредит;
2. Неокласичний напрям: відсоток – це плата або винагорода кредитору за відмову використовувати гроші для придбання певних цінностей.

Класифікація норм відсотків:

- ринкові, що складаються в певний момент на певному ринку капіталів;
- середні, що складаються в середньому на усіх ринках за весь промисловий цикл.

Функції відсотка:

- розподіл прибутку;
- збереження вартості позичкового капіталу;
- ефективне використання кредиту;
- зміцнення комерційного рахунку.

Чинники впливу на розмір процентної ставки

Мікроекономічні

строк позички	→	рівень процентної ставки знаходиться у прямій залежності від строка кредиту чим довший термін, тим вища процентна ставка, оскільки підвищується ризик від повернення кредиту та знецінення запозичених коштів у зв'язку з інфляцією
розмір позички	→	зазвичай відсоткова ставка з крупних позичок повинна бути нижчою, ніж по дрібним
витрати на формування позичкового капіталу	→	ці витрати складаються з депозитного відсотка та плати за кредитні ресурси, отримані в інших банках, тому чим вищою є ціна залучених і запозичених коштів, тим вищою буде процентна ставка
ризик	→	при наданні позичок комерційні банки стикаються з кредитним ризиком (втрати від неповернення основної суми боргу) та процентним ризиком (втрати від неповернення відсотків, що сплачує позичальник за користування позичковим капіталом), тому им вище банк оцінює ці ризики, тим нижчою буде процентна ставка
характер застави	→	якість застави: прямо пов'язаний з її ліквідністю, тому чим вище ліквідність майнових цінностей, що є забезпеченням кредиту, тим нижчою буде процентна ставка
характер відносин між банком і позичальниками	→	для своїх постійних клієнтів у платоспроможності яких банк впевнений процентна ставка може бути нижчою

Рис. 8.7. Чинники впливу на позичковий відсоток

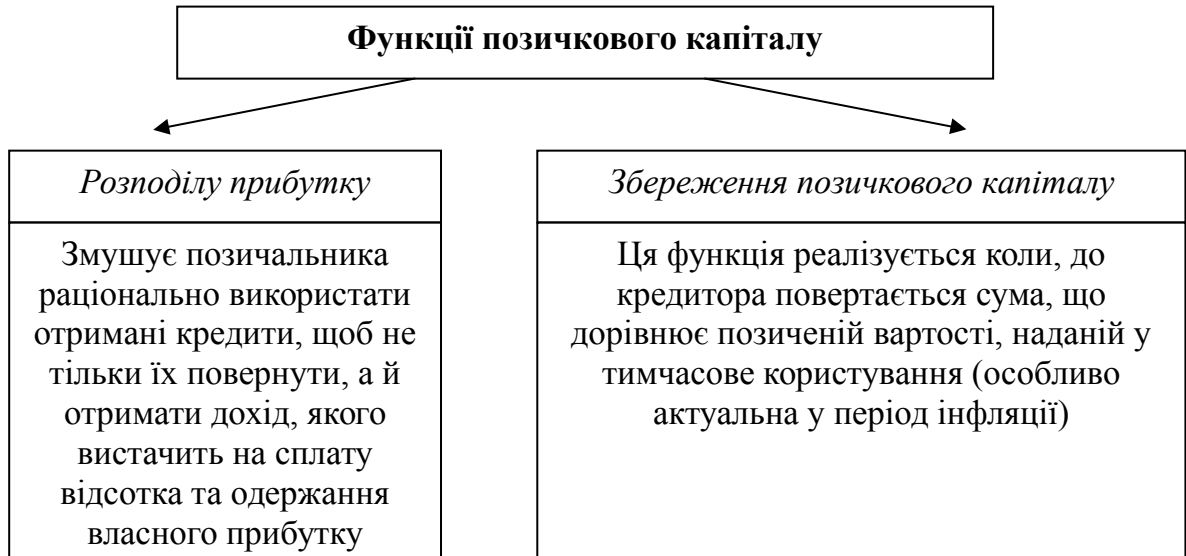

Рис. 8.8. Функції позичкового капіталу

6. Характеристика окремих видів кредиту

• Банківський кредит та його класифікація

Банківський кредит – це кредит, що надається банківськими установами і тільки в грошовій формі.

За терміном використання банківський кредит поділяється на :

- короткострокові;
- середньострокові;
- довгострокові.

За ступенем забезпеченості:

- забезпечені (або ломбардні);
- незабезпечення (або бланкові);

За ступенем ризику:

- стандартні;
- кредити з підвищеним ризиком.

За методом надання:

- одноразові позички;
- перманентні позички;
- гарантовані позички.

За способом повернення:

- поступово;
- одноразовим платежем;
- за вимогою кредитора.

За строком повернення:

- строкові;
- до запитання;
- прострочені;
- відстрочені або пролонговані

За характером визначення відсотка:

- з фіксованою процентною ставкою;
- з плаваючою процентною ставкою;

За способом сплати відсотка:

- з виплатою процентів у міру використання;
- з виплатою процентів одночасно з одержанням позичкових коштів.

За кількістю кредиторів:

- надані одним банком;
- синдиковані;
- паралельні

За призначенням:

◆ за суб'єктами:

- позички торговельно-промисловим підприємцям;
- сільськогосподарським підприємцям;
- міжбанківські;
- небанківським фінансово-кредитним установам;
- органам влади

◆ за об'єктами:

- контокорентні;
- під цінні папери;
- пов'язані з вексельним обігом;
- тощо.

◆ банківські послуги кредитного характеру:

- акцептний кредит; факторинг;
- авальний кредит;
- факторинг;
- тощо.

Суть кредитних та гарантійно-кредитних операцій банків

Строковий кредит – це кредит, який надається повністю, негайно після укладання кредитної угоди. Погашається одноразовим платежем в кінці терміну або періодичними внесками.

Кредитна лінія – це згода банку надати кредит протягом певного періоду часу в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми. Бувають сезонні та постійно відновлювані кредитні лінії.

Контокорентний кредит – короткостроковий кредит, що надається банком надійному підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку в межах заздалегідь обумовленої суми.

Також підприємству може відкриватись спеціальний позичковий рахунок контокорент (з італ. conto corrente – позичковий рахунок), що поєднує позиковий рахунок з поточним і має дебетове та кредитове сальдо.

За дебетового сальдо банк сплачує за використані ним кошти відсоток. За кредитового сальдо – відсоток сплачує позичальник банку. Відкриваючи контокорентний рахунок, банк визначає ліміт кредиту підприємству на рік.

Контокорентний кредит використовується:

- для фінансування придбання засобів виробництва;
- для подолання тимчасових фінансових труднощів.

Особливості контокорентного кредиту:

- встановлення ліміту кредитування;
- можливість скасування кредитної угоди будь-коли;
- найвищі у банківській практиці відсотки;
- відсотки за кредит нараховуються лише за фактичні дні користування.

Позички під заставу цінних паперів – ґрунтуються на відносно нескладній операції прийняття до застави і визначення вартості цінних паперів. Цінні папери зберігаються у банку на рахунку «Депозит». Одержувач кредиту – будь-яке підприємство, якому на правах власності належать цінні папери зовнішніх емітентів. Після надання кредиту банк стає власником цінних паперів на термін дії застави. Після закінчення строку застави і відсутності претензій до позичальника банк переоформляє заставні документи і повертає йому цінні папери.

Кредит під облік векселів (обліковий кредит) – це короткостроковий кредит, який банківська установа надає пред'явнику векселів, обліковуючи (скуповуючи) їх до настання строку виконання зобов'язань за ними і сплачуючи пред'явнику номінальну вартість векселя за мінусом дисконту (С).

Дисконт – це знижка вартості векселя. Дисконт розраховується за формулою:

$$C = \frac{K * T * P}{365 * 100\%},$$

де С – дисконт;

К – номінальна вартість векселя;

Т – термін, що залишився до погашення векселя;

П – ставка за якою обліковуються векселя.

Переваги вексельного кредиту

- Гарантія того, що кредити, які підприємство надає своїм контрагентам можуть бути рефінансовані у банку.
- У зв'язку з наявністю солідарності відповідальності за векселем, банки не вимагають додаткових гарантій від підприємств.
- Поліпшує умови ліквідності суб'єкта.

Акцептний кредит – це послуга кредитно-гарантійного характеру, що передбачає акцептування банком отриманої підприємством-позичальником тратти.

Особливість кредиту

- Банк дає підприємству не гроші, а гарантію оплатити вексель у визначений термін;
- Носить короткостроковий характер;
- Використовується для фінансування оборотних засобів підприємства;
- В сфері зовнішньої торгівлі;
- Дешевшим для підприємств порівняно з дисконтним, оскільки сплачуються тільки комісійні за акцепт;

Авальний кредит – це послуга, за якої банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії.

Подібний до акцептного кредиту.

Відмінність між авальним та акцептним кредитом полягає у характері відповідальності банку.

За авального кредиту банк несе тільки субсидіарну (додаткову) відповідальність, а за акцептного – солідарну.

Факторинг – система фінансування за умовами якої підприємство-позичальник товарів переуступає короткострокові вимоги за торговельними операціями комерційного банку.

Факторингові операції включають:

- Кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- Ведення обліку реалізації продукції;
- Інкасацію заборгованості клієнта;
- Страхування його від кредитного ризику.

В основі факторингової операції – придбання банком рахунків-фактур підприємства-постачальника за відвантажену продукцію, тобто передачу банку постачальником права вимагати платежі з покупця продукції.

• Міжгосподарський кредит

Міжгосподарський кредит – це кредит, що надається одним суб'єктом господарювання іншому.

Комерційний кредит – фінансово-господарські відносини між юридичними особами у формі реалізації товарів чи послуг з відстрочкою платежу. Як правило він є короткостроковим, бо обслуговує тільки процес реалізації товарів та послуг, стимулюючи і прискорюючи їх збут. Інструментом комерційного кредиту є вексель.

Дебіторсько-кредиторська заборгованість – відрізняється від комерційного кредиту тим, що виникає всупереч побажанням волі сторін. Причиною її виникнення є розрив у часі між рухом натуральної та вартісної форм товару.

Позабанківський споживчий кредит надається населенню для розрахунків за надані послуги або в процесі продажу товарів з відстрочкою платежу.

Аванс – грошова сума, надана в рахунок майбутніх платежів за товарно-матеріальні цінності, роботи чи послуги з метою забезпечення гарантії їх отримання покупцем.

Лізинг – полягає в передачі лізингодавцем у використання лізингоотримувачу майна (основних засобів) з метою його виробничого використання.

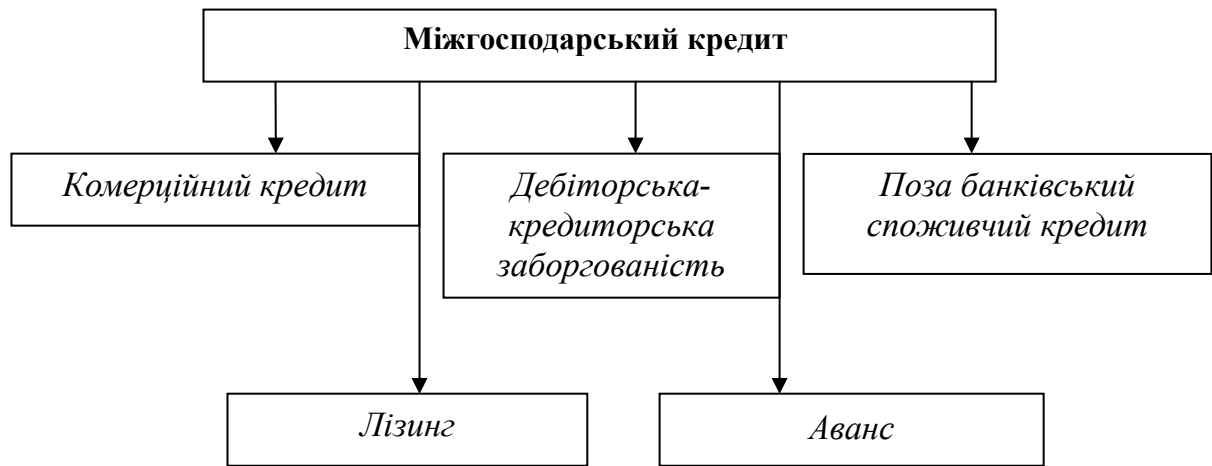

Рис. 8.9. Різновиди міжгосподарського кредиту

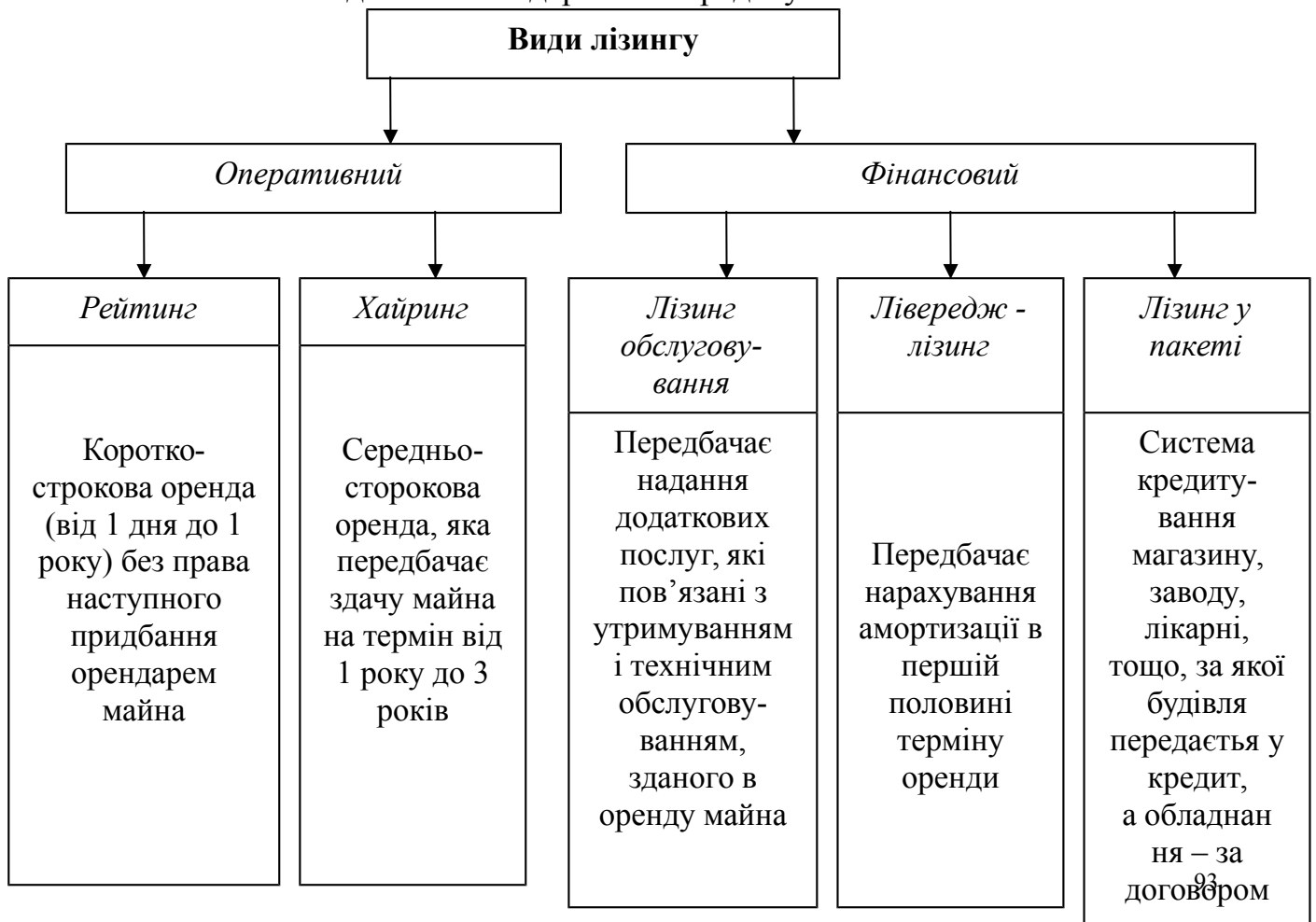

Рис. 8.10. Різновиди лізингу

- **Державний кредит**

Державний кредит – це кредит, одним із суб'єктів якого є держава

Рис. 8.11. Різновиди державного кредиту

- **Міжнародний кредит, його призначення та види**

Рис. 8.12. Різновиди міжнародного кредиту

Міжнародний кредит – це сукупність кредитних відносин, які функціонують на міждержавному рівні та пов'язані з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення у визначений строк з оплатою відсотка.

7. Роль кредиту та розвиток кредитних відносин в Україні

Таблиця 12. Етапи розвитку кредитних відносин в Україні

<i>Період</i>	<i>Характеристика етапу розвитку кредитних відносин</i>
1	2
1989 р.	Початок формування комерційних та кооперативних банків (створювались на акціонерних або пайових засадах підприємствами певної галузі економіки)
1991 р.	Комерційні банки почали здійснювати кредитування за умов дотримання принципів забезпеченості та поверненості кредитів (в якості забезпечення виступили страхові поліси «порука» чи «гарантія», застава майна тощо).
1991 р.	ЗУ «Про підприємства», «Про цінні папери та фондову біржу» було легалізовано комерційний кредит (з 1930 р. в СРСР був заборонений у внутрішньому обороті)
1993 р.	НБУ затвердив Порядок проведення банками операцій з векселями відповідно до Женевських (1930 р.) вексельних конвенцій
1993 р.	Гіперінфляція та запровадження НБУ жорсткої монетарної політики (підвищення облікової ставки та норм обов'язкових резервів обмежили кредитні відносини банків з підприємствами, а надання споживчих кредитів майже повністю припинилося)
1995 р.	НБУ затвердив положення про кредитування (через відсутність відповідальності за нецільове використання і неповернення кредитів за умов платіжної кризи ряд комерційних банків стали банкрутами)
1995 – 1996 р.	У зв'язку з вигідними умовами ОВДП (високий дохід зарахування сум інвестованих у ці облігації в рахунок обов'язкових резервів банків звільнення доходу на облігації від податку на прибуток) більшість банків свої кредитні ресурси спрямували на придбання цих облігацій і майже відмовились від кредитування реальної економіки, що поглибило економічну кризу
1999 – 2000 р.	Ситуація щодо кредитування реальної економіки поступово змінюється особливо це стосувалось підприємств АПК (пільгове кредитування – частина сплати процентів взяла на себе держава, що дозволило 82% підприємств АПК скористатись кредитами на суму 3 млрд. грн.)
2001 р.	Прийняття Верховною Радою Земельного кодексу створило сприятливі умови для розвитку іпотечного кредиту
2001 – 2002 рр.	НБУ проводить більш ліберальну монетарну політику, облікова ставка була поступово знижена з 29% до 10% річних, а норма обов'язкових резервів комерційних банків з 17% до 2,14%, що сприяло

	розвитку кредитних відносин і певною мірою наблизило їх до тих, що існують в економічно-розвинутих країнах
--	--

Таблиця 13. Роль кредиту у розвитку економіки

<i>Роль кредиту в ринковій економіці</i>	<i>Характеристика функціональної ролі кредиту</i>
Активно впливає на принципи суспільного відтворення	грошовий капітал за допомогою кредиту оперативно переміщується із однієї галузі економіки до іншої, з одного регіону країни до іншого
Відіграє значну роль в організації грошових розрахунків	Допомагає суб'єктам господарювання збільшувати обсяги виробництва, забезпечує безперебійність обігу основного та оборотного капіталу, задовольняє тимчасові потреби в коштах
Сприяє реструктуризації економіки	Забезпечує зменшення частки підприємств військово-промислового комплексу, енергомістких підприємств і тих, що значно забруднюють довкілля та збільшення підприємств, орієнтованих на випуск товарів народного споживання
Сприяє розвитку сільського господарства	Забезпечує виробництво якісної продукції для населення та сировини для підприємств, сприяє перетворенню країни в експортера сільськогосподарської продукції
Сприяє економії втрат обігу	допомагає скоротити витрати на виготовлення, випуск в обіг, переведення, облік і зберігання готівкових знаків, прискорює обіг грошей

Запитання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте об'єктивну необхідність кредиту.
2. Що таке кредит?
3. Розкрийте функціональні обов'язки усіх учасників кредитування.
4. Які основоположні принципи кредиту?
5. Ваша думка про основні функції кредиту.
6. Які форми кредиту виникають залежно від форми кредитованих коштів і строків користування позичкою?
7. Що є загальноекономічною причиною необхідності кредиту?
8. Які передумови виникнення кредитних відносин?
9. Які існують дискусії щодо сутності кредиту?

10. Що є спільного між кредитом та грошима, кредитом та фінансами?
11. Що таке структура кредиту, які її елементи?
12. Які стадії Ви можете виділити у відтворювальному русі кредиту?
13. Які форми кредиту Ви можете виділити і чому?
14. Які види кредиту Ви можете назвати і за якими критеріями вони виділені?
15. У чому полягає призначення меж кредиту і чим вони визначаються?
16. У чому полягає суть позичкового процента як економічної категорії та які фактори впливають на розмір позичкового процента?
17. Чим різняться поняття «банківський кредит» і «державний кредит», «банківський кредит» і «споживчий кредит», «банківський кредит» і «комерційний кредит»?
18. Як класифікується банківський кредит, за якими критеріями?
19. Принципи надання банківського кредиту?
20. Які види операцій гарантійно-кредитного характеру Ви можете назвати?
21. Що являє собою контокорентний кредит та овердрафт? Це тотожні поняття чи ні?
22. Як класифікуються факторингові операції банку?
23. Що Ви розумієте під комерційним кредитом? Чим обмежується надання комерційного кредиту?
24. Які різновиди комерційного кредиту Ви знаєте?
25. Які переваги має кредит за відкритим рахунком порівняно з кредитом у вексельній формі?
26. Що таке сконто?
27. Назвіть основні види споживчого кредиту.
28. Які Ви знаєте види і особливості функціонування державного кредиту?
29. Які форми лізингу застосовуються в сучасних умовах?
30. Чим оперативний лізинг відрізняється від фінансового?
31. Що таке іпотечний кредит?
32. Назвіть основне джерело позикових коштів іпотечного банку.
33. З яких виплат складається лізинговий платіж?
34. На який орган покладається організація роботи з обслуговування бюджетних кредитів?
35. Що таке міжнародний кредит? Які його основні форми?
36. Охарактеризуйте комерційний і фінансовий міжнародні кредити.

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

1. Сутність та призначення фінансового посередництва. Види фінансових посередників.
2. Банки – провідні суб'єкти фінансового посередництва. Види банків.
3. Банківська система України; сутність, принципи побудови та функції.
4. Небанківські фінансово-кредитні установи

Література: [3,9,10,11,12,13,14,15].

1. Сутність та призначення фінансового посередництва. Види фінансових посередників

Фінансове посередництво — це діяльність фінансових посередників з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників.

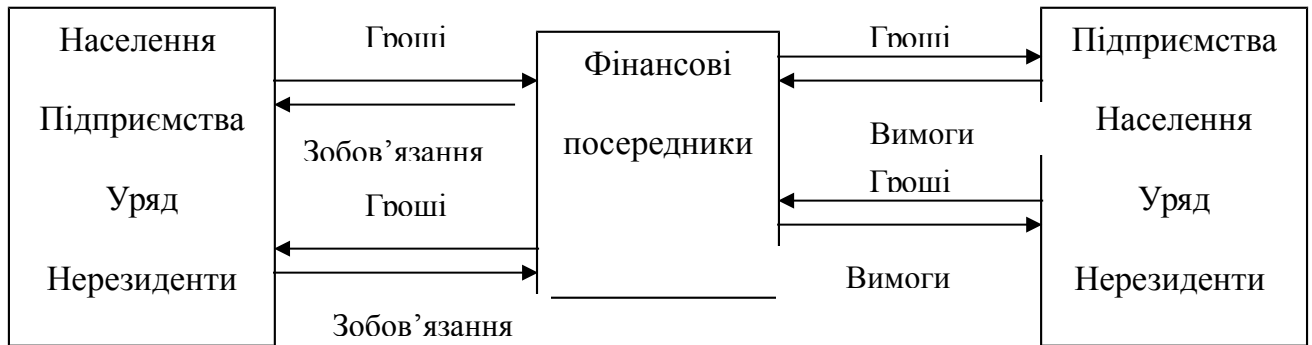

Рис. 9.1. Схема фінансового посередництва

Фінансові посередники – це особливі підприємства, які акумулюють кошти на грошовому ринку передають їх позичальникам на комерційних засадах.

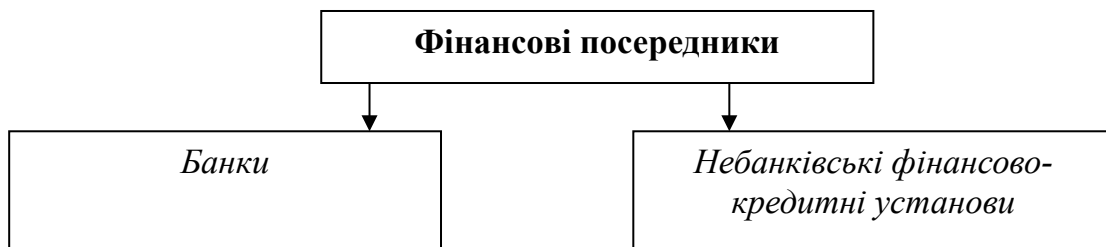

Рис. 9.2. Види фінансових посередників

Рис. 9.3. Схема фінансового посередництва

2. Банки – провідні суб'єкти фінансового посередництва. Види банків

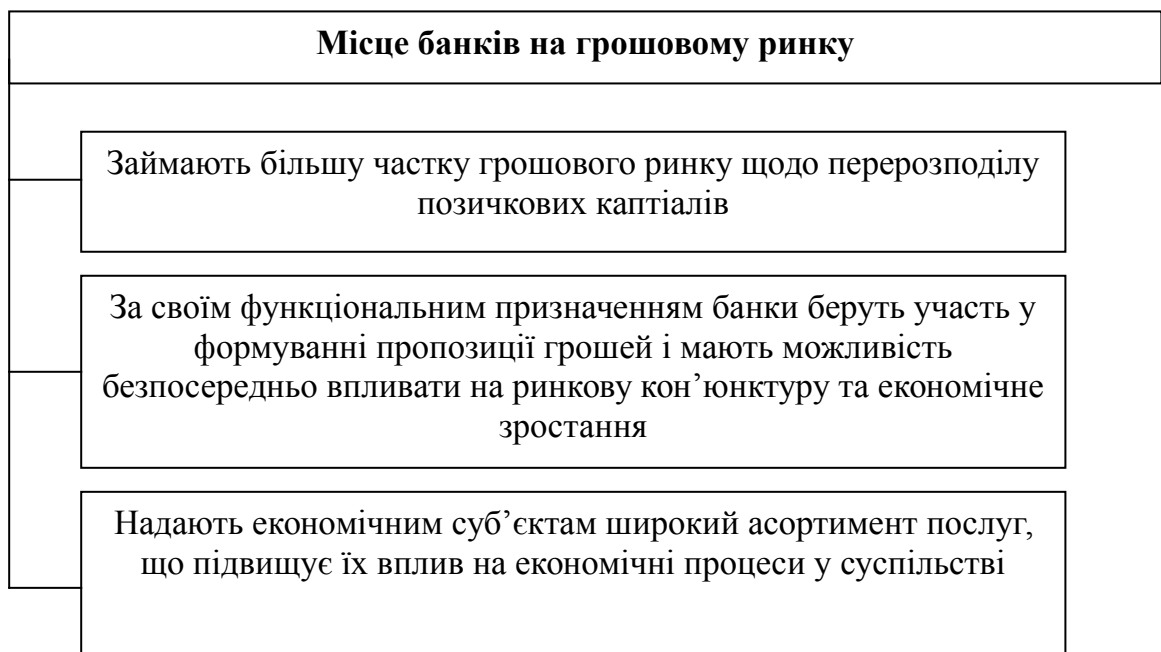

Рис. 9.4. Місце банків на грошовому ринку

Банк у правовому аспекті – це фінансовий посередник, що виконує одну чи декілька операцій, віднесених законом до банківської діяльності.

Банк у економічному аспекті – це фінансовий посередник, який виконує комплекс базових операцій грошового ринку на мобілізацію коштів, надання їх у позички, здійснення розрахунків між економічними суб'єктами.

Функції банку – характеризують банк як економічну структуру з макроекономічних позицій, й місце в економічній системі і вплив на економічне середовище, в якому банк функціонує.

Трансформація строків – мобілізуючи значні обсяги короткострокових коштів і постійно поповнюючи їх, банки мають можливість певну їх частину спрямовувати в довгострокові позички

Трансформація капіталів – мобілізуючи великі обсяги дрібних вкладів, банки отримують можливість акумулювати капітал для здійснення масштабних проектів

Трансформація ризиків – вживаючи відповідних заходів банки можуть мінімізувати фінансові ризики шляхом:

- диверсифікації активних операцій;
- створення резервів;
- диференціації % ставок;
- страхування депозитів.

Функції банків

<i>Трансформаційна</i>	<i>Емісійна</i>
Зумовлена посередницькою місією банків. Мобілізуючи вільні грошові кошти одних економічних суб'єктів і передаючи їх іншим банки мають можливість змінювати строки та розміри грошових капіталів, фінансові ризики та здійснювати просторову трансформацію	Полягає в тому, що банки можуть створювати додаткові платіжні засоби і спрямовувати їх в оборот, збільшуючи пропозицію грошей, або вилучати їх з обороту, зменшуючи пропозицію грошей. Цю функцію виконує як ЦБ, емітуючи готівкові та депозитні гроші, так і комерційні банки, емітуючи депозитні гроші через механізм грошовокредитного мультиплікатора

Рис. 9.4. Функції банків

Просторова трансформація – акумулюючи грошові ресурси з різних регіонів, банки можуть спрямовувати їх на кредитування одного об'єкта, одного регіону, однієї країни.

Банківська система – це законодавче визначена, чітко структурована сукупність фінансових посередників грошового ринку, які займаються банківською діяльністю.

Банківська діяльність – це набір посередницьких операцій на грошовому ринку, виконання яких дозволене законом спеціальним інститутам, які називаються *банками*.

Причини необхідності банківської системи

1 група	2 група
Необхідність здійснення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності, узгодження комерційних інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами – забезпечення сталості грошей і стабільності роботи всіх банків	Забезпечення збалансованості попиту і пропозиції на грошовому ринку, створення умов для його стабільного функціонування

Типи побудови банківської системи

<i>Однорівнева</i>	<i>Дворівнева</i>
Передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій (характерна для слаборозвинених країн а також для країн з тоталітарним та адміністративно-командним режимом управління)	Характерна для країн з ринковою економікою та складається з двох рівнів: <ul style="list-style-type: none"> • верхній – центральні (емісійні) банки, які співпрацюють з банківськими інститутами та урядовими структурами; • нижній – комерційні банки, клієнтами яких є підприємства, організації та населення

Рис. 9.5. Причини необхідності та типи побудови банківської системи

3. Банківська система України; сутність, принципи побудови та функції

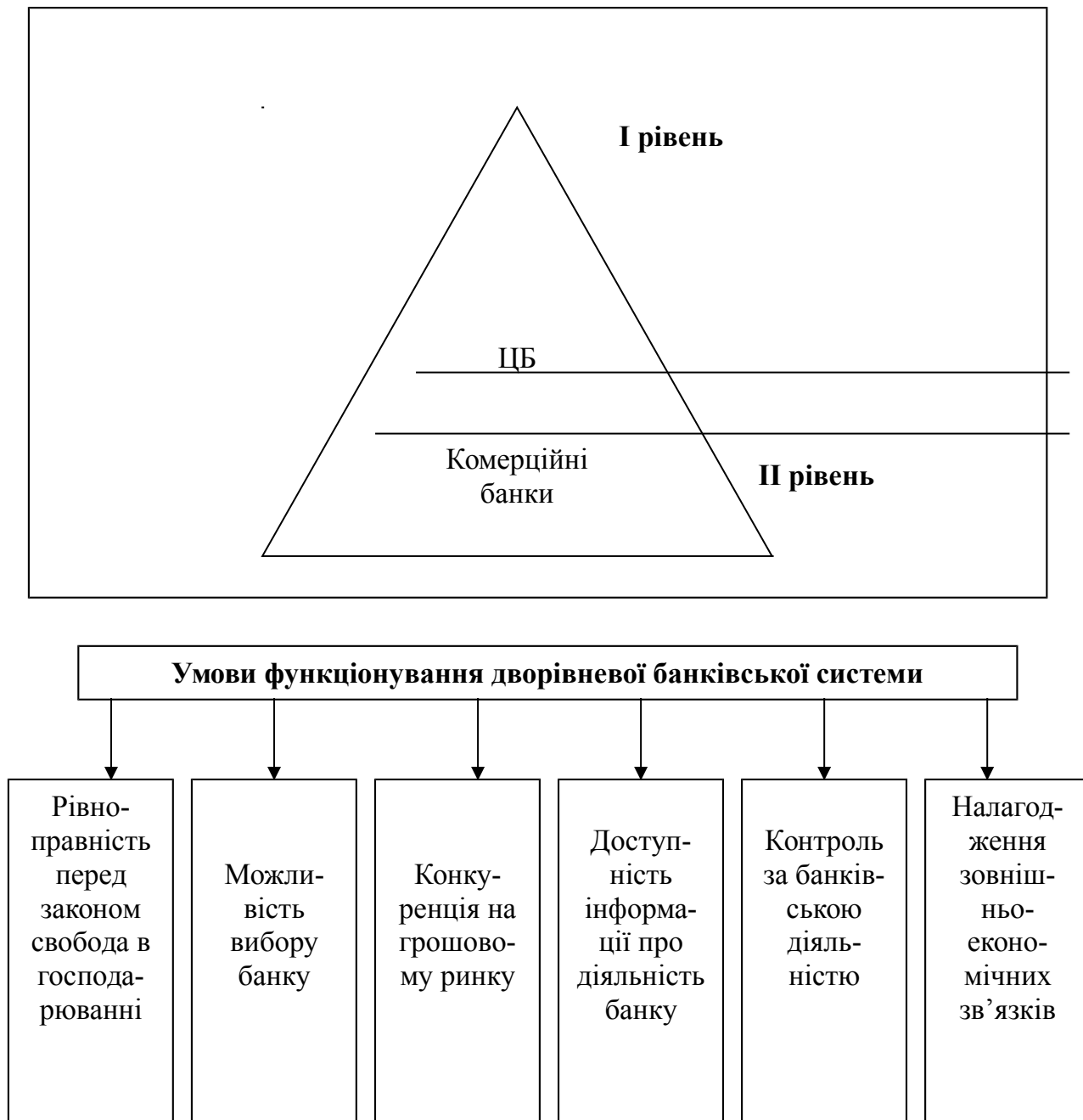

Рис. 9.6. Побудова банківської системи України

На *першому рівні* знаходиться центральний банк – НБУ. На нього покладено відповідальність за вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері:

- підтримання сталості національної валюти;
- забезпечення надійності функціонування банківської системи.

На *другому рівні* знаходяться комерційні банки, які співпрацюють з усіма економічними суб'єктами – учасниками грошового обороту. Саме через ці банки банківська система обслуговує народне господарство, відповідно до цілей грошово-кредитної політики НБУ.

Функції банківської системи

Трансформаційна функція банківської системи базується на аналогічній функції окремих банків, але є більш масштабною, глибокою й ефективною ніж сума трансформаційних потенціалів окремих, банків, тому що:

– по-перше, в трансформаційний процес активно включається ЦБ. Через механізми рефінансування (кредитні аукціони, облікові та ломбардні кредити тощо) він трансформує ресурси грошового ринку за строками, за розмірами, за ризиками, в регіональному аспекті у більших масштабах, ніж окремі банки;

– по-друге, система істотно підвищує трансформаційний потенціал спеціалізованих банків, які отримують можливість виконувати цю функцію в кооперації з універсальними банками.

Функція створення платіжних засобів і регулювання грошової маси (емісійна) полягає в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, тобто управляє пропозицією грошей. Це досягається методами та інструментами грошово-кредитної політики.

Функція забезпечення сталості банків та грошового ринку (стабілізаційна) пов'язана з високою ризиковістю банківської діяльності.

Виконання банківською системою стабілізаційної функції проявляється:

- у прийнятті законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх ланок;
- у створенні механізму державного контролю та нагляду за дотриманням цих законів і діяльності банків взагалі.

Забезпечення сталості банків досягається шляхом:

- страхування банківських ризиків (передусім кредитних);
- страхування банківських депозитів;
- створення внутрішньобанківських резервів;
- створення обов'язкових резервів;
- створення механізму рефінансування комерційних банків.

Рис. 9.7. Функції банківської системи

Таблиця 14. Етапи становлення банківської системи України		
1	2	3
<i>Назва етапу</i>	<i>Характеристика етапу</i>	<i>Негативні наслідки</i>
<p>I етап 1991 р.</p> <p>Створення та розбудова банківської системи</p>	<p>Формування банківської системи України започатковано ЗУ «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.1991 р.</p> <p>Основні принципи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дворівнева побудова; • функціональне розмежування між банками I і II рівнів; • функціонування банків II рівня на комерційних засадах; • ліквідація монополії держави на банківську діяльність, можливість створення комерційних банків різних форм власності; • організація державного контролю за банківською діяльністю з покладанням цього завдання на ЦБ; • незалежність ЦБ від державних органів влади 	
<p>II етап 1991 – 1993 рр.</p> <p>Розвиток банківської системи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Прийняття законодавчо-нормативних актів щодо функціонування банківської системи; - Акціонування та приватизація банків; - Збільшення кількості комерційних банків; - Впровадження нових банківських технологій 	<ul style="list-style-type: none"> - реформування банківської системи випередило реформування економіки; - низька довіра до банків з боку економічних суб'єктів
<p>III етап 1993 – 1998 рр.</p> <p>Стагнація та криза банківської системи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - криза реальної економіки; - розбалансованість державного бюджету та криза державних фінансів; - гіперінфляція, - посилення бартеризації економіки та її тонізації - вплив капіталів за кордон 	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення кількості банків; - низький рівень капіталізації банків; - низький попит на банківські послуги
1	2	3

<p>IV етап 1998 – 2003 рр. Стабілізація банківської системи</p>	<p>прийняття ЗУ «Про НБУ»; забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності національної валюти; підвищення довіри до банків з боку економічних суб'єктів грошового обороту; зменшення норми обов'язкового резервування та облікової ставки; підвищення фінансової стійкості банків; створення системи банківського регулювання та контролю; створення системи страхування депозитів та кредитів; організація системи банківського обліку відповідно до світових стандартів</p>	<p>- низький рівень розвитку банківської системи (порівняно з розвитком банківських систем розвинених країн); - недостатній рівень капіталізації банків; - відсутність конкуренції; застосування НБУ адміністративних методів щодо керівництва банківською системою</p>
---	--	---

4. Небанківські фінансово-кредитні установи

Небанківські фінансово-кредитні установи (НФКУ) – це фінансові посередники, діяльність яких не пов'язана з базовими операціями грошового ринку

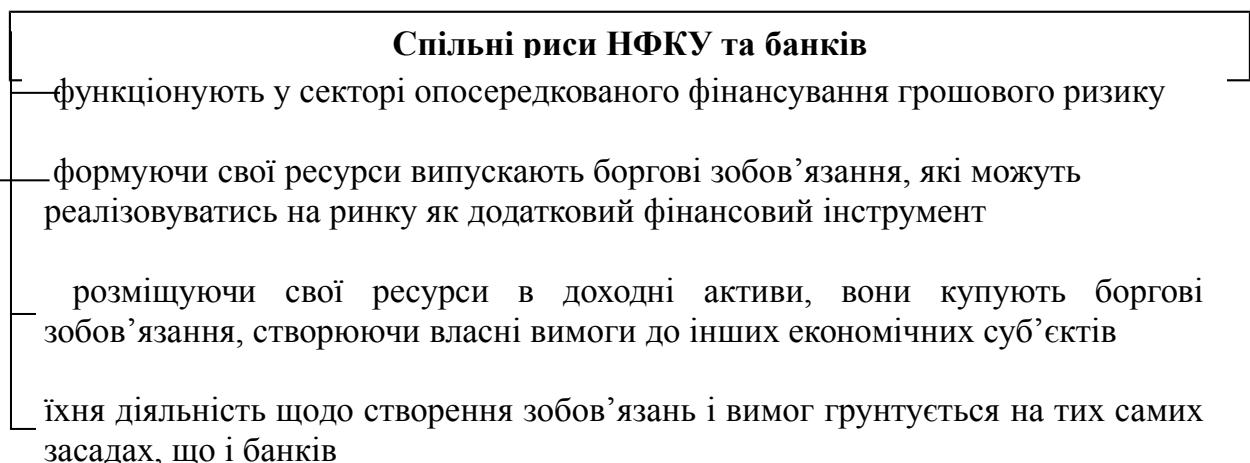
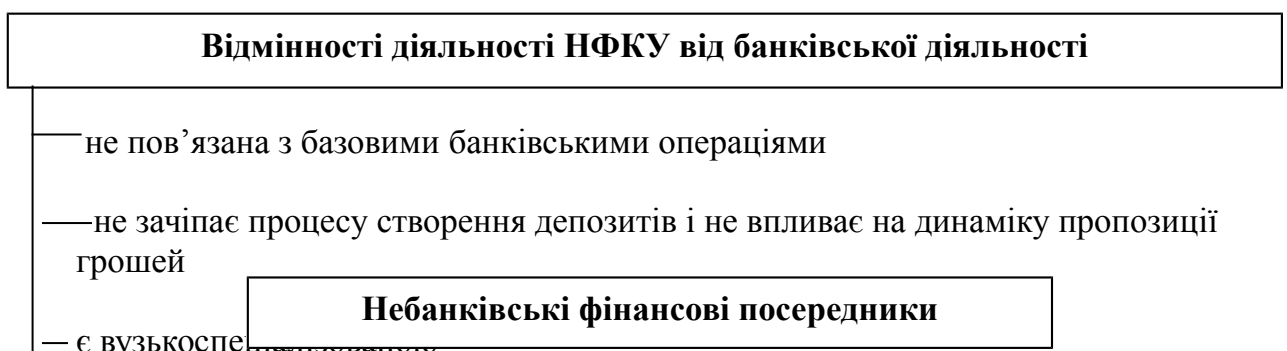

Рис. 9.8. Спільні риси та відмінності НФКУ та банків

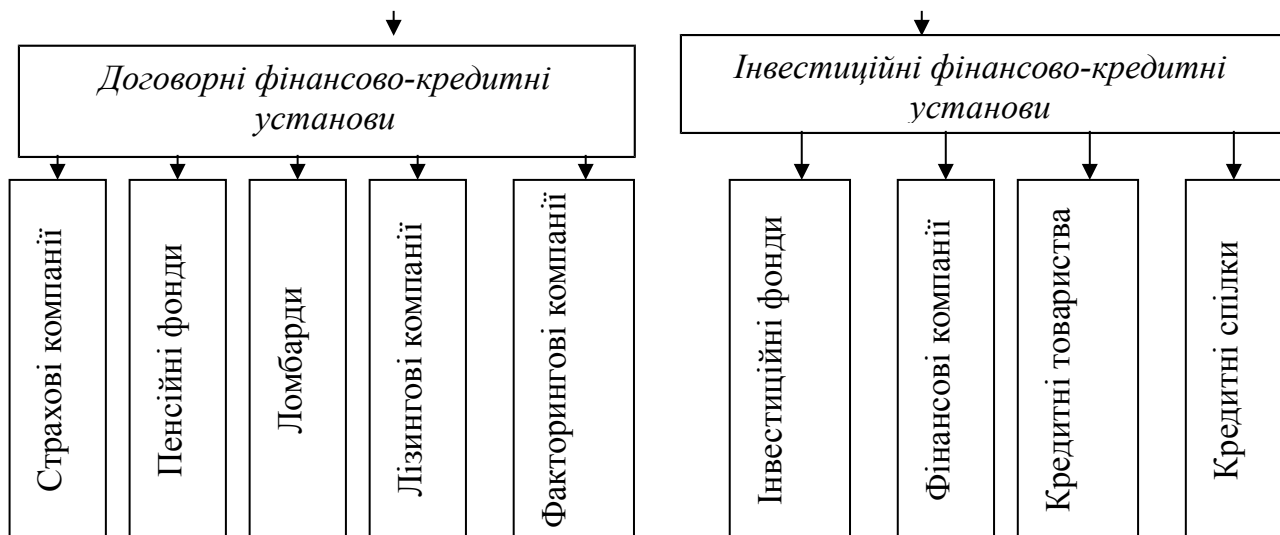

Рис. 9.9. Класифікація НФКУ

Договірні фінансово-кредитні установи – це фінансові посередники грошового ринку, які здійснюють недепозитне залучення коштів на підставі договору з кредитором (Інвестором)

Страхові компанії – це фінансові посередники, що спеціалізуються на наданні страхових послуг, їх діяльність полягає у формуванні на підставі договорів з юридичними та фізичними особами спеціальних грошових фондів, з яких здійснюються виплати страхувальникам у разі настання страхових випадків. Мобілізовані шляхом продажу страхових полісів кошти вони розміщують у цінні папери (акції, облігації) та строкові депозити.

Пенсійні фонди – це фінансові посередники, які на договірній основі акумулюють кошти юридичних та фізичних осіб у цільові фонди, з яких здійснюють пенсійні виплати громадянам після досягнення певного віку.

Ломбарди – це фінансові посередники, що спеціалізуються на виданні позичок населенню під заставу рухомого майна. Кошти формують із внесків засновників, прибутку від їх діяльності, виручки від заставленого майна.

Лізингові компанії – це фінансові посередники, що спеціалізуються на придбанні основних засобів та переданні їх в оренду для використання у виробничій діяльності з поступовою сплатою їх вартості протягом визначеного строку. Ресурси лізингові компанії формують за рахунок власного капіталу та банківських позичок.

Факторингові компанії – це фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі права на вимогу боргу (дебіторської заборгованості). Такі компанії зазвичай створюються при банках широко користуються банківськими позичками для здійснення своєї діяльності. Дохід факторингові компанії отримують у вигляді процента на виплачену клієнту суму та комісії, яка розраховується на суму куплених розрахункових документів.

Інвестиційні фінансово-кредитні установи – це фінансові посередники грошовою ринку, які здійснюють недепозитне залучення коштів через продаж кредиторам (Інвесторам) своїх акцій, облігацій, паїв тощо.

Інвестиційні фонди (банки компанії) – це фінансові посередники, що спеціалізуються на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення. Вони спочатку акумулюють грошові кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції підприємств та державні цінні папери. Доходи фондів формуються з дивідендів і процентів по цінних паперах, які знаходяться в їх портфелях, та з курсової різниці цих паперів

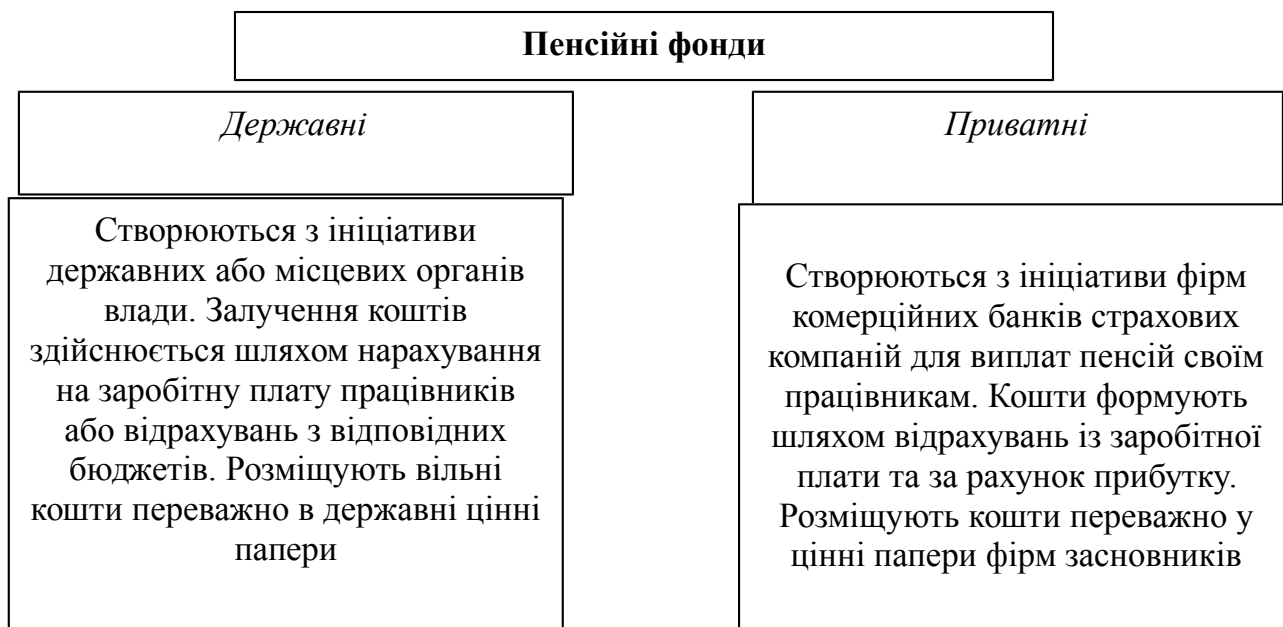

Рис. 9.10. Класифікація пенсійних фондів

Запитання для самоконтролю

1. Що таке банк?
2. Розкрийте функцію банків у ринковій економіці.
3. Яким є процес зародження і розвитку банківської системи?
4. В чому ефективність банківського обслуговування суб'єктів господарського життя?
5. Чи всі види банків виконують посередницьку функцію на грошовому ринку?
6. Як можна відрізнити спеціалізований банк від небанківської фінансово-кредитної установи?
7. Назвіть специфічні ознаки банківської системи, які відрізняють її від інших подібних систем?
8. Укажіть на риси, властиві банківській системі України.

Тема 10. Центральні банки

1. Призначення та основи організації центрального банку.

2. Основні напрями діяльності центрального банку.
3. Становлення центрального банку в Україні.

Література: [1,3,9,10,11,12,13,14,15].

1. Призначення та основи організації центрального банку

Головне призначення ЦБ – це управління грошовим оборотом з метою забезпечення неінфляційного розвитку економіки.

Реалізація *призначення ЦБ* в економічній системі здійснюється через роль

- емісійного банку,
- банку банків,
- органу державного управління, який відповідає за монетарну політику

Правовий статус ЦБ – це державний орган управління з покладеними на нього особливими завданнями у сфері грошово-кредитних відносин і банківської діяльності

Правовий статус ЦБ пов'язаний із вирішенням питань щодо його діяльності, а саме:

- визначення на законодавчому рівні завдань і напрямів діяльності ЦБ,
- формування статутного штату ЦБ,
- визначення взаємовідносин ЦБ з органами державної влади,
- порядок призначення і звільнення керівного складу ЦБ.

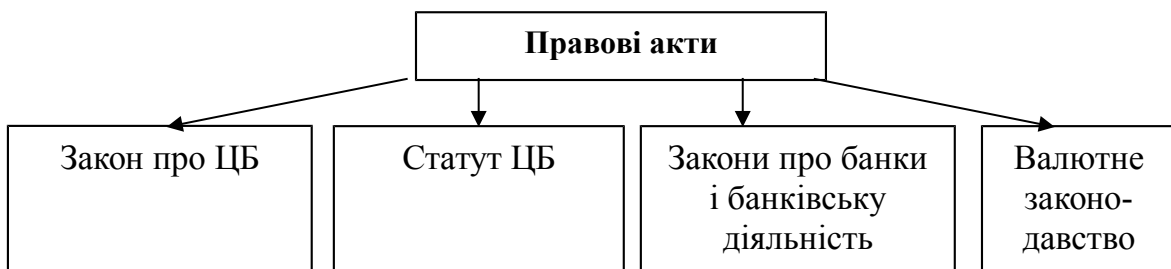

Рис. 10.1. Законодавчо-нормативні акти, що закріплюють правовий статус ЦБ

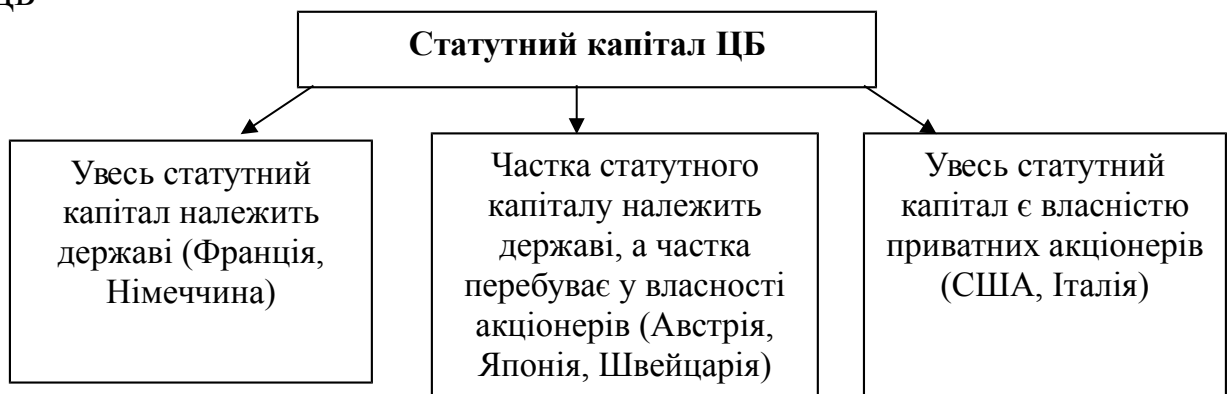

Рис. 10.2. Порядок формування статутного капіталу ЦБ

Організаційна структура ЦБ визначається формою державного устрою країни (федерація або унітарна держава), національними традиціями і особливостями банківського законодавства.

2. Основні напрями діяльності центрального банку

Організаційна структура Центрального Банку:

1. Федеративний устрій держави (на прикладі США):

- ФРС Федеральна резервна система (Рада керуючих 7 осіб);
- 12 федеральних резервних банків;
- Федеральний комітет відкритого ринку;
- Федеральна консультативна рада.

2. Унітарний устрій держави (на прикладі Японії):

- ЦБ (65% капіталу є державною власністю);
- Правління ЦБ (9 осіб).

Основні напрями діяльності центрального банку:

- Емісійний центр готівкового обороту;
- Банк банків;
- Орган банківського регулювання та нагляду;
- Банкір і фінансовий агент уряду;
- Провідник монетарної політики.

Емісійний центр готівкового обороту – в історичному плані, саме потреба в централізації банкотної емісії спричинила надання одному з банків статусу центрального банку. У сучасних умовах в усіх країнах банкотна емісія має *фідучіарний* характер, а як забезпечення використовуються державні цінні папери. Банкотна емісія, що не забезпечується золотим запасом банку, називається *фідучіарною*.

Центральний банк як емісійний центр

- Користується монопольним правом емісії банкнот і розмінної монети; організовує виготовлення грошей;

Банк банків – ЦБ забезпечує касове, розрахункове та кредитне обслуговування комерційних банків.

Орган банківського регулювання та нагляду.

У більшості країн з ринковою економікою законодавчі й нормативні акти, що регламентують діяльність ЦБ, покладають на нього відповідальність щодо *регулювання* банківської діяльності.

Під *банківським наглядом* розуміють моніторинг процесів, що відбуваються в банківській системі на різних стадіях функціонування банків - з моменту їх створення, до моменту ліквідації.

ЦБ як орган банківського регулювання здійснює:

- використання монетарних інструментів з метою впливу на обсяг і структуру банківських резервів, а також на рівень процентних ставок;

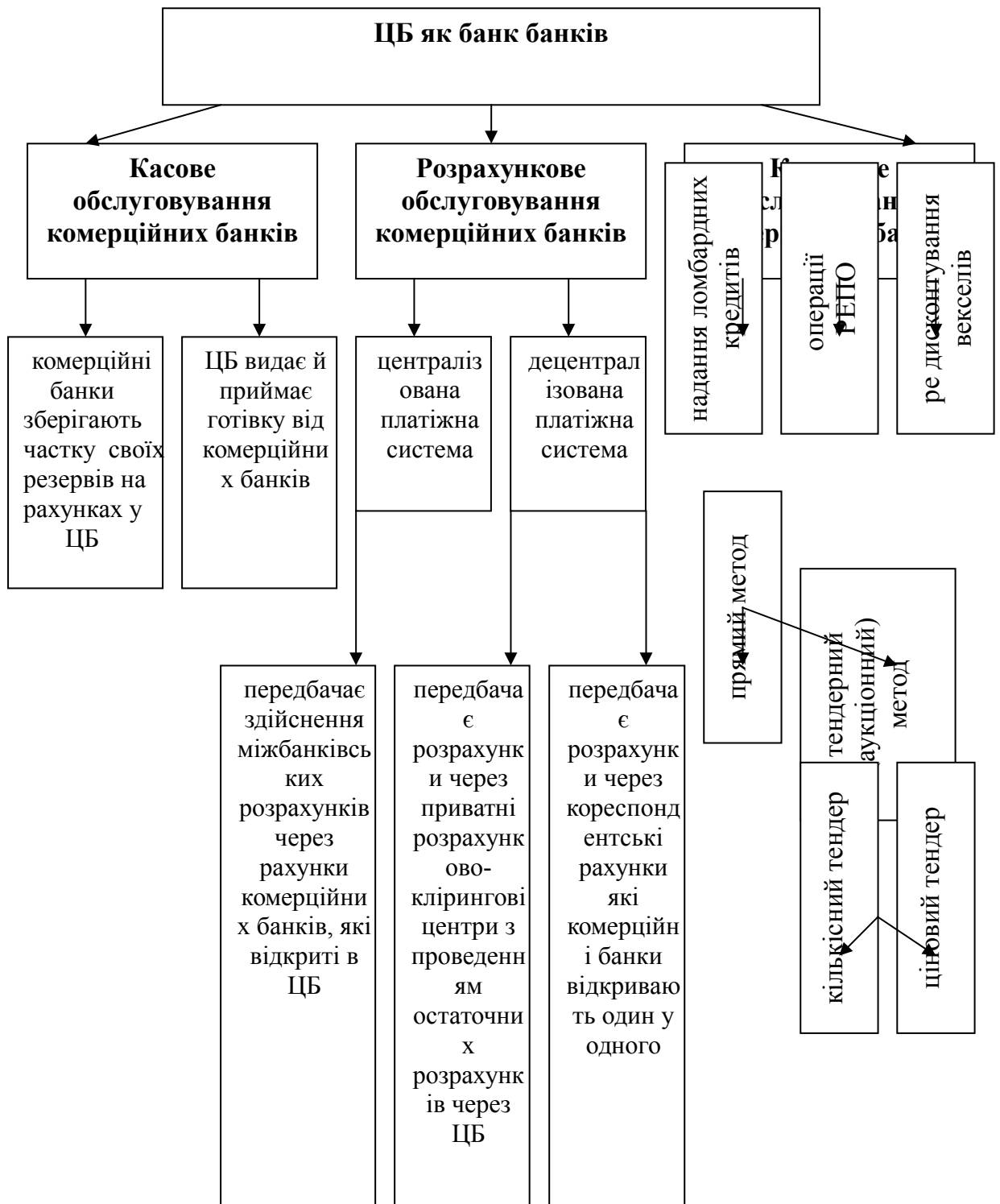

Рис. 10.3. ЦБ як банк банків

- Ухвалення положень, що регламентують діяльність банків у вигляді нормативних актів та інструкцій;

- Застосування превентивних та протекційних заходів, що спрямовані на забезпечення стабільного функціонування банківської системи та проведення ефективної монетарної політики.

Банкір і фінансовий агент уряду ЦБ є головним банком щодо проведення фінансових операцій та радником уряду з питань монетарної та фіскальної політики

Провідник монетарної політики – ЦБ визначає та реалізує грошово-кредитну політику держави.

3. Становлення центрального банку в Україні

1. Ухвалення Закону України «Про банки і банківську діяльність» – 1991р. – Утворенно центральний банк – Національний банк України (НБУ) та закладено основи дворівневої банківської системи.

2. Прийняття Конституції України – 1996 р. – Закріплено основи правового статусу НБУ як центрального банку країни та надано право законодавчої ініціативи у Верховній Раді.

3. Ухвалення Закону України «Про Національний банк України» – 1999р. – Посилено незалежний статус НБУ від владних структур у межах проведення монетарної політики та підвищено відповідальність у розв'язанні макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері.

Складові системи НБУ (структурні елементи)

- центральний апарат;
- територіальні управління;
- розрахункові палати;
- банкотно-монетний двір;
- фабрика банкотного паперу;
- державна скарбниця;
- центральне сховище грошей;
- спеціалізовані підприємства та установи, необхідні для забезпечення діяльності банку;
- банківські навчальні заклади.

Система управління НБУ

- Рада НБУ складається з 15 осіб (7 членів призначає ВР, 7 членів призначає Президент – строк повноважень 7 років. Голову НБУ призначає ВР за поданням Президента строком на 5 років);
- Правління НБУ(кількісний та персональний склад формується Головою НБУ та затверджується Радою НБУ)

Заявляння для самоконтролю

1. Розкрийте роль Національного банку України як вищої складової частини дворівневої банківської системи.
2. Чому, на вашу думку, було б деструктивним передати організаційне підпорядкування системи НБУ Кабінетові Міністрів?
3. Охарактеризуйте відносини НБУ з органами державної влади.

Тема 11. Комерційні банки

1. Поняття, призначення та класифікація комерційних банків.
2. Основи організації та специфіка діяльності комерційних банків.
3. Характеристика банківських операцій.
4. Стабільність банків і механізм її забезпечення.

Література:[1,3,9,10,11,12,13,14,15].

1. Поняття, призначення та класифікація комерційних банків

Універсальними називають банки, які виконують широке коло операцій та охоплюють багато секторів грошового ринку.

Спеціалізованими називають банки, які виконують окремі операції чи функціонують у вузькому секторі грошового ринку та понад 50% їх активів є активами одного типу.

Банки з клієнтською спеціалізацією обслуговують певний тип клієнтури: кооперативи – кооперативні банки, біржові структури - біржові банки, страхові Інститути – страхові банки. В Україні до банків з клієнтською спеціалізацією належать кооперативні банки, які обслуговують переважно малий і середній бізнес.

Банки із галузевою спеціалізацією обслуговують переважно юридичних і фізичних осіб у межах певної галузі господарства.

Функціональна спеціалізація полягає в тому, що комерційні банки виконують переважно спеціалізовані операції (інвестиційні, іпотечні, ощадні тощо), мають певні особливості щодо формування активів та пасивів, а також специфіку роботи з клієнтурою.

Ощадні банки (у країнах з розвинутою ринковою економікою) – це невеликі кредитні установи, які функціонують у регіональному просторі (у межах міста, землі, штату тощо) і головними клієнтами яких є населення.

Інвестиційні банки здійснюють мобілізацію довгострокового позичкового капіталу шляхом емісії та розміщення зобов'язань (облігацій, сертифікатів, векселів) і надають його юридичним особам та державі у тимчасове користування.

Іпотечні банки спеціалізуються на видачі довгострокових позичок під заставу нерухомості (земля, будівля тощо), а свою ресурсну базу формують за рахунок власних коштів та випуску Іпотечних облігацій.

2. Основи організації та специфіка діяльності комерційних банків

Етапи реєстрації комерційного банку

1. Акумулявання певно суми грошей на тимчасовому рахунку НБУ.
2. Подання до регіонального управління (РУ) НБУ пакета документів (заява про реєстрацію, установчі документи, економічне обґрунтування)
3. Розгляд РУ НБУ пакета реєстраційних документів про створення комерційного банку.
4. Передача документів з відповідним висновком до центрального апарату НБУ на розгляд комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків (для комерційних банків з національним капіталом) та Правління НБУ (для банків з іноземним капіталом).
5. Рішення про можливість створення комерційного банку.

Підрозділи комерційного банку

- 1 - управління прогнозування діяльності банку,
- 2 - управління маркетингу, розвитку банку і зв'язків з клієнтурою,
- 3 - кредитне управління,
- 4 - валютне управління,
- 5 - управління депозитних та вкладних операцій,
- 6 - управління цінних паперів, інвестиційної та біржової діяльності,
- 7- управління розрахунково-касового обслуговування,
- 8 - управління посередницьких операцій,
- 9 - управління філіями банку,
- 10 - управління аналізу і статистики,
- 11 - управління автоматизації,
- 12 - служби банку (відділ кадрів, бухгалтерія, юридичний відділ, адміністративно-господарський відділ)

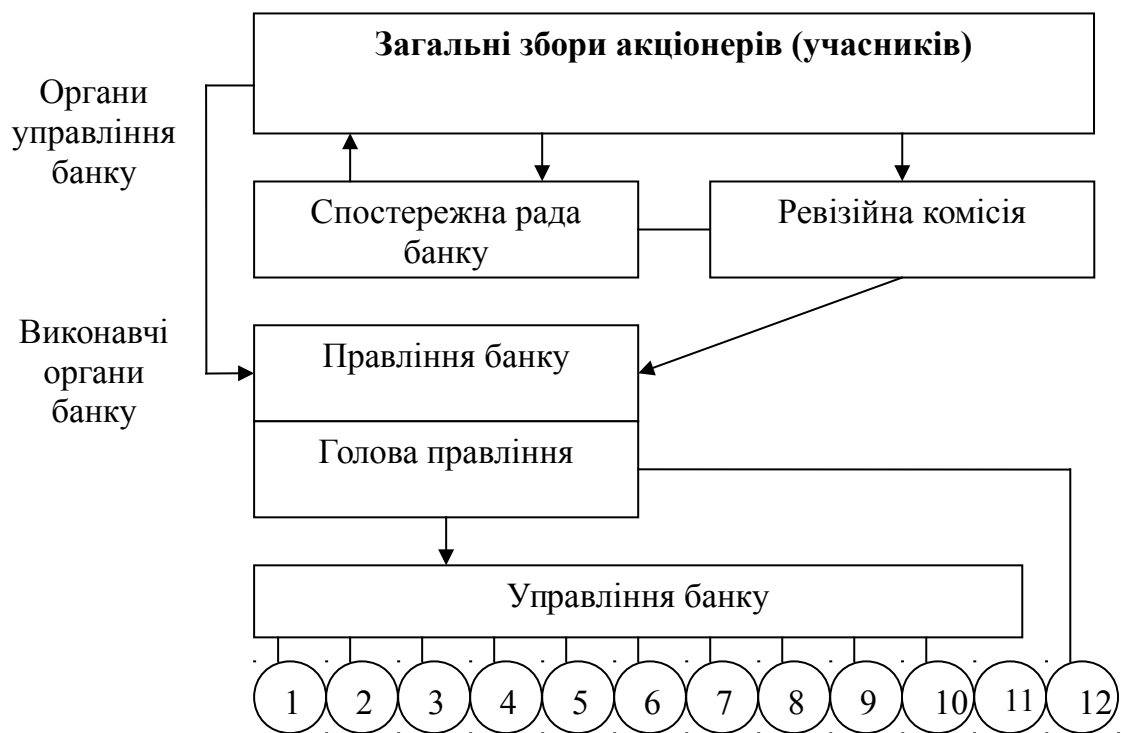

Рис. 11.1. Ліцензування діяльності та типова організаційна структура універсального комерційного банку

3. Характеристика банківських операцій

Банківські операції – це діяльність банку, що пов’язана з виконанням банківських функцій.

Пасивні операції – це операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси.

Ресурси банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні й використовуються для забезпечення діяльності банку.

Рис. 11.2. Формування ресурсної бази комерційного банку

Активні операції – це операції, які пов’язані із розміщенням і використанням власних, залучених і запозичених коштів для одержання прибутку, полягають у проведенні комплексу дій, пов’язаних із наданням банківських позичок відповідно до принципів строковості, цільового характеру, забезпеченості та платності, означають вкладення коштів у цінні папери підприємств усіх форм власності з метою отримання додаткового доходу.

Банківські послуги – це певні дії банку, спрямовані на задоволення потреб клієнта, які не пов’язані із залученням додаткових ресурсів та мають на меті збільшення доходу від банківської діяльності.

Рис. 11.3. Класифікація банківських послуг

4. Стабільність банків і механізм її забезпечення

Банківська стабільність означає здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі.

Прибутковість як елемент банківської стабільності залежить від співвідношення доходів та витрат банку.

ROA показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку.

ROE встановлює розмір чистого прибутку, що отримують акціонери на інвестований капітал.

SPREAD показує наскільки успішно банк виконує роль посередника на грошовому ринку.

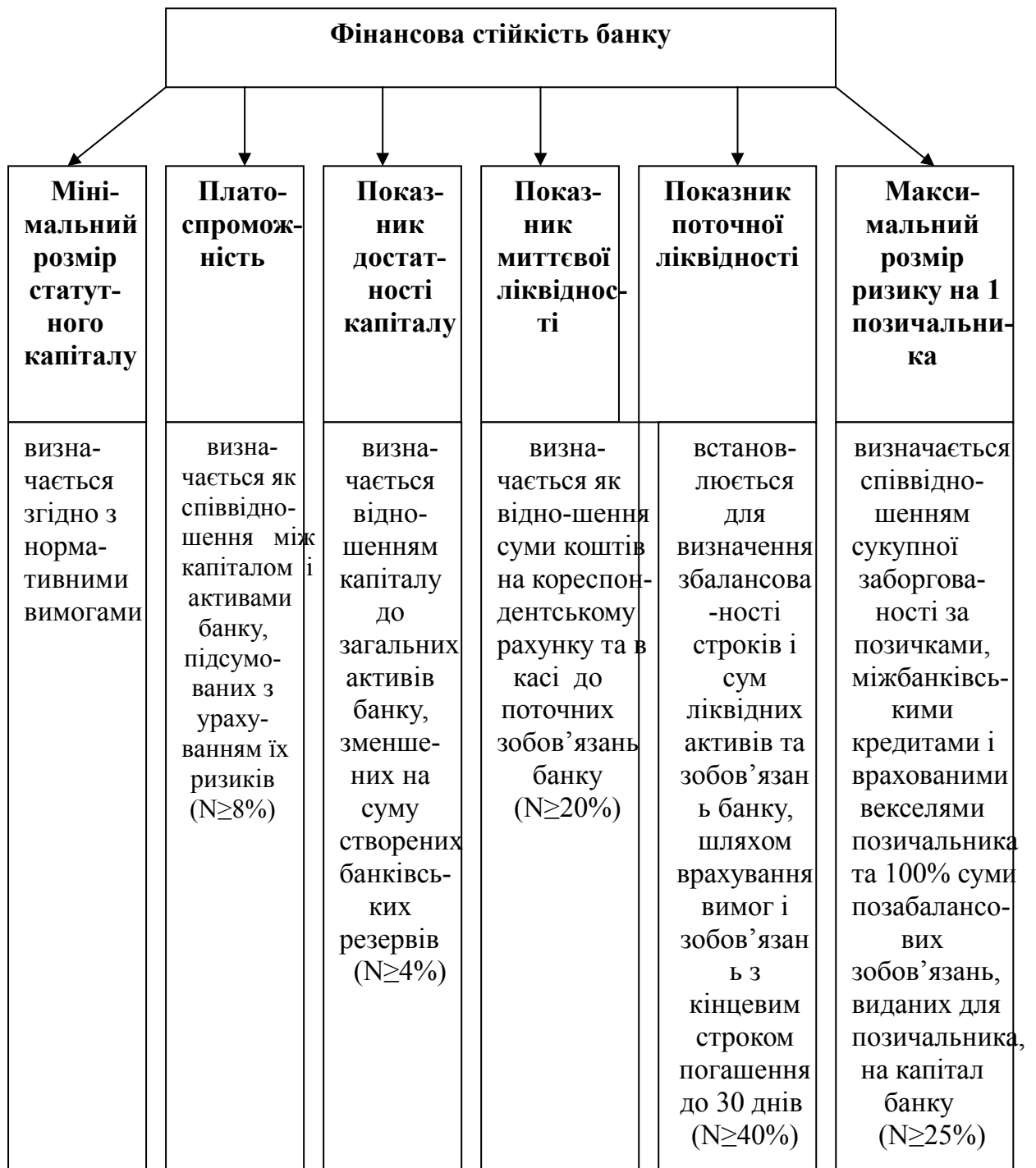
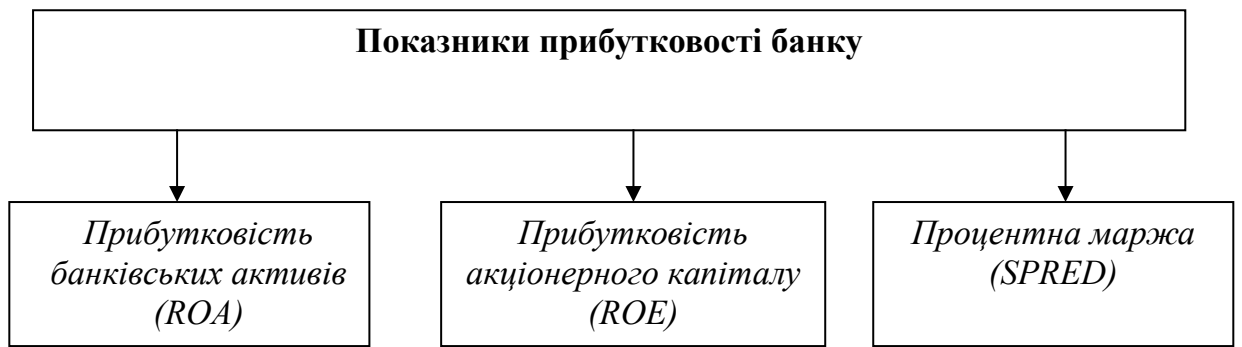

Рис. 11.4. Економічні нормативи, які характеризують фінансову стійкість банку

(1)

$$ROE = \frac{\text{чистий прибуток}}{\text{акціонерний капітал}} \quad (2)$$

(3)

Запитання для самоконтролю

1. Які послуги комерційним банкам надає центральний банк?
2. Що таке комерційний банк? За якими ознаками класифікуються комерційні банки?
3. Операції комерційних банків.
4. Склад власного капіталу комерційного банку.
5. З чого складаються депозитні ресурси комерційних банків?
6. В чому сутність активних операцій банків?

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

1. МВФ: його сутність та призначення.
2. Світовий банк та його структура

3. Регіональні міжнародні кредитно – фінансові інститути .

Перелік ключових термінів – міжнародний, фінансовий та комерційний кредити, зовнішній борг, кредит міжнародних організацій.

Література: [1, 2, 6, 8 , 9, 10,11,12,13,14,15,16].

1. МВФ: його сутність та призначення

1) 1930 р. створено Банк міждержавних розрахунків (БМР). Його основні завдання:

- сприяти співробітництву між ЦБ;
- забезпечувати умови для проведення ЦБ міжнародних фінансових операцій;
- виступати у ролі агента ЦБ – членів БМР у проведенні міжнародних розрахунків

2) 1944 р. створено Міжнародний валютний фонд (МВФ), який на сучасному етапі розвитку міжнародних кредитно-фінансових організацій є головним органом міждержавного валютного регулювання. Згідно зі Статутом МВФ виконує такі функції:

- регулятивну;
- емісійну;
- кредитну;
- консультативну;
- дослідницьку

і в рамках їх реалізації співпрацює переважно з ЦБ, що у перспективі може перетворити його на Банк центральних банків.

3) 1979р. створена Європейська валютна система (ЄВС). Її функціонування створило передумови для формування економічного валютного союзу ЕС (ЕВС), а з часом – Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), яка складається з Європейського центрального банку (ЄЦБ – розпочав функціонування з 1998 р.) національних ЦБ країн ЄС.

Головне завдання ЄСЦБ: • підтримання цінової стабільності в ЄВС, а основні напрями діяльності:

- визначення та реалізація єдиної монетарної політики в зоні євро;
- проведення міжнародних валютних операцій;
- зберігання офіційних золотовалютних резервів країн-учасниць, а також управління ними;
- сприяння чіткому функціонуванню платіжних систем країн-учасниць ЄВС.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – це валютно-фінансова організація міжурядового співробітництва, яка у своїй діяльності об'єднує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Заснована у 1944 р. на III Міжнародній валютно-фінансовій конференції (Бреттон-Вудс, США).

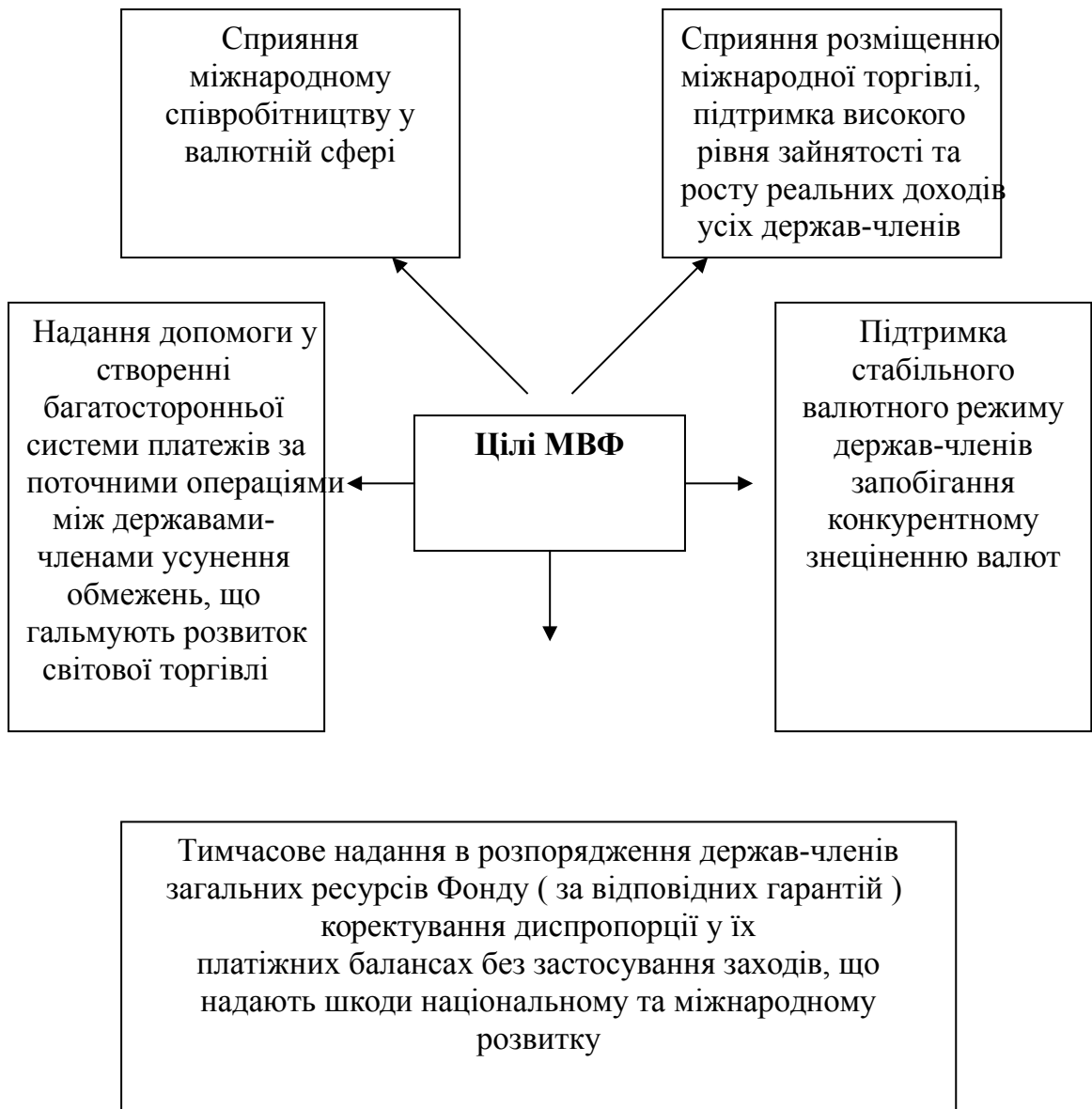

Рис. 12.1. Цілі МВФ

*СДР – спеціальні права запозичення у МВФ – штучно створені міжнародні резервні засоби для регулювання платіжних балансів, поповнення офіційних резервів та розрахунків з МВФ. Випуск СДР розпочато з 1.01.1970 р. у вигляді спеціального запису на рахунках країн-членів МВФ. З 1.01.1999р. СДР розраховується на базі питомої ваги <<кошика>> валют:

- 39% долар США,
- 32 % ЄВРО,
- 18% єна,
- 11 % фунт стерлінгів.

Рік вступу України до МВФ	1992
Квота України у МВФ	0,7%
Сума вступного внеску України	997,3 млн СДР*
Умови сплати вступного внеску - вільноконвертована валюта - національна валюта	22,7 % 77,3 %
Регулятивний механізм впливу України на політику МВФ	250 голосів як країна-член МВФ - 1 голос на кожні 100 тис. СДР* квоти

Рис. 12.2. Порядок вступу України до МВФ

Загальна характеристика програм співпраці МВФ з Україною	
<i>Назва програми</i>	<i>Характеристика складових елементів програми</i>
1. Програма системної трансформації економіки (Systemic Transformation Facility – STF)	Підготовча програма, виконання якої не потребує створення складного інвестиційного апарату в країні, її реалізація дає змогу країні й Фонду співпрацювати
2. Програма «стенд-бай» (Stand-by)	Програма короткострокового фінансування (≈ 1 рік), яка спрямована на здійснення першочергових заходів, необхідних для досягнення макроекономічної стабілізації
3. Програма розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EEF)	Програма розрахована на 3 роки і спрямована на закріплення досягнень початкової стабілізації за програмою «стенд-бай»

Рис. 12.3. Програми співпраці з МВФ

2. Світовий банк та його структура

Рис. 12.4. Організації, що входять до Групи Світового банку

Світовий банк – це група споріднених організацій, мета діяльності яких полягає в зменшенні бідності та підвищенні життєвих стандартів країн-членів шляхом сприяння їх економічному розвитку.

Рис. 12.5. Напрями співпраці з МБРР

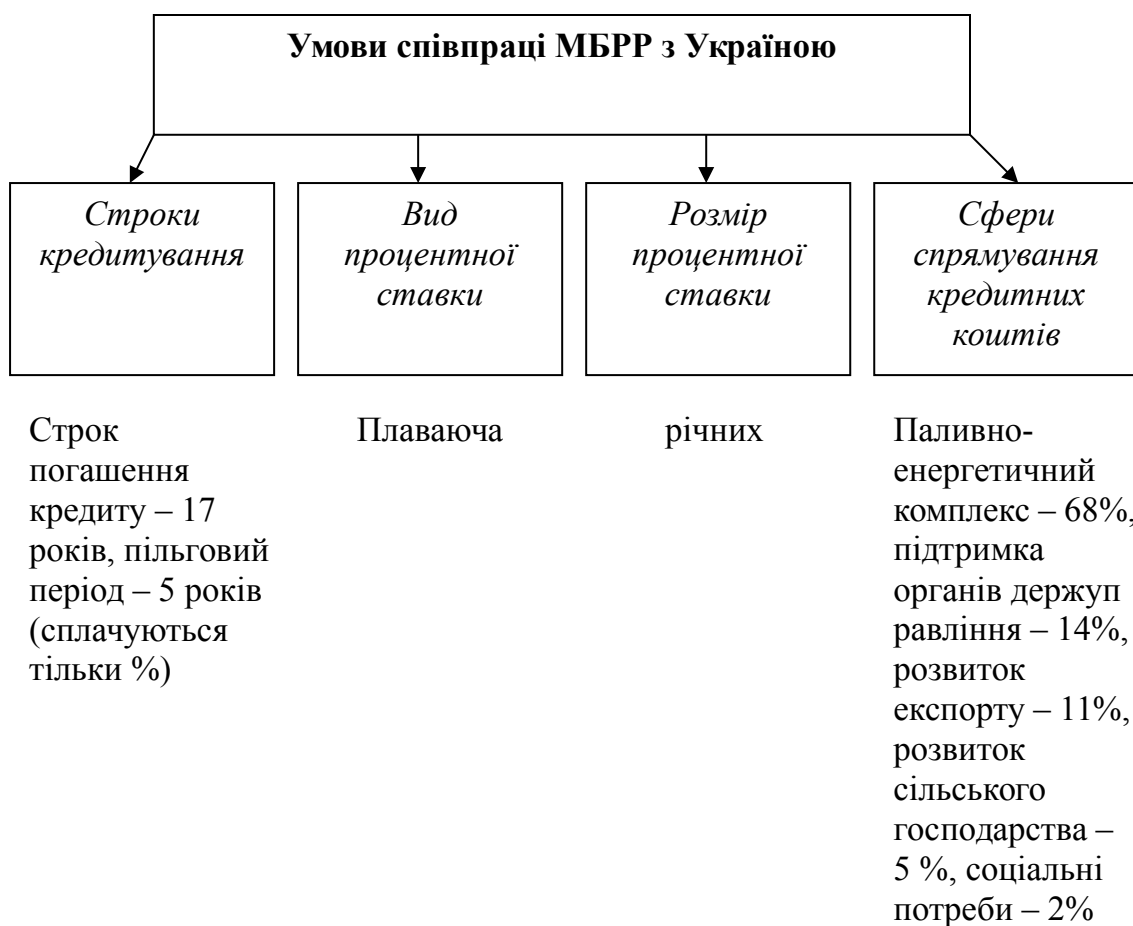

Рис. 12.6. Умови співпраці з МБРР

Створена українською стороною робоча група готує тендерну документацію на визначені пакети закупівель для проведення відкритих міжнародних торгів.

Участь у торгах можуть брати компанії, які мають виробничі можливості виконати умови конкурсу. Уся тендерна документація узгоджується з МБРР. Кредитні угоди щодо впровадження Інвестиційних проектів укладаються між Україною (Мінфіном) та МБРР.

Наступний етап – підписання субкредитних угод між Мінфіном та субпозичальниками – бенефіціарами, в яких визначається сума, яку Мінфін кредитує тому чи іншому субпозичальнику, а також узгоджуються умови та терміни погашення зобов'язань.

Грошові кошти траншами направляють до Держбюджету, а потім Мінфін зі свого бюджету повинен передбачити фінансування зазначеної в проекті програми.

3. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інститути

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інститути – це установи, діяльність яких спрямована на розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграційних процесів у регіоні Співпрацюють лише з країнами-членами в напрямках кредитування об'єктів інфраструктури, сільського господарства, добувної промисловості.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) розпочав свою діяльність у 1991 р. Банк було створено з метою сприяння структурним перетворенням щодо створення ринкової економіки у країнах Центральної та Східної Європи. ЄБРР розташований у Лондоні, має статус міжнародної фінансової установи, до складу якої входять:

- 59 держав з усіх регіонів світу;
- *Європейський Союз (ЄС)*;
- *Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)* – засновано у 1958 р. з метою довгострокового фінансування (20-25 років) слабо розвинутих регіонів.

Основні напрями кредитування – розвиток енергетики, транспорту, телекомунікацій. Кредит надається в межах 50% від вартості проекту.

Здійснюється безпосередньо ЄБРР шляхом фінансування великих інвестиційних або інфраструктурних проектів – як приватних, так і за участі місцевої або центральної влади. Відбувається через фінансових посередників (місцеві банки або інвестиційні фонди) для надання невеликих за обсягом кредитів.

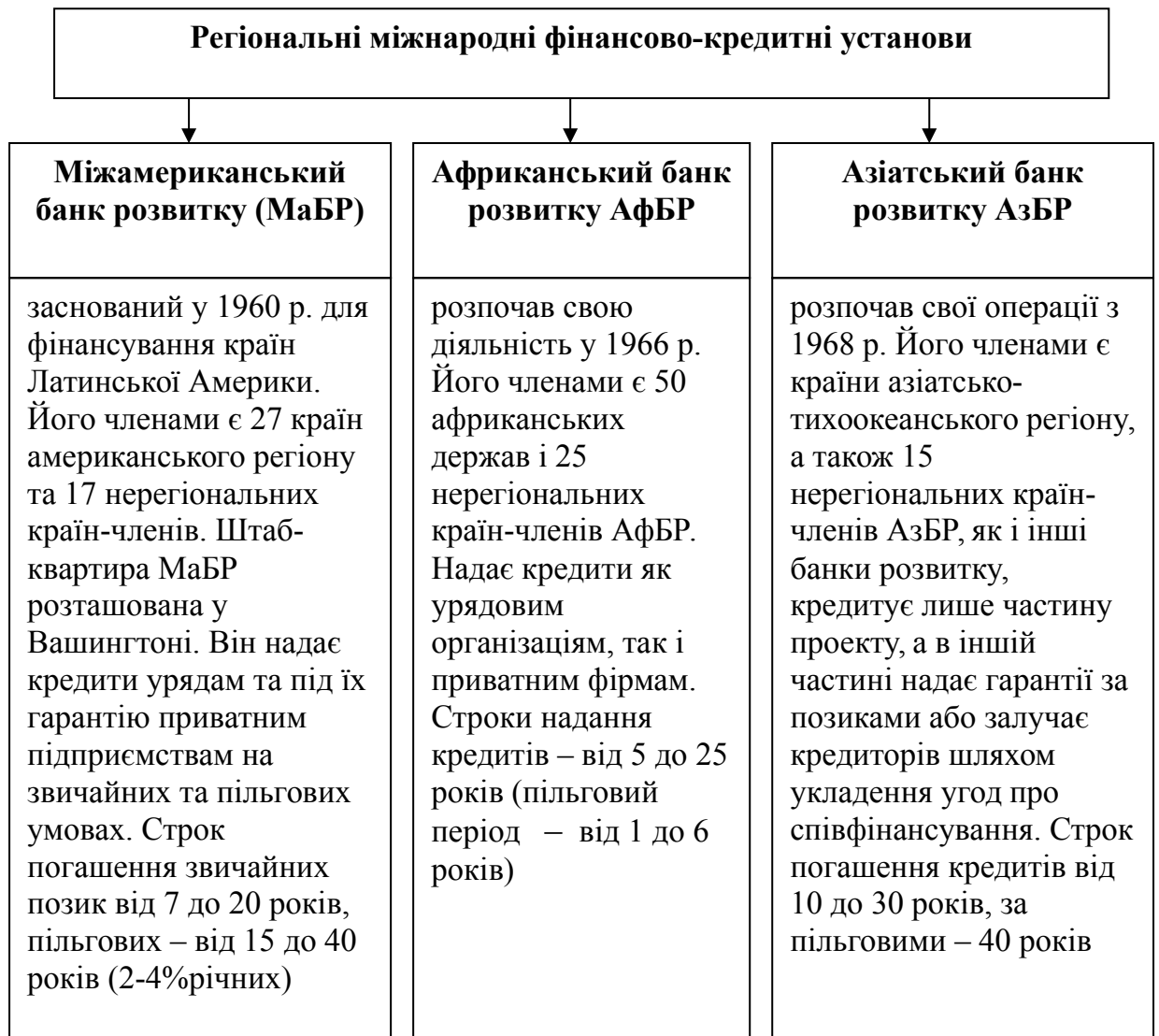

Рис. 12.7. Міжнародні регіональні фінансово-кредитні установи

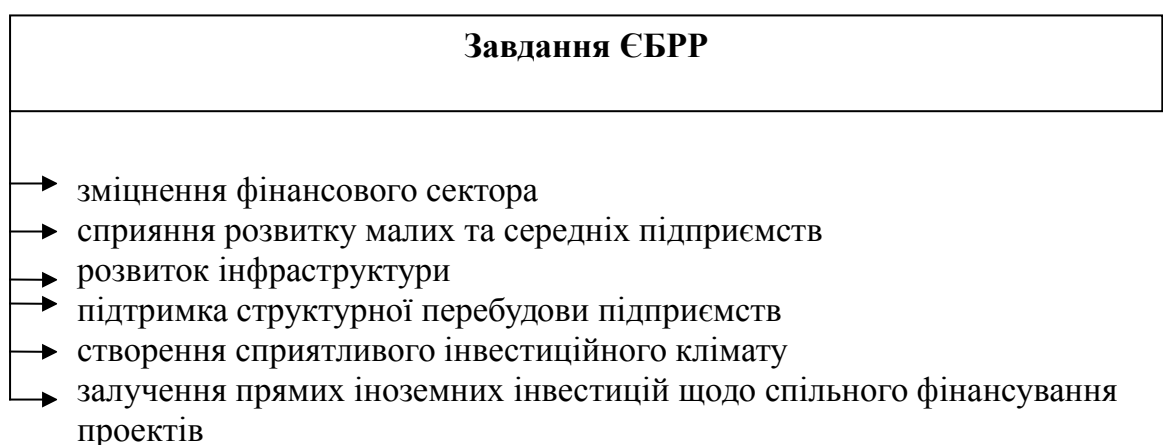

Рис. 12.8. Завдання ЄБРР

Рис. 12.9. Механізм фінансування ЄБРР

Запитання для самоконтролю

1. Які головні причини зовнішньої заборгованості країн?
2. Проаналізуйте динаміку зовнішнього боргу України.
3. Дайте визначення міжнародних і регіональних валютно-фінансових організацій
4. Яка мета створення міжнародного валютного фонду? Які його головні функції?
5. Розкажіть про Світовий банк та його складові.
6. Які функції виконують Міжнародна асоціація розвитку та Міжнародна фінансова корпорація?
7. Назвіть цілі, для яких надаються міжнародні банківські кредити, та основних позичальників в таких операціях.
8. Опишіть основні типи валютно-фінансових ризиків для банків, пов'язаних з міжнародним кредитуванням.
9. Назвіть базові форми, в яких надається міжнародний кредит.
10. Охарактеризуйте основні типи гарантій третіх осіб, котрі надаються міжнародними позичальниками банкам-кредиторам.

ЧАСТИНА 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття є одним з найважливіших етапів навчального процесу. Вони сприяють засвоєнню студентами теоретичного матеріалу і поглиблюють знання дисципліни. Семінарські заняття можуть проводитись під керівництвом викладача чи асистента в аудиторії і є формою навчання, яка передбачає обмін думками по темі заняття, допомагають розвивати мислення та формувати погляди студентів на проблеми дисципліни, що вивчається.

При підготовці до семінарських занять студент повинен опрацювати теоретичний матеріал з певної теми, ознайомившись з рекомендованою літературою, розглянути питання, які виносяться на самостійне вивчення та підготуватись до обговорення питань, що виносяться на семінарське заняття та до вирішення практичних завдань.

Тема 1. Сутність і функції грошей

План

1. Концепції походження грошей.
2. Економічна сутність грошей.
3. Види грошей.
4. Функції грошей.
5. Роль грошей у ринковій економіці.

Перелік ключових термінів – гроші, функції грошей, міра вартості, масштаб цін, засіб обігу, засіб платежу, засіб нагромадження.

Література: [9,11,12,15,15,17].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що гроші – це специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар, тобто є загальним еквівалентом та мають зосередитись на тому, що вони є історичною категорією. При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що існує дві концепції походження грошей – раціоналістична та еволюційна.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що гроші виконують п'ять функцій: міра вартості, засіб обігу, засіб нагромадження, засіб платежу, світові гроші.

Вивчаючи матеріал третього питання треба засвоїти, що роль грошей для економіки можна визначити у макроекономічному та мікроекономічному аспектах.

ТЕСТИ

1. Форму вартості називають випадковою, коли вона:
 - повна ;
 - загальна;
 - грошова;
 - проста.
2. Раціоналістичну концепцію походження грошей висунув:
 - Арістотель;
 - К.Маркс;
 - І. Кант;
 - Платон
3. Монети з'явилися в:
 - 5 в. до н.е.;
 - 10 в. до н.е.;
 - 8 в. до н.е.
4. Розмінні монети носять назву:
 - білонних;
 - дрібних;
 - дрібниця.
5. Вперше паперові гроші з'явилися в:
 - Китаї;
 - Єгипті;
 - Америці.
6. Безстроковим борговим зобов'язанням банку є:
 - вексель;
 - банкнота;
 - чек.
7. Пластикова картка покликана замінити:
 - банкноту;
 - золото;
 - вексель;
 - чек.
8. Грошовий вираз вартості товару – це:
 - собівартість;
 - ціна;
 - додана вартість.
9. Золото з обігу вивела:
 - Ямайська валютна система;
 - Японська валютна система;
 - Єдина світова валюта.
10. Створення скарбів називається:
 - Ревальвацією;
 - девальвацією;

- нуліфікацією;
тезаврацією.
11. «Гарячі гроші» – це гроші,
що надійшли в оборот;
що лежать в банку;
що вибули з обороту.
12. При розвитку кредитних відносин виникла функція грошей
засіб накопичення;
світові гроші;
засіб платежу.
13. СДР, ЕКЮ, ЄВРО – є:
1) штучно створеними грошовими одиницями;
2) світовими валютами;
3) валютами різних країн.
14. ЄВРО ввели в дію у:
1) 1998 р.;
2) 1999 р.;
3) 2000 р.

Тема 2. Грошовий оборот

План

1. Поняття грошового обороту, його сутність та структура.
2. Модель грошового обороту.
3. Готівковий грошовий оборот.
4. Безготівковий оборот та безготівкові розрахунки.
5. Грошова маса та її показники.
6. Грошовий мультиплікатор та його сутність.

Перелік ключових термінів – види грошей, повноцінні гроші, неповноцінні гроші, паперові гроші, кредитні гроші, вексель, банкнота, чек.

Література: [11,12,14,15,17].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що грошовий оборот – це процес безперервного руху грошей між суб'єктами економічних відносин у суспільному відтворенні та мають зосередитися на тому, що його обслуговують гроші в різних формах.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що гроші бувають повноцінні та неповноцінні, і що останні мають декілька видів: білонна монета, казначейські білети, банкноти, депозитні гроші та квазігроші.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що грошовий оборот складається з різноманітних грошових потоків, які між собою тісно пов'язані, постійно переходять один в інший, взаємобалансуючись.

При підготовці до третього питання, студент повинен засвоїти те, що безготівкові розрахунки можуть проводитись за участю векселів, платіжних доручень, чеків, акредитивів тощо.

Вивчаючи матеріал третього питання, треба засвоїти, що грошова маса може бути представлена грошовими агрегатами, які є показниками грошової маси, які являють набір певних її елементів, сформованих за ступенем ліквідності.

Практичні завдання

Завдання 1. На підставі даних, наведених у таблиці, визначити:

- Величину М1;
- Величину М2;
- Величину М3.

	Млн грн
Невеликі строкові вклади	1 630
Крупні строкові вклади	645
Чекові вклади	445
Безчекові ощадні вклади	300
Готівка	170

Завдання 2. Норма обов'язкових резервів комерційних банків складає 20% від суми вкладів до вимоги. Припустимо, що вкладники збільшили суму засобів на вкладах до вимоги в комерційному банку №1 на 100 000 грн.

а) Як це вплине на величину банківських резервів? На яку суму банк може збільшити обсяг позичок, що надаються?

б) Припустимо, що банк №1 надає позичку на максимально можливу величину. Позичка надана суб'єкту Х, який використовує отримані гроші на купівлю необхідних йому товарів у фірми А. Ця фірма внесла дану суму на рахунок до банку №2. Покажіть, як змінився балансовий звіт банку №1.

в) Як змінився балансовий звіт банку №2?

г) Чи може банк №2 збільшити обсяг позичок, що надаються? На яку величину?

д) Припустимо, що банк №2 надав позичку максимально можливого розміру (відповідно до умов пункту Г) суб'єкту Y, котрий купив земельну ділянку у суб'єкта Z. Останній вніс отриману суму грошей на рахунок в банк №3. Покажіть, як вплинула ця банківська операція (з урахуванням депозиту фірми А) на балансовий звіт банку №2.

е) Укажіть, як зміниться балансовий звіт банку №3.

ж) Чи може банк №3 збільшити об'єм позичок, що надаються? На яку величину?

з) Яку суму грошей створила банківська система?

ТЕСТИ

1. M1 вміщує в собі:

- а) металеву і паперову готівку та чекові вклади;
- б) металеву і паперову готівку та строкові вклади;
- в) металеву і паперову готівку та всі банківські депозити;
- г) всі гроші і «майже гроші»;
- д) всі попередні відповіді невірні.

2. Різниця між грошима і «майже грошима» полягає в тому, що:

- а) гроші на відміну від «майже грошей» можна витратити безпосередньо;
- б) «майже гроші» вміщують в собі депозити на банківських рахунках, тоді як гроші їх не вміщують;
- в) гроші обертаються швидше, ніж «майже гроші»;
- г) «майже гроші» - це нерозмінні паперові гроші, на відміну від грошей;
- д) «майже гроші» вміщують в собі всі товари, що можуть бути продані за гроші.

3.Чек, що виписано на банківський рахунок:

- а) вважається частиною M1 за умовою, що він дійсний, тобто, якщо в банку є наявні кошти для його оплати;
- б) вважається частиною M1 незалежно від того, дійсний він, чи ні, при умові, що особа, на яку він виписаний, акцептує його;
- в) вважається частиною M1, якщо використовується тільки на купівлю товарів чи послуг;
- г) не вважається частиною M1, оскільки банківський рахунок не є частиною грошової маси;
- д) не вважається частиною M1, оскільки включення в склад M1 поряд з банківським вкладом, на який його виписано, призведе до подвійного рахунку.

4. Якщо гроші для угод роблять у середньому 5 обертів за рік, то кількість грошей, що необхідна для обслуговування обміну, на котру є попит:

- а) в 5 разів більша за номінальний обсяг ВВП;
- б) складає 20% номінального ВВП;

- в) дорівнює відношенню: 5/ номінальний обсяг ВВП;
- г) дорівнює відношенню: 20% / номінальний обсяг ВВП;
- д) дорівнює відношенню: 20% / 5.

5. Яке з наведених нижче тверджень описує зв'язок між реальною цінністю або купівельною спроможністю грошей і рівнем цін:

а) купівельна спроможність грошей і рівень цін знаходяться в оберненій залежності;

б) купівельна спроможність грошей і рівень цін знаходяться в прямій залежності в період економічного спаду і в оберненій залежності в період інфляційного піднесення;

в) купівельна спроможність грошей і рівень цін знаходяться в прямій, але не пропорційній залежності;

г) купівельна спроможність грошей і рівень цін знаходяться в прямій і пропорційній залежності;

д) не зв'язані з рівнем цін.

6. Надлишкові резерви комерційного банку складаються з:

а) активів, котрі не є грошми, але можуть бути при необхідності швидко перетворені в гроші;

б) грошових і «майже грошових» активів, що зберігаються у банку і перевищують 100% обсягу банківських депозитів;

в) грошей, котрі повинні зберігатись в банку не в результаті поточної потреби в них, а виходячи з вимог закону;

г) різниці між величиною фактичних резервів і величиною обов'язкових резервів;

д) різниці між величиною активів і сумою вкладів на поточних рахунках.

7. Максимально можливе збільшення суми безстрокових вкладів дорівнює:

а) фактичним резервам мінус надлишкові резерви;

б) активам мінус зобов'язання і власний капітал;

в) надлишковим резервам, помноженим на величину грошового мультиплікатора;

г) надлишковим резервам, поділеним на величину грошового мультиплікатора;

д) обов'язковим резервам.

8. При збільшенні норми обов'язкових резервів з 20% до 30% з'ясувалось, що система комерційних банків відчуває недостатність резервів у розмірі 60 млн грн. Якщо суму резервів збільшити неможливо, то грошову масу слід скоротити на:

а) 60 млн грн;

б) 180 млн грн;

в) 200 млн грн;

г) 300 млн грн;

д) 350 млн грн.

9. Позначимо максимальний обсяг нових вкладів до вимоги і створюваних банківською системою – Д, величину надлишкових резервів – Е, грошовий мультиплікатор – Т. Яке з наведених нижче рівнянь вірне:

- а) $T=E:D$;
- б) $D= E \times T$;
- в) $D= E-1$;
- г) $D=T:E$;
- д) $D=E-T$.

10. Якщо норма обов'язкових резервів складає 100%, то величина грошового мультиплікатора дорівнює:

- а) 0;
- б) 1;
- в) 10;
- г) 100;
- д) -1.

11. Емісію готівки проводить:

- а) НБУ;
- б) Верховна Рада;
- в) Кабінет Міністрів.
- г) Міністерство фінансів.

12. Емісію безготівкових грошей проводить:

- а) НБУ;
- б) Верховна Рада;
- в) комерційний банк;
- г) Кабінет Міністрів.
- д) Міністерство фінансів.

13. Банківський мультиплікатор є процесом:

- а) збільшення грошей;
- б) списання грошей;
- в) індексації грошей.

14. До кредитних належить:

- а) банкнота;
- б) вексель;
- в) кредитна картка;
- г) чек.

15. Кліринг – це:

- а) розрахунки шляхом заліку взаємних вимог;
- б) бартер;
- в) безакцептна форма розрахунків.

16. Вексель є засобом оформлення:

- а) товарного кредиту;
- б) споживчого кредиту;
- в) комерційного кредиту.

Тема 3. Грошовий ринок

План

1. Інституційна модель грошового ринку та його суб'єкти.
2. Суть та форми прояву попиту на гроші. Фактори, що впливають на зміну попиту на гроші.
3. Суть та форми прояву пропозиції грошей. Фактори, що впливають на зміну пропозиції грошей.
4. Співвідношення попиту та пропозиції на грошовому ринку.

Перелік ключових термінів – трансакційний та спекулятивний мотиви накопичення грошей, попит на гроші, пропозиція грошей, інструменти грошового ринку, ринок грошей, ринок капіталів, рівноважна норма відсотка.

Література: [9,10,11,14,16].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що грошовий ринок є сегментом фінансового ринку та мають зосередитися на тому, що як на будь-якому ринку там існує попит та пропозиція на товар, що продається на цьому ринку.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що грошовий ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція, ціна на цей товар.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що попит на гроші – запас грошей, які прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

При підготовці до третього питання студент, повинен засвоїти те, що пропозиція грошей – це наявність у економічних суб'єктів у своєму розпорядженні певного запасу грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в оборот.

Вивчаючи матеріал четвертого питання треба засвоїти, що рівноважна ціна на грошовому ринку формується в результаті врівноваження попиту та пропозиції.

Практичні завдання

Завдання 1

а) Припустимо, що кожна гривня, яка обслуговує ділові угоди, обертається в середньому 4 рази на рік і спрямовується на купівлю кінцевих товарів та послуг. Номінальний обсяг ВВП становить 2 000 млн. грн. Визначте величину попиту на гроші для обслуговування ділових угод;

а) у таблиці подано величину попиту на гроші з боку активів за різних ставок проценту. Використавши результати рішення завдання:

б) розрахуйте і вкажіть у таблиці загальний обсяг попиту на гроші;

Ставка проценту	Обсяг попиту на гроші (млрд. грн.)	
	З боку активів	Загальний
16	20	
14	40	
12	60	
10	80	
8	100	
6	120	
4	140	

в) пропозиція грошей складає 580 млн грн. Визначте врівноважену ставку процента;

г) визначте величину рівноважної процентної ставки, якщо пропозиція грошей:

- зросла до 600 млн грн.;
- скоротилась до 540 млн грн;

д) визначте, як зміниться загальний попит на гроші при кожному рівні процентної ставки і рівноважна ставка процента, якщо величина номінального ВНП:

- збільшиться на 80 млн грн;
- скоротиться на 120 млн грн.

Завдання 2. Припустимо, що зв'язок між ставкою процента і величиною попиту на гроші виражається як:

$$I = 20 - 2M, \text{ де } I - \text{ ставка процента (в процентних пунктах);}$$

M – кількість грошей (в млрд грн).

З'ясуйте:

а) що являє собою ця функція графічно;

б) яка величина процентної ставки, якщо величина попиту на гроші дорівнює 5 млрд грн;

в) припустимо, що обсяг ВНП зріс. Чи залишиться залежність між I та M такою самою? Якщо ні, то в якому напрямку вона зміниться?

Завдання 3. Припустимо, що величина попиту на гроші (M_d) залежить від розміру валового національного продукту (ВНП) і рівня процентної ставки (I) таким чином:

$$M_d = 0,4 \text{ ВНП} - 2I.$$

З'ясуйте:

а) чому дорівнює попит на гроші, якщо $\text{ВНП} = 100$ млн грн; $I = 8\%$;

б) чому дорівнює швидкість грошового обігу, якщо попит на гроші $M_d =$ пропозиції грошей (M_s), а $\text{ВНП (GNP)} = 100$ млн грн;

в) припустимо, що грошова пропозиція збільшилась з 24 до 30 млн грн і в результаті цього ВНП зріс до 110 млн грн, а процентна ставка впала до 7%. Визначте величину попиту на гроші і з'ясуйте, чи збережеться рівняння $M_d = S$;

г) у результаті стимулюючої фіскальної політики ВНП збільшився до 115 млн грн, а процентна ставка зросла до 8%. Обсяг грошової пропозиції складає 30 млрд грн. Розрахуйте величину попиту на гроші і визначте, чи збереглася рівновага на грошовому ринку;

д) як зміниться швидкість обігу грошей при описаних у пункті г) обставинах? Чи буде отримана відповідь узгоджуватись з кейнсіанським твердженням про те, що V – величина змінна?

ТЕСТИ

1. Попит на гроші з боку активів пред'являється у зв'язку з тим, що гроші є:

- а) засобом обігу;
- б) рахунковою одиницею;
- в) засобом збереження цінності;
- г) всі попередні відповіді вірні;
- д) з інших причин.

2. Попит на гроші для угод змінюється таким чином:

- а) зростає при збільшенні процентної ставки;
- б) зростає при зниженні процентної ставки;
- в) зростанням номінального обсягу ВНП;
- г) знижується при зменшенні номінального обсягу ВНП;
- д) всі попередні відповіді невірні.

3. Поняття «попит на гроші» означає:

а) бажання тримати цінні папери, котрі за необхідності можуть бути легко перетворені в гроші по фіксованій ціні;

б) суму грошей, котру підприємці хотіли б використати для надання кредиту при даній процентній ставці;

в) бажання зберігати частину доходу на «чорний день»;

г) те саме, що і попит на гроші з боку активів;

д) те саме, що і сума попиту на гроші для угод і попиту на гроші з боку активів.

4. Якщо законодавчим чином буде встановлено межу процентної ставки нижче рівноважної, то:

- а) обсяг попиту на гроші стане більшим, ніж обсяг пропозиції грошей;
- б) обсяг попиту на гроші стане меншим, ніж обсяг пропозиції грошей;
- в) обсяг пропозиції грошей зростатиме, а обсяг попиту на гроші буде скорочуватись;
- г) обсяг попиту на гроші зростатиме, а обсяг пропозиції грошей буде скорочуватись;
- д) обсяг попиту на гроші і обсяг пропозиції грошей зростатимуть.

5. Якщо номінальний обсяг ВВП скоротиться, то:

- а) зросте попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
- б) скоротиться попит на гроші для угод і загальний попит на гроші;
- в) зросте попит на гроші для угод, але скоротиться загальний попит на гроші;
- г) скоротиться попит на гроші для угод, але зросте загальний попит на гроші;
- д) попит на гроші для угод і загальний попит на гроші залишаться незмінними.

6. Якщо номінальний обсяг ВВП складає 4 млрд грн, а обсяг попиту на гроші для угод складає 0,8 млрд грн, то:

- а) попит на гроші з боку активів становитиме 3,2 млрд грн;
- б) загальний попит на гроші становитиме 4,8 млрд грн;
- в) в середньому кожен долар обертається 5 разів на рік;
- г) необхідно збільшити обсяг пропозиції грошей;
- д) попит на гроші з боку активів складає 4,8 млрд грн.

7. Якщо попит на гроші і пропозиція грошей будуть зростати, то:

- а) рівноважна кількість грошей і рівноважна процентна ставка зростуть;
- б) рівноважна кількість грошей і рівноважна процентна ставка скоротяться;
- в) рівноважна кількість грошей зросте, а зміну рівноважної процентної ставки передбачити неможливо;
- г) рівноважна процентна ставка зросте, а зміну в кількості грошей передбачити неможливо;
- д) неможливо передбачити зміну кількості грошей і рівноважної процентної ставки.

8. Термін «операції» на відкритому ринку означає:

- а) діяльність комерційних банків по кредитуванню фірм і населення;
- б) діяльність центрального банку по наданню позик комерційним банкам;
- в) вплив на рівень процентних ставок, що спричиняється зростанням або зниженням загального розміру позик, що надаються комерційним банкам;
- г) операції центрального банку, що призводять до збільшення або зменшення загальної величини поточних рахунків комерційних банків;
- д) діяльність центрального банку по купівлі або продажу державних цінних паперів.

9. Якщо центральний банк бажає збільшити обсяг ВВП, які з наведених нижче заходів він не повинен проводити?

а) збільшення інвестиційних витрат з тим, щоб підвищити рівень загальних витрат;

б) підвищення процентних ставок з тим, щоб зробити кредити більш привабливими для власників готівки;

в) збільшення банківських резервів для того, щоб стимулювати підвищення банками своїх негрошових активів;

г) збільшення коштів на поточних рахунках;

д) збільшення доступності кредиту.

10. Якщо центральний банк підвищує облікову ставку, то цей захід є частиною грошової політики, разом з іншими заходами спрямований в першу чергу на:

а) зниження загальної величини резервів комерційних банків;

б) стимулювання зростання величини збережень населення;

в) сприяння зростанню обсягів позик, що надаються центральним банком комерційним банкам;

г) збільшення загального обсягу резервів комерційних банків;

д) досягнення інших цілей.

11. Зниження облікової ставки, що використовується як інструмент грошової політики, призводить до обмеженого ефекту в зв'язку з тим, що:

а) центральний банк, хоча й може збільшити масу грошей, але неспроможний примусити людей витратити гроші, що потрібно для збільшення обсягу ВВП;

б) центральний банк не має права змінювати облікову ставку в значних розмірах;

в) центральний банк не може прямо контролювати обсяг позичок, що надаються комерційним банкам;

г) таке зниження звичайно компенсується збільшенням резервів комерційних банків, внаслідок чого ефект зниження облікової ставки зникає;

д) воно призводить до падіння курсів акцій і облігацій.

12. Якщо центральний банк продає велику кількість державних цінних паперів на відкритому ринку, то він при цьому має за мету:

а) зробити кредит більш доступним;

б) обмежити купівлю населенням державних цінних паперів;

в) збільшити обсяг інвестицій;

г) знизити облікову ставку;

д) зменшити загальну масу грошей в обігу.

13. Якщо центральний банк купує у населення велику кількість державних цінних паперів, то:

а) зобов'язання центрального банку у формі резервів комерційних банків збільшується;

б) поточні рахунки комерційних банків зменшуються;

в) загальна маса грошей на руках у населення зменшується;

г) облікова ставка і обсяг позик центрального банку зростають;

д) облікова ставка і обсяг позик центрального банку зменшуються.

14. Центральному банку складно вживати заходів щодо обмеження зростання грошової маси, якщо:

- а) у центрального банку відсутнє право зниження норми обов'язкових резервів комерційних банків;
- б) комерційні банки володіють значними надлишковими резервами;
- в) обсяг власних заощаджень дуже великий;
- г) золото у великій кількості експортується;
- д) приватні фірми і населення намагаються додатково купити державні облігації на велику суму.

Тема 4. Грошова система

План

1. Грошова система, її елементи та види грошових систем.
2. Емісійні системи зарубіжних країн до відміни золотого стандарту.
3. Основні принципи функціонування сучасної емісійної системи.

Перелік ключових термінів – біметалізм, монометалізм, золотомонетний, золотозливковий, золотодевізний стандарти, федуціарна емісія,

Література: [11,12, 14, 15,17].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що грошові системи сформувались в період створення централізованих держав, вони є атрибутом держави, та мають зосередитися на тому, що грошова система держави сприяє підтриманню її суверенітету.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що грошова система – це форма організації грошового обігу у країні, встановлена загальнодержавними законами.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що емісійні системи – це порядок випуску, обертання та вилучення з обігу грошей.

При підготовці до третього питання необхідно усвідомити, що сучасні емісійні системи можуть бути двох типів: анголо-саксонського та континентального.

ТЕСТИ

1. Політика «дешевих» грошей застосовується при необхідності
 - а) уповільнити спад виробництва;
 - б) збільшити платоспроможність населення;

- в) вивести економіку з кризи.
2. Для того, щоб зменшити інфляцію застосовують:
- девальвацію;
 - політику «дорогих» грошей;
 - політику «дешевих» грошей.
3. Готівка в обігу належить до:
- M1;
 - M2;
 - M3;
 - M4;
 - M0.
4. Україна використовує для визначення грошової маси
- 2 агрегати;
 - 3 агрегати;
 - 4 агрегати;
 - 5 агрегатів.
8. Система, при якій співвідношення золотих і срібних монет встановлювалося державою, називається:
- системою паралельної валюти;
 - системою подвійної валюти;
 - системою «кульгаючої» валюти.
9. Золотий монометалізм як тип грошової системи склався:
- в Росії;
 - у Великобританії;
 - в Іспанії.
10. Обмін банкнот проводиться на платіжні засоби в іноземній валюті при:
- золотозливковому стандарті;
 - золотомонетному стандарті;
 - золотодевізному стандарті.

Тема 5. Інфляція та грошові реформи

План

- Інфляція: сутність, причини, види та наслідки.
- Антиінфляційна політика держави
- Грошові реформи: причини проведення та види. Грошова реформа в Україні.

Перелік ключових термінів –демонетизація золота, таргетування, деномінація.

Література: [11,12, 14 15,17].

Методичні поради щодо самостійної роботи

з підготовки до семінарського заняття

Вивчаючи матеріал першого питання, треба засвоїти, що інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей внаслідок надмірного зростання її маси в обороті. У другому питанні слід усвідомити, що антиінфляційна політика – це заходи держави щодо подолання інфляційних процесів.

Вивчаючи матеріал третього питання треба засвоїти, що грошова реформа – це повна або часткова перебудова грошової системи, яку проводить держава з метою оздоровлення грошей, чи поліпшення механізму регулювання грошового обігу стосовно нових соціально-економічних умов, чи одне і друге водночас, а також, що грошова реформа в Україні мала багатоцільове спрямування та була довготривалою.

Практичні завдання

Завдання 1. Якщо номінальна процентна ставка становить 10%, а темп інфляції складає 4% на рік, визначте реальну процентну ставку.

Завдання 2. Припустимо, що у звітний період рівень цін не змінився, а номінальна процентна ставка складала 6%. У наступний рік темп інфляції складав 3%. Якщо реальна ставка процента становитиме ті самі 6%, то номінальна ставка процента має:

- 1) зрости на 9%;
- 2) зрости на 3%;
- 3) понизитися на 3%;
- 4) зрости на 6%;
- 5) залишитися незмінною на рівні 6%.

Обґрунтуйте вірний варіант відповіді.

Завдання 3. У таблиці наведені індекси цін по роках:

Рік	Індекс цін	Рівень інфляції (в %)
1	100,00	
2	112,00	
3	123,00	
4	129,00	

Використовуючи дані таблиці, зробіть такі розрахунки:

- а) розрахуйте рівень (темп) інфляції для кожного року;
- б) визначте процентну зміну реального доходу, якщо номінальний дохід у другому році порівняно з першим збільшився на 15%, і в третьому році, у порівнянні з другим, на 7%;
- в) якщо номінальний рівень процента за кредит у другому році становив 14% і в третьому році – 18%, розрахуйте його реальний рівень у відповідні роки.

ТЕСТИ

1. Повільна інфляція:
 - а) може належати до різновиду інфляції з боку пропозиції;
 - б) звичайно розвивається під впливом сукупного попиту;
 - в) відображає очікуваний темп інфляції, до якого пристосовуються основні ринкові агенти;
 - г) характеризується непередбачуваним рівнем, котрий може значно коливатись;
 - д) всі попередні відповіді невірні.
2. Інфляція, що викликана надлишковим попитом, розвивається внаслідок:
 - а) зсуву кривої сукупного попиту ліворуч;
 - б) зсуву кривої сукупного попиту праворуч;
 - в) зсуву кривої сукупної пропозиції ліворуч;
 - г) зсуву кривої сукупної пропозиції праворуч;
 - д) всі попередні відповіді невірні.
3. Інфляція з боку пропозиції розвивається внаслідок:
 - а) зсуву кривої сукупного попиту ліворуч;
 - б) зсуву кривої сукупного попиту праворуч;
 - в) зсуву кривої сукупної пропозиції ліворуч;
 - г) зсуву кривої сукупної пропозиції праворуч;
 - д) всі попередні відповіді невірні.
3. Зростання цін у розмірі 3-4% спостерігається при:
 - а) гіперінфляції;
 - б) галопуючій інфляції;
 - в) повзучій інфляції.
4. Мілітаризація економіки приводить до:
 - а) інфляції попиту;
 - б) інфляції пропозиції;
 - в) інфляції витрат обігу.
5. Посилення податкового тиску спостерігається при:
 - а) дефляційній політиці;
 - б) політиці доходів;
 - в) індексації доходів.
6. Зниження золотого вмісту грошової одиниці – це:
 - а) нуліфікація;
 - б) ревальвація;
 - в) девальвація;
 - г) реставрація.
7. Укрупнення масштабу цін відбувається при:
 - а) нуліфікації;
 - б) ревальвації;
 - в) девальвації;
 - г) реставрації;
 - д) деномінації.
8. Випуск в оборот нових грошей здійснюється поступово при проведенні реформ:

- а) паралельного типу;
- б) одномоментних реформах;
- в) конфіскаційних реформах.

9. Термін «інфляція» буквально означає:

- а) падіння;
- б) здуття;
- в) знецінення.

Тема 6. Кількісна теорія грошей

План

1. Класична кількісна теорії грошей, її основні постулати.
2. Неокласичний варіант кількісної теорії грошей.
3. Внесок Д. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей.
4. Елементи сучасного монетаризму.

Перелік ключових термінів – номіналістична теорія, металістична теорія, державна теорія, функціональна теорія, кількісна класична теорія, неокласична кількісна теорія, кембриджське рівняння.

Література: [7,9,11,14,16].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

При підготовці до першого питання, студенти повинен усвідомити, що кількісна теорія розглядає кількісні аспекти грошей, тобто вплив їхньої кількості на рівень товарних цін. Основними постулатами теорії є постулати причинності, пропорційності та однорідності.

При підготовці до другого питання, студенти повинні визначити різницю між підходами авторів кон'юнктурного та кембриджського варіантів кількісної теорії.

При підготовці до третього питання, студенти повинні засвоїти, що Д. Кейнс розглядав вплив грошей на макrorівні на відмну від своїх попередників.

При підготовці до четвертого питання, студенти повинні усвідомити, що монетаризм виник як альтернатива кейнсіанству.

ТЕСТИ

1. На величину якого з поданих елементів ВВП мають найбільший вплив зміни в рівні ставки процента?:
 - а) споживацькі витрати;
 - б) інвестиції;

- в) державні витрати;
- г) експорт;
- д) імпорт.

2. Збільшення обсягу грошової маси ніяк не впливає або незначно впливає на рівень цін:

- а) на Кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;
- б) на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції;
- в) на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції;
- г) на проміжному і класичному відрізках кривої сукупної пропозиції;
- д) на усіх відрізках кривої сукупної пропозиції.

3. Мілтон Фрідмен та його прибічники – це економісти, які зробили внесок у:

- а) кейнсіанську економічну теорію;
- б) еволюцію кількісної теорії грошей;
- в) аналіз моделі <<витрати-випуск>>;
- г) розвиток економетрики;
- д) теорії економіки пропозиції.

4. Економісти Кейнсіанської школи вважають, що кредитно-грошова політика повинна використовуватись в першу чергу для:

- а) сприяння зовнішній торгівлі;
- б) фінансування дефіциту держбюджету;
- в) сприяння стабілізації банківської системи;
- г) контролю за динамікою процентної ставки;
- д) контролю за динамікою грошової пропозиції.

5. Кейнсіанці:

- а) вважають, що ринку внутрішньо притаманна стабільність;
- б) вважають, що ринку властива тільки вільна конкуренція;
- в) виступають проти використання дискреційної монетаристської політики;
- г) вважають, що державне втручання в розвиток економіки є бажаним;
- д) усі попередні відповіді рівні.

6. Монетаристи:

- а) доводять користь дискреційної монетаристської політики;
- б) вважають, що державне втручання знижує стабільність ринкової економіки;
- в) вважають, що ринкова економіка внутрішньо нестабільна;
- г) вважають, що в сучасній ринковій економіці відсутня вільна конкуренція;
- д) вірні лише відповіді а) і б).

7. Монетаристи вважають, що швидкість обігу грошей стабільна і суспільство бажає мати таку кількість грошей для купівлі товарів і послуг, котра відповідає:

- а) номінальному обсягу ЧНП;
- б) обсягу інвестицій;

- в) сумі споживацьких витрат;
- г) рівню цін;
- д) всі попередні відповіді невірні.

8. Правило монетаристів припускає, що пропозиція грошей повинна зростати темпами рівними:

- а) темпу зростання рівня цін;
- б) темпу зростання рівня процентної ставки;
- в) темпу зростання швидкості обігу грошей;
- г) потенційному темпу зростання реального ВВП;
- д) вірні лише відповіді а) і б).

9. Слабкість і кейнсіанської, і монетаристської теорії проявляється в тому, що:

- а) ні одна з них не може пояснити, чим була викликана Велика Депресія;
- б) і та й інша не можуть прогнозувати зростання грошових запасів;
- в) і та й інша не можуть пояснити відношення між рівнем ставки процента і грошовою пропозицією;
- г) і та й інша не враховують очікувань ринкових суб'єктів;
- д) і та й інша не можуть визначити причини зміни швидкості грошей.

Тема 7. Валютні системи

План

1. Поняття «валюта» та конвертованість валюти. Валютні відносини.
2. Валютний ринок, його сутність та організаційна структура.
3. Валютні операції «спот». Строкові валютні операції. Валютні опціони.
4. Валютний курс і фактори, що на нього впливають.
5. Валютне регулювання та валютна політика. Платіжний баланс та золотовалютні резерви в механізмі валютного регулювання.
6. Валютні системи. Становлення валютної системи України.

Перелік ключових термінів – ямайська валютна система, СДР, Європейський центральний банк, євро, платіжний баланс, євродолар, торговий баланс, баланс послуг, поточні трансферти, капітальні трансферти, портфельні інвестиції, золотовалютні резерви, фіксований і плаваючий валютні курси, касові валютні операції, форвардні операції, валютні опціони.

Література: [4,5,8,11,12,15,17, 18,19,20].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що валютна система – форма організації міжнародних грошових відносин; сукупність правил і механізмів, що забезпечують співвідношення між валютами.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що валюта та валютні цінності – це цінності, щодо яких валютним законодавством встановлюється особливий обмежений режим обігу на території країни. Включають національну та іноземні валютні кошти і банківські метали.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що валютний ринок – це особливий сектор ринку, де відбувається обмін валют за встановленим валютним курсом, який є ціною валютних цінностей.

При підготовці до третього питання, студент повинен засвоїти, що валютні операції поділяються на конверсійні, депозитні та кредитні. Операції <<своп>> – це різновид валютних угод, що поєднують у собі поточну та строкову операції. До строкових операцій належать форвардні та ф'ючерсні операції та опціони. Опціони – це право вибору способу, форми, обсягу та техніки виконання зобов'язання, що надається однією із сторін договору (контракту), або право відмови від виконання зобов'язання за обставин, обумовлених договором.

Вивчаючи матеріал четвертого питання треба засвоїти, що валютний курс – це вартість однієї валюти, що виражається у певній кількості іншої. Котирування – процес встановлення курсів (визначення ціни) іноземних валют, цінних паперів або цін товарів, відповідно до чинного законодавства та існуючої практики.

Вивчаючи матеріал п'ятого питання, слід звернути увагу на те, що валютне регулювання проводиться із застосуванням таких інструментів: курсова політика, облікова політика, валютні інтервенції, регулювання сальдо платіжного балансу та формування та використання золотовалютних резервів.

Вивчаючи матеріал шостого питання, слід звернути увагу на те, що платіжний баланс – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів. Золотовалютні резерви - це запаси іноземних фінансових активів та золота, які належать державі, перебувають у розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання і можуть бути реально використані на регулятивні й інші потреби, що мають загальноекономічне значення.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте, на скільки процентів девальзував азербайджанський манат відносно долара США, якщо курс долара збільшився по вартості на 300% по відношенню до нього?

Завдання 2. Курс <<спот>> 1 USD = 98,70 JPY. Процентна ставка по 3-місячних депозитах у доларах складає 6,18%; в ієнах – 2,25%. Визначте форвардний курс ієни на 3 місяці.

Завдання 3. Визначте, скільки німецьких марок припадає на одиницю СДР, якщо наявна така інформація:

Валюти	Частка в кошику СДР у національному виразі	Курс в доларах за кожную валютну одиницю
Долар США	0,452	1,0000
Японська ієна	33,4	0,0102
Фунт стерлінгів	0,089	1,5730

Рольова ситуація. За умовами зовнішньоторговельної угоди між французькою взуттєвою компанією «ELSEN» і німецькою торгівельною мережею «DANO» має бути поставлена партія літнього та весняного взуття на суму 2 млн ЄВРО. Розрахунок здійснюється за рахунок переказного векселя. За векселем передбачено відсоток розміром 6% річних. Виписано вексель 1 березня 2000 р, дата сплати – 1 серпня 2000 р. Ремітентом по векселю виступає банк “DNG”. Через місяць після того, як вексель було виписано, банк «DNG» перевів його (зробив індосамент) на компанію «АСО», яка в свою чергу продала вексель за 2 місяці до настання дати платежу за векселем банку «RONO». Дисконт склав 2% річних.

Кожен з учасників цієї рольової ситуації має виконувати роль або експортера, або імпортера, або ремітента, або будь-кого з інших осіб, задіяних в описаних операціях з векселем. Під час виконання завдання (рольової ситуації) потрібно:

- скласти переказний вексель;
- зробити індосамент на векселі;
- визначити суму, яку за векселем отримала від його продажу компанія «АСО»;
- обчислити суму дисконту.

ТЕСТИ

1. За рішенням Бреттон - Вудської конференції 1944 р.:
 - а) долар США оголошено єдиним платіжним засобом світової валютної системи;
 - б) долар США заборонено обмінювати на валюти країн Європи;
 - в) долар США декларативно прив'язаний до золота як еталон цінності валют;
 - г) долар США декларативно прив'язаний до фунта стерлінгів.
2. За рішенням Ямайської конференції 1976 р.:
 - а) була юридично завершена демонетизація золота;
 - б) США запровадили обмін національної валюти до золота;
 - в) золото, долар США і британський фунт стерлінгів оголошено платіжними засобами світової валютної системи;

г) золото оголошено єдиним платіжним засобом світової валютної системи.

3. Євро – це:

- а) будь-яка конвертована валюта, депонована в закордонному банку;
- б) валюта країн Європейського Союзу;
- в) єдина валюта колишніх країн Ради економічної взаємодопомоги;
- г) валюта країн Північноатлантичного блоку НАТО.

4. Як встановлюється в Україні валютний курс:

- а) указом Президента України;
- б) шляхом проведення торгів на валютній біржі;
- в) постановою Кабінету Міністрів України;
- г) постановою Міністерства фінансів.

5. При перевищенні на валютних торгах попиту на національну валюту над пропозицією валютний курс:

- а) зростає;
- б) падає;
- в) не змінюється;
- г) змінюється незалежно від цього.

6. Спеціальні права запозичення – це:

- а) міжнародна рахункова грошова одиниця, що емітується МВФ;
- б) це кредити, за яких країна не має своєї квоти на кредит;
- в) це кредити, що не контролюються МВФ.

7. Єрвалюта – це:

- а) будь-яка конвертована валюта, депонована в закордонному банку;
- б) валюта країн Європейського Союзу;
- в) єдина валюта колишніх країн Ради економічної взаємодопомоги;
- г) вірної відповіді немає.

8. Змінний курс являє собою:

а) курс валюти, що вільно підвищується і знижується незалежно від попиту і пропозиції;

б) курс валюти, що вільно підвищується і знижується залежно від попиту і пропозиції;

в) курс валюти, що штучно підвищується і знижується указами уряду;

г) вірної відповіді немає.

9. Фіксований курс – це:

а) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених попитом і пропозицією валютних паритетів;

б) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених у законодавчому порядку валютних паритетів;

в) вільно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначених попитом і пропозицією валютних паритетів;

г) вірної відповіді немає.

10. Валютна інтервенція полягає у:

а) діях банків зарубіжних країн, спрямованих на підтримку курсу національної грошової одиниці;

б) діях центрального банку на валютному ринку, спрямованих на підтримку курсу національної грошової одиниці;

в) діях центрального банку на валютному ринку, спрямованих на підтримку курсу грошової одиниці іншої країни;

г) діях банків зарубіжних країн, спрямованих на підтримку курсу грошової одиниці інших країн.

11. Підвищення курсу національної валюти для утримання на внутрішньому ринку і стимулювання імпорту – це:

а) девальвація;

б) деномінація;

в) ревальвація;

г) нуліфікація.

12. На рівень валютного курсу впливає:

а) стан платіжного балансу;

б) дисконтна політика банку;

в) рівень інфляції в країні;

г) масштаб цін.

13. Активний платіжний баланс:

а) сприяє підвищенню курсу національної валюти;

б) збільшує попит на неї з боку іноземних дебіторів;

в) породжує тенденцію до зниження курсу національної валюти;

г) збільшує попит на іноземну валюту;

14. Підвищення курсу національної валюти для утримання на внутрішньому ринку і стимулювання імпорту – це:

а) девальвація;

б) деномінація;

в) ревальвація;

г) нуліфікація.

15. Кредитування експортера шляхом покупки без обороту на продавця комерційних векселів – це:

а) факторинг;

б) бланковий кредит;

в) форфейтинг.

16. На рівень валютного курсу впливає:

а) стан платіжного балансу;

б) дисконтна політика банку;

в) рівень інфляції в країні;

г) масштаб цін.

17. Золото з обігу вивела:

а) Ямайська валютна система;

б) Японська валютна система;

в) єдина світова валюта.

18. СДР, ЕКЮ, ЄВРО – є:

а) штучно створеними грошовими одиницями;

б) світовими валютами;

в) валютами різних країн.

19. ЄВРО ввели в дію в;
- а) 1998 р.;
 - б) 1999 р.;
 - в) 2000 р.
20. Золотий монометалізм як тип грошової системи склався:
- а) в Росії;
 - б) у Великобританії;
 - в) в Іспанії.
21. Зниження золотого змісту грошової одиниці – це:
- а) нуліфікація;
 - б) ревальвація;
 - в) девальвація;
 - г) реставрація.
22. Обмін банкнот проводиться на платіжні засоби в іноземній валюті при:
- а) золотозливковому стандарті;
 - б) золотомонетному стандарті;
 - в) золотодевізному стандарті.
23. Кліринг – це:
- а) розрахунки шляхом заліку взаємних вимог;
 - б) бартер;
 - в) безакцептна форма розрахунків.

Тема 8. Необхідність та сутність кредиту

План

1. Передумови виникнення кредитних відносин та їх структура.
2. Необхідність кредиту та його економічна основа.
3. Стадії руху кредиту. Функції кредиту та принципи надання.
4. Форми та види кредиту. Межі кредиту та умови їх встановлення.
5. Позичковий відсоток та його економічна основа.
6. Характеристика окремих видів кредиту.

Перелік ключових термінів – кредит, позика, позичковий процент, кредитори, позичальники, межі кредиту, фінансовий та комерційний кредити, банківський, споживчий та іпотечний кредити, лізинг.

Література: [1, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16]

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що кредитні відносини виникли в результаті розвитку грошових відносин, з виникненням функції грошей як засобу платежу.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що найважливішою передумовою виникнення кредитних відносин є акумуляція

тимчасово вільної вартості. До структури кредиту входять кредитори, позичальники та позичена вартість.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що необхідність кредиту полягає в тому, що він дозволяє задовольнити потреби у додаткових фінансових ресурсах всіх учасників ринкових відносин за умов відсутності у них власних ресурсів.

Вивчаючи матеріал третього питання треба засвоїти, що основним функціями кредиту є перерозподільча та контрольна функції. Принципами кредитування є цільове призначення позички; строковість передачі коштів кредитором позичальнику; поверненість позичальником коштів кредитору в повному обсязі; забезпеченість позички; платність користування позиченими коштами.

Вивчаючи матеріал четвертого питання треба засвоїти, що кредити бувають міжгосподарські, банківські, комерційні, споживчі, міжнародні тощо. Межі кредиту – такий рівень розвитку кредитних відносин в народному господарстві, за якого попит і пропозиція на кредит балансуються при збереженні стабільної, помірної, доступної для переважної більшості нормально працюючих позичальників, процентної ставки.

При підготовці до п'ятого питання, студент повинен засвоїти, що позичковий процент – це плата за користування позичковим капіталом, його ціна, а норма позичкового процента – це відношення суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножена на 100.

При підготовці до шостого питання, студент повинен висвітлити сутність таких видів кредиту як комерційний, банківський, споживчий, іпотечний, лізинг тощо.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте суму дисконту з векселя номіналом у 100 тис. грн, якщо банк викупує його за 30 днів до погашення за ставкою 12% річних. За якою вартістю банк буде купувати вексель?

Завдання 2. Якою буде сума винагороди банку за авальований вексель, якщо:

номінальна сума векселя складає 100 000 грн.;

процентна ставка, за якою нараховуються проценти на номінальну суму векселя, – 12%;

процентна ставка, за якою нараховуються проценти за авальний кредит, – 18%;

процентна ставка, за якою нараховується комісія, – 3%;

кількість днів року – 360;

кількість днів від дня, з якого нараховуються проценти на номінальну суму векселя, до дня платежу за векселем – 90;

кількість днів від дня авальювання до дня закінчення строку кредиту за векселем – 30.

Завдання 3. Підприємство звернулось у банк з проханням викупити рахунки - фактури (дебіторську заборгованість) на суму 10 млн грн Плата за

кредит складає 30% річних. Середній термін обертання коштів у рахунках з покупцем – 10 днів. Комісійна винагорода за факторингове обслуговування – 3%. Визначте плату за факторинг.

Завдання 4. Партію товарів вартістю 1 млн грн поставлено під вексель, строк погашення якого настане через 30 днів. Яку суму платежу має вказати у тексті векселя векселедавець, якщо продавець встановив ставку за наданий кредит у розмірі 200%?

Завдання 5. Лізингодавець передає обладнання підприємству – лізингоодержувачу терміном на 5 років на умовах фінансового лізингу. Вартість обладнання становить 1 млн грн. Для фінансування угоди лізингодавець залучає банківський кредит на 5 років у сумі 1 млн грн під 30% річних із щорічним погашенням відсотків та основної суми боргу (при цьому відсотки нараховуються на непогашену суму боргу). Лізингові платежі не оподатковуються ПДВ. Річна норма амортизації складає 15%, розмір щорічної маржі лізингодавця – 3%, щорічний страховий платіж складає 2%. Розрахуйте щорічний лізинговий платіж та лізинговий платіж разом за 5 років.

Завдання 6. Якою буде чиста виручка іпотечного банку, що продає закладні листи на номінальну суму 100 млн грн, боніфікація при цьому складає 3 млн грн?

Завдання 7. Якщо іпотечний банк продає шестипроцентні закладні листи, якою повинна бути ставка по кредитах, що надаються банком?

ТЕСТИ

1. Кредит являє собою:

а) сукупність обмежених, але взаємопов'язаних між собою ланцюгів фінансових відносин;

б) особливу, специфічну форму виробничих відносин, пов'язану з процесом розподілу і перерозподілу частки ВВП;

в) особливий, опосередкований системою грошових відносин тип економічних відносин;

г) тип економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, пов'язаних з наданням фінансових ресурсів на підставі їх повернення під певні відсотки.

2. Позичковий капітал – це:

а) фонди, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту;

б) грошові кошти бюджетної системи країни;

в) обов'язкові платежі, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту;

г) сукупність грошових ресурсів держави, банків, тимчасово вільні кошти населення, бюджетних установ, які концентруються в кредитних установах.

3. Дисконт – це:

а) врахування векселя;

б) обліковий відсоток при обліку цінних паперів;

в) відсоток, який сплачується комерційним банком по депозиту;
г) відсоток, на який підвищується купівельна спроможність клієнтів банку.

4. Депозитом є:

а) ощадний рахунок фізичної або юридичної особи;
б) обліковий відсоток при обліку цінних паперів;
в) відсоток, який сплачується комерційним банком по депозиту;
г) відсоток, на який підвищується купівельна спроможність клієнтів банку.

5. Реальний позичковий процент – це:

а) відсоток, що отримує національний банк від комерційних банків за кредитні ресурси, які реалізуються банками;
б) відсоток, на який підвищується купівельна спроможність клієнтів банку;
в) відсоток, який сплачується банком по депозиту;
г) обліковий відсоток при обліку цінних паперів.

6. Національний позичковий процент – це:

а) відсоток, що отримує національний банк від комерційних банків за кредитні ресурси, які реалізуються банками;
б) відсоток, на який підвищується купівельна спроможність клієнтів банку;
в) відсоток, який сплачується банком по депозиту;
г) обліковий відсоток при обліку цінних паперів.

7. Облікова ставка означає:

а) відсоток, який сплачується комерційним банком по депозиту;
б) відсоток, що отримує національний банк від комерційних банків за кредитні ресурси, які реалізуються банками;
в) відсоток, на який підвищується купівельна спроможність клієнтів банку;
г) обліковий відсоток при обліку цінних паперів.

8. Інкасацією називається:

а) обліковий відсоток при обліку цінних паперів;
б) оплата векселів або чеків банківською установою;
в) відсоток, який сплачується банком по депозиту;
г) випуск в обіг цінних паперів.

9. З перелічених нижче принципів виберіть ті, що не належать до принципу надання кредиту:

а) цільового призначення;
б) строковості;
в) забезпеченості;
г) суттєвості.

10. Що вирівнює рівноважна процентна ставка?:

а) номінальну і реальну процентні ставки;
б) обсяг попиту і пропозицій позичкових коштів;

- в) споживання і заощадження;
- г) всі вказані величини;
- д) жодна ситуація не має місця.

11. Яке з наведених рівнянь складає фундаментальну основу балансових звітів (банків в тому числі):

- а) сума власного капіталу і активів дорівнює зобов'язанням;
- б) сума активів і зобов'язань дорівнює власному капіталу;
- в) сума зобов'язань і власного капіталу дорівнює активам;
- г) сума активів і резервів дорівнює власному капіталу;
- д) сума позичок і безстрокових вкладів дорівнює активам.

12. До методів управління кредитними ризиками належать:

- а) диверсифікація портфеля кредитів;
- б) видача крупних кредитів;
- в) аналіз кредитоспроможності позичальників;
- г) довгострокове кредитування.

13. До власних засобів банку належать:

- а) депозити;
- б) амортизаційний фонд;
- в) статутний фонд;
- г) засоби кредиторів.

14. Розмір позикового відсотка залежить від:

- а) рівня облікової ставки НБУ;
- б) розміру прибутку комерційного банку;
- в) кредитного ризику;
- г) розміру власних засобів банку.

15. Короткостроковий кредит, що погашається на першу вимогу, і який видається під заставу – це:

- а) онкольний кредит;
- б) контокорентний кредит;
- в) іпотечний кредит;
- г) ломбардний кредит.

16. Вкажіть інвестиційні операції комерційних банків:

- а) випуск власних акцій;
- б) купівля державних облігацій;
- в) випуск ощадних сертифікатів;
- г) покупка акцій підприємств.

17. Доповніть види операцій комерційних банків:

- а) пасивні;
- б) активні;

_____.

18. Доповніть бракуючий елемент кредитної системи як сукупності кредитних установ

- а) Центральний банк;
- б) комерційні банки;

_____.

19. При якому кредиті в ролі кредитора і позичальника виступають тільки господарські органи?

- а) банківському;
- б) лізинговому;
- в) споживацькому;
- г) комерційному.

20. Вкажіть вид операцій комерційних банків, пов'язаних з покупкою цінних паперів за рахунок своїх ресурсів:

- а) активні;
- б) посередницько-довірчі;
- в) пасивні;
- г) комісійні.

21. Як називається банківський кредит, виданий без забезпечення позики:

- а) пролонгація;
- б) онкольний;
- в) бланковий;
- г) терміновий.

22. Позичальниками при споживацькому кредиті можуть бути:

- а) населення;
- б) підприємства;
- в) комерційні банки.

23. Принципами банківського кредитування є:

- а) забезпеченість;
- б) економічність;
- в) терміновість;
- г) платність.

24. При якій формі кредиту в ролі позичальника виступає тільки населення:

- а) лізинговому;
- б) державному;
- в) банківському;
- г) споживацькому;

25. Назвіть форму кредиту, при якому в ролі позичальника виступає в основному держава:

- а) бюджетний;
- б) державний;
- в) іпотечний;
- г) банківський.

26. У ролі позичальника при комерційному кредиті можуть виступати:

- а) підприємства;
- б) комерційні банки;
- в) населення;
- г) центральний банк.

27. Джерелами кредиту можуть бути:

- а) тимчасово вільні засоби населення;
- б) нарахована, але не сплачена зарплата;

- в) сума перевищення витрат бюджету над його доходами;
 г) частина прибутку підприємства до її цільового використання.
28. Інкасування дебіторської заборгованості клієнта банку – це:
 а) факторинг;
 б) бланковий кредит;
 в) форфейтинг.
29. Незабезпечений кредит – це:
 а) факторинг;
 б) бланковий кредит;
 в) форфейтинг.
30. Залежно від сфери функціонування кредитних відносин кредит поділяється на:
 а) національний;
 б) міжурядовий;
 в) валютний;
 г) міжнародний.
31. Вкажіть, хто виступає в ролі кредитора при комерційному кредиті:
 а) комерційні банки;
 б) підприємства;
 в) держава.
32. До джерел формування позикового капіталу належать:
 а) залишки засобів на поточних рахунках клієнтів в банку;
 б) внески населення;
 в) розподілений прибуток;
 г) амортизаційні відрахування.
33. Операції по факторингу – це:
 а) трастові операції;
 б) фінансування дебіторської заборгованості;
 в) покупка вимог по торгових поставках;
 г) операції по розміщенню цінних паперів в певні терміни.

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

План

1. Сутність фінансового посередництва та його види.
2. Закономірності зародження, суть та функції банків у ринковій економіці.
3. Основи організації банківської системи: принципи побудови, цілі, механізм функціонування.
4. Небанківські фінансово-кредитні установи, призначення, види та функції.

Перелік ключових термінів – центральний банк, комерційні банки, небанківські фінансові посередники, інвестиційні банки, кредитні товариства, ломбарди, лізингові компанії, базові операції банку.

Література: [1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що необхідно зосередитися на тому, що фінансові посередники виконують дуже важливі для ринкової економіки завдання, акумулюючи тимчасово вільні кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб та інвестують їх в економіку.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що фінансові посередники сприяють економії часу кредиторів та позичальників на пошук одне одного, скорочують витрати та ризики клієнтів.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що банки – це посередники грошового ринку, що виконують трансформаційну та емісійну функції та проводять базові банківські операції: депозитні, кредитні та розрахунково-касові.

Вивчаючи матеріал третього питання треба засвоїти, що в Україні побудована дворівнева банківська система ринкового типу.

При підготовці до четвертого питання необхідно пам'ятати, що небанківські фінансово-кредитні установи відрізняються від банків тим, що здійснюють недепозитне залучення коштів та не здійснюють розрахунково-касових операцій.

ТЕСТИ

1. Інвестиційні банки – це:
 - а) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для здійснення її зовнішньоекономічної діяльності;
 - б) різновид комерційних банків, які здійснюють довгострокове кредитування та інвестування капіталовкладень в різні галузі економіки;
 - в) різновид комерційних банків, які мобілізують дрібні вклади для наступного інвестування різних галузей економіки;
 - г) різновид банків спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.
2. В якій із відповідей тесту 5 наводиться визначення ощадного банку?
3. В якій із відповідей тесту 5 наводиться визначення страхової компанії?
4. До складу кредитних установ України входять:
 - а) Національний банк;
 - б) Міністерство фінансів;
 - в) страхові компанії;
 - г) пенсійні фонди.
5. Комерційна банківська система (сукупність усіх комерційних банків) надає гроші в позику, створюючи поточні рахунки. У результаті грошова маса:
 - а) зменшується на загальну величину готівки і банківських депозитів;
 - б) а ні збільшується, а ні зменшується;
 - в) збільшується на величину меншу, ніж загальна сума депозитів;

- г) збільшується на величину, що дорівнює загальній сумі депозитів;
 - д) збільшується на величину більшу, ніж загальна сума депозитів.
6. Пенсійний фонд – це:
- а) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за рахунок внесків працюючих громадян та роботодавців;
 - б) фінансові установи, які здійснюють операції з нерухомістю;
 - в) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси держави для здійснення її зовнішньоекономічної діяльності;
 - г) різновид установ спеціального призначення, які мобілізують фінансові ресурси за допомогою продажу страхових полісів.
7. Довірчий керівник – це
- а) лізингова компанія;
 - б) депозитарій;
 - в) трастова компанія;
 - г) холдингова компанія.
8. Фінансовим брокером може бути:
- а) тільки громадянин;
 - б) тільки господарюючий суб'єкт;
 - в) і громадянин, і господарюючий суб'єкт.
9. Відкритий інвестиційний фонд – це фонд:
- а) емітуючий цінні папери із зобов'язанням їх викупу;
 - б) емітуючий цінні папери без зобов'язання їх викупу;
 - в) своя відповідь.
10. Свідоцтво про внесення паю до статутного фонду – це:
- а) акція;
 - б) облігація;
 - в) опціон;
 - г) ф'ючерс.
11. Інкасування дебіторської заборгованості клієнта банку – це:
- а) факторинг;
 - б) бланковий кредит;
 - в) форфейтинг.
12. Незабезпечений кредит – це:
- а) факторинг;
 - б) бланковий кредит;
 - в) форфейтинг.
13. Операції по факторингу – це:
- а) трастові операції;
 - б) фінансування дебіторської заборгованості;
 - в) покупка вимог по торгових поставках;
 - г) операції по розміщенню цінних паперів в певні терміни.

Тема 10. Центральні банки

План

1. Призначення, статус та основи організації центральних банків.
2. Походження та розвиток центральних банків. Національний банк України.
3. Функції центрального банку.
4. Грошово-кредитна політика Центрального банку.

Перелік ключових термінів – центральний банк, Національний банк України, банк банків, фінансовий агент уряду, операції на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, облікова ставка відсотка.

Література: [1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що центральні банки існують сьогодні у кожній державі та мають зосередитися на тому, що функції центральних банків різних країн майже однакові, але є деякі національні відмінності.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що головне призначення ЦБ – це управління грошовим оборотом з метою забезпечення неінфляційного розвитку економіки.

При підготовці до другого питання, студент повинен засвоїти те, що центральні банки в країнах Європи почали своє існування в період зародження капіталізму. В Україні Національний банк було створено у 1991 р. з прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Вивчаючи матеріал третього питання треба засвоїти, що центральні банки виконують такі функції :

- емісійного банку,
- банку банків,
- органу державного управління, який відповідає за монетарну політику.

При підготовці до четвертого питання необхідно засвоїти, що основними інструментами грошово-кредитної політики центрального банку є операції на відкритому ринку, регулювання норми обов'язкового резервування, регулювання облікової ставки.

ТЕСТИ

1. Основними статтями активу балансу центрального банку є:
 - а) золоті сертифікати, готівка, депозити банків та депозити скарбниці.
 - б) банкноти, державні цінні папери і позики;
 - в) золоті сертифікати, готівка, депозити банків і позика;
 - г) золоті сертифікати, готівка, позики і державні цінні папери;
 - д) банкноти, золоті сертифікати, готівка і депозити комерційних банків.

2. Загальна сума банкнот, що знаходяться у приватних фірм та населення відображаються в балансі центрального банку:

а) як зобов'язання, тому що ці банкноти являють собою вимоги до активів центрального банку;

б) як активи, оскільки ці банкноти складають частину грошової маси, тобто є готівкою;

в) як зобов'язання, тому що ці банкноти є частиною резервів, тобто вони являють собою депозити, внесені комерційними банками;

г) внутрі розділу рахунків руху капіталів, оскільки вони являють собою грошові кошти, за допомогою яких фінансується центральний банк.

д) не показується взагалі.

3. Термін <<операції>> на відкритому ринку означає:

а) діяльність комерційних банків по кредитуванню фірм і населення;

б) діяльність центрального банку по наданню позик комерційним банкам;

в) вплив на рівень процентних ставок, що спричиняється зростанням або зниженням загального розміру позик, що надаються комерційним банкам;

г) операції центрального банку, що призводять до збільшення або зменшення загальної величини поточних рахунків комерційних банків;

д) діяльність центрального банку по купівлі або продажу державних цінних паперів.

4. Якщо центральний банк підвищує облікову ставку, то цей захід спрямований в першу чергу на:

а) зниження загальної величини резервів комерційних банків;

б) стимулювання зростання величини збережень населення;

в) сприяння зростанню обсягів позик, що надаються центральним банком комерційним банкам;

г) збільшення загального обсягу резервів комерційних банків;

д) досягнення інших цілей.

5. Якщо центральний банк продає велику кількість державних цінних паперів на відкритому ринку, то він переслідує при цьому мету:

а) зробити кредит більш доступним;

б) обмежити купівлю населенням державних цінних паперів;

в) збільшити обсяг інвестицій;

г) знизити облікову ставку;

д) зменшити загальну масу грошей в обігу.

6. Центральному банку складно проводити заходи щодо обмеження зростання грошової маси, якщо:

а) у центрального банку відсутнє право зниження норми обов'язкових резервів комерційних банків;

- б) комерційні банки володіють значними надлишковими резервами;
- в) обсяг власних заощаджень дуже великий;
- г) золото у великій кількості експортується;
- д) приватні фірми і населення намагаються додатково купити державні облігації на велику суму.

7. Якщо центральний банк бажає збільшити обсяг ВВП, які з наведених нижче заходів він не повинен проводити?

- а) збільшення інвестиційних витрат з тим, щоб підвищити рівень загальних витрат;
- б) підвищення процентних ставок з тим, щоб зробити кредити більш привабливими для власників готівки;
- в) збільшення банківських резервів для того, щоб стимулювати підвищення банками своїх не грошових активів;
- г) збільшення коштів на поточних рахунках;
- д) збільшення доступності кредиту.

Тема 11. Комерційні банки

План

1. Основи організації діяльності комерційних банків.
2. Походження та розвиток комерційних банків їх класифікація.
3. Ресурси комерційного банку.
4. Характеристика банківських операцій.
5. Стабільність банків та механізм її забезпечення.

Перелік ключових термінів – банки другого рівня, універсальні банки, спеціалізовані банки, власні та залучені ресурси банків, кредитні та інвестиційні операції банків, традиційні послуги банків, нетрадиційні послуги банків.

Література:[1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що комерційні банки – це фінансові посередники, які виконують комплекс базових операцій грошового ринку: мобілізацію коштів, надання їх у позички, здійснення розрахунків між економічними суб'єктами тощо.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що комерційні банки створюються, в основному, у форму акціонерних товариств, але існують і кооперативні та приватні банки.

При підготовці до другого питання студент повинен усвідомити, що банки поділяються на універсальні та спеціалізовані. Серед спеціалізованих найпоширенішим є ощадні та інвестиційні банки.

При підготовці до третього питання, студент повинен засвоїти те, що ресурси банків формуються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок залученого.

Вивчаючи матеріал четвертого питання треба засвоїти, що банки виконують базові банківські операції: депозитні, кредитні, розрахунково-касові. Також банки надають нетрадиційні банківські послуги.

При підготовці до п'ятого питання необхідно засвоїти, що таке прибутковість банку, які основні джерела формування прибутку банків та які основні показники характеризують фінансовий стан банку.

ТЕСТИ

1. Яке з наведених рівнянь складає фундаментальну основу балансових звітів (банків в тому числі)?:

- а) сума власного капіталу і активів дорівнює зобов'язанням;
- б) сума активів і зобов'язань дорівнює власному капіталу;
- в) сума зобов'язань і власного капіталу дорівнює активам;
- г) сума активів і резервів дорівнює власному капіталу;
- д) сума позик і безстрокових вкладів дорівнює активам.

2. Що з наведеного нижче являє собою активи банку?:

- а) вклади до вимоги, акції та резерви;
- б) готівка, власність та резерви;
- в) готівка, власність та акції;
- г) готівка, акції та вклади до вимоги;
- д) резерви, позики і акції.

3. Надлишкові резерви комерційного банку складаються з:

- а) активів, котрі не є грошми, але можуть бути при необхідності швидко перетворені в гроші;
- б) грошових і «майже грошових» активів, що зберігаються у банку і перевищують 100% обсягу банківських депозитів;
- в) грошей, котрі повинні зберігатись в банку не в результаті поточної потреби в них, а виходячи з вимог закону;
- г) різницю між величиною фактичних резервів і величиною обов'язкових резервів;
- д) різницю між величиною активів і сумою вкладів на поточних рахунках.

4. Максимально можливе збільшення суми безстрокових вкладів дорівнює:

- а) фактичним резервам мінус надлишкові резерви;

- б) активам мінус зобов'язання і власний капітал;
 - в) надлишковим резервам, помноженим на величину грошового мультиплікатора;
 - г) надлишковим резервам, поділеним на величину грошового мультиплікатора;
 - д) обов'язковим резервам.
5. Комерційна банківська система (сукупність усіх комерційних банків) надає гроші в позику, створюючи поточні рахунки. У результаті грошова маса:
- а) зменшується на загальну величину готівки і банківських депозитів;
 - б) а ні збільшується, а ні зменшується;
 - в) збільшується на величину меншу, ніж загальна сума депозитів;
 - г) збільшується на величину, що дорівнює загальну суму депозитів;
 - д) збільшується на величину більшу, ніж загальна сума депозитів.

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

1. МВФ : його сутність та призначення.
2. Світовий банк та його структура
3. Регіональні міжнародні валютно-кредитні інститути

Перелік ключових термінів – міжнародний, фінансовий та комерційний кредити, зовнішній борг, кредит міжнародних організацій.

Література: [1, 2, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16].

Методичні поради щодо самостійної роботи з підготовки до семінарського заняття

Починаючи роботу над темою, студент повинен усвідомити, що міжнародні валютно-кредитні установи створюються для надання фінансової допомоги країнам-членам даних організацій.

При підготовці до першого питання, студент повинен засвоїти, що Міжнародний валютний фонд було створено для надання допомоги країнам-членам з регулювання сальдо торговельного балансу та підтримки стабільності курсу національної валюти країни-позичальника.

При підготовці до другого питання студент повинен усвідомити, що Світовий банк – це організація, що має у своєму складі п'ять валютно-кредитних організацій, кожна з яких має свій напрям діяльності.

При підготовці до третього питання, студент повинен засвоїти те, що крім МВФ та Світового банку певні інтеграційні угруповання країн можуть створювати регіональні міжнародні валютно-кредитні організації.

ТЕСТИ:

1. За рішенням Бреттон - Вудської конференції 1944 р. створено:

- а) Банк міждержавних розрахунків;
 - б) Міжнародний валютний фонд;
 - в) Європейський банк реконструкції та розвитку;
 - г) немає правильної відповіді.
2. До складу Світового банку входять:
- а) Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
 - б) Міжнародний валютний фонд;
 - в) Банк міждержавних розрахунків;
 - г) немає правильної відповіді.
3. Якого року було засновано МВФ:
- а) 1921 р.;
 - б) 1944 р.;
 - в) 1976 р.
4. З якого року Україна є членом МВФ:
- а) 1992 р.;
 - б) 1996 р.;
 - в) 2000 р.
5. Які функції виконує МВФ:
- а) зміна грошової системи країни;
 - б) регулювання обсягів експортно-імпортних операцій країни;
 - в) консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин.
6. Мета діяльності Світового банку:
- а) зменшення розміру державного боргу;
 - б) зменшення інфляції;
 - в) зменшення бідності.
7. Яка з організацій Світового банку здійснює страхування капіталовкладень від політичного ризику:
- а) міжнародний центр урегулювання інвестиційних конфліктів;
 - б) міжнародна асоціація розвитку;
 - в) багатостороння агенція гарантування інвестицій.
8. Регіональні міжнародні валютно-кредитні установи:
- а) Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
 - б) Міжамериканський банк розвитку;
 - в) Міжнародна фінансова корпорація.

ЧАСТИНА 4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

У вивченні фінансових дисциплін, у тому числі і теоретичного курсу «Гроші та кредит», надзвичайно важливу роль відіграє не тільки активна участь студентів на лекційних, семінарських і практичних заняттях, а й їх самостійна робота. Поєднання усіх форм вузівського навчального процесу дасть можливість забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів у економічних галузях, здатних ефективно працювати в умовах ринкової економіки.

Самостійна робота студента має своєю метою розширити й поглибити теоретичні і практичні знання у сфері грошових відносин та кредиту; набути вміння застосувати теоретичні знання при вирішенні конкретних завдань із фінансово-економічної практики; шукати сучасні наукові досягнення і застосовувати їх при організації державного регулювання фінансових відносин у всіх ланках фінансової системи.

У процесі самостійної роботи над курсом «Гроші та кредит» студент повинен оволодіти перш за все загальнонауковими методами узагальнення фактів, а також і специфічними статистичними методами аналізу грошових та кредитних відносин.

Самостійна робота студента над літературними джерелами виробить у нього аналітичне мислення, сформує власний погляд щодо теоретичних і практичних фінансових проблем, навчить його робити обґрунтовані висновки й пропозиції під час вирішення актуальних питань функціонування грошового ринку.

У роботі над навчально-програмним матеріалом дуже важливим є вміння студента самостійно підбирати літературні джерела з будь-якого проблемного питання функціонування грошових та кредитних відносин як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Метою самостійної роботи студентів під час виконання курсу «Гроші та кредит» є поглиблення і закріплення набутих знань, застосування їх у практичній діяльності.

Результати самостійно вивчених питань оформляються студентом у вигляді доповіді за однією із запропонованих тем на вибір студента. Доповіді обговорюються під час проведення практичних занять.

Тема 1. Сутність та функції грошей

Питання для самостійного вивчення

1. Дати характеристику грошей як особливого товару та історичної категорії.
2. Марксистська теорія про суть грошей та її застосування в радянській господарській системі.
3. Розкрийте зміст металістичної теорії грошей та обґрунтуйте ймовірність її застосування у сучасному грошовому обігу.
4. Основоположні засади номіналістичної теорії грошей і об'єктивні причини їх використання в сучасних умовах розвитку ринкової економіки.

Теми доповідей

1. Роль держави у створенні грошей.
2. Гроші як загальний еквівалент і абсолютно ліквідний актив.
3. Портфельний підхід до визначення сутності грошей.
4. Гроші як форма прояву суспільних відносин.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність грошей як історичної категорії?
2. Як визначається сутність грошей у марксистській теорії?
3. Хто започаткував металістичну теорію грошей та у чому її сутність?

4. У який історичний період виникла номіналістична теорія грошей?

Література: [9,11,12,15,15,17].

Тема 2. Грошовий оборот та грошова маса

Питання для самостійного вивчення

1. Швидкість обігу грошей та її вплив на масу і сталість грошей.
2. Закон грошового обороту.
3. Проблема монетизації валового внутрішнього продукту.
4. Інкасова форма безготівкових розрахунків.
5. Організація міжбанківських безготівкових розрахунків.

Теми доповідей

1. Взаємозв'язок між окремими видами грошових потоків.
2. Акредитив та його види.
3. Показники грошової маси (грошові агрегати) в США.
4. Роль мультиплікаційного ефекту у створенні нових грошей.

Запитання для самоперевірки

1. Від яких факторів залежить величина швидкості обігу грошей?
2. У чому полягає сутність закону грошового обороту?
3. У чому полягає проблема монетизації валового внутрішнього продукту?
4. Як відбуваються безготівкові розрахунки?

Література: [11,12,14,15,17].

Тема 3. Грошовий ринок

Питання для самостійного вивчення

1. Інституційна модель грошового ринку.
2. Канали прямого й опосередкованого фінансування.
3. Суб'єкти грошового ринку.
4. Банки й небанківські фінансово-кредитні структури як суб'єкти грошового ринку.

Теми доповідей

1. Взаємодія заощаджень та інвестицій у ринковій економіці.
2. Теоретичні моделі попиту на гроші.
3. Основи організації ринку грошей.

Запитання для самоперевірки

1. Які елементи входять до складу інституційної моделі грошового ринку?
2. Що таке пряме та опосередковане фінансування?

3. Хто є суб'єктами грошового ринку?
4. Які фінансово-кредитні інститути належать до небанківських?

Література: [9,10,11,14,16].

Тема 4. Грошові системи

Питання для самостійного вивчення

1. Фіскально-бюджетна і грошово-кредитна політика в системі державного регулювання ринкової економіки.
2. Іструменти грошово-кредитного регулювання.
3. «Сеньйораж» і монетизація бюджетного дефіциту.

Теми доповідей

1. Емісійно-касова діяльність НБУ.
2. Характеристика різновидів паперово-кредитних грошових систем.
3. Типи сучасних емісійних систем.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність фіскально-бюджетної політики держави?
2. У чому сутність грошово-кредитної політики держави?
3. Які є інструменти грошово-кредитного регулювання?
4. У чому полягає сутність «сеньйоражу»?

Література: [11,12, 14, 15,17].

Тема 5. Інфляція і грошові реформи

Питання для самостійного вивчення

1. Економічні та соціальні наслідки інфляції.
2. Державне регулювання інфляції.
3. Кейнсіанський та монетаристський методи подолання розбурханої інфляції.
4. Роль грошової реформи у подоланні інфляції.

Теми доповідей

1. Досвід грошової реформи 1922 – 1924 р. і сучасність.
2. Зарубіжний досвід оздоровлення економіки і проведення грошових реформ.
3. Динаміка інфляції в Україні у 1992-1996 р.
4. Формування антиінфляційної бюджетної політики.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягають економічні та соціальні наслідки інфляції?
2. Які існують види антиінфляційної політики держави?

3. Які є методи подолання гіперінфляції?

Література: [11,12, 14 15,17].

Тема 6. Кількісна теорія грошей

Питання для самостійного вивчення

1. Зближення позиції монетаристів та неокейнсіанців у їхніх поглядах на грошово-кредитну політику в сучасних умовах.
2. Кейнсіансько-неокласичний синтез.
3. Грошово-кредитна політика України у світлі сучасних монетаристських теорій.

Теми доповідей

1. Вплив ідей М. І. Туган-Барановського на подальший розвиток кількісної теорії грошей.
2. Внесок М. Фрідмена в еволюцію кількісної теорії грошей.
3. Сучасні монетарні теорії.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність кейнсіанського підходу у грошово-кредитному регулюванні?
2. У чому полягає сутність елементів сучасного монетаризму?
3. Що таке кейнсіансько-монетаристський синтез?
4. Які заходи грошово-кредитного регулювання застосовуються в Україні?

Література: [7,9,11,14,16].

Тема 7. Валютний ринок і валютні системи

Питання для самостійного вивчення

1. Еволюція світової валютної системи.
2. Елементи міжнародної валютної системи.
3. Особливості формування валютної системи в Україні.
4. Режими валютних курсів.
5. Інструменти валютного регулювання.

Теми доповідей

1. Паритет валюти та його форми на різних етапах розвитку валютних систем.
2. Роль попиту та пропозиції у визначенні валютного курсу. Рівноважна ціна валюти.
3. Валютний арбітраж та його види.
4. Операції із золотом на міжнародних фінансових ринках.
5. Особливості здійснення поточних операцій і строкових угод на валютних ринках.

6. Динаміка платіжного балансу України та його вплив на фінансово-економічний стан країни.

Запитання для самоперевірки

1. Які етапи пройшла у своєму розвитку світова валютна система?
2. На яких засадах була створена Європейська валютна система?
3. Визначити етапи формування валютної системи незалежної України.
4. На яких засадах базується плаваючий режим валютного курсу?
5. Що таке валютна інтервенція і коли вона застосовується?

Література: [4,5,8,11,12,15,17, 18,19,20].

Тема 8. Кредит в ринковій економіці

Питання для самостійного вивчення

1. Розвиток кредитних відносин у перехідній економіці України.
2. Відновлення комерційного кредиту та фактори, що гальмують його розвиток.
3. Труднощі розвитку банківського кредиту.
4. Еволюція державного та споживчого кредиту.

Теми доповідей

1. Дискусійні проблеми визначення суті і функцій кредиту. Основні напрямки натуралістичної і капіталотворчої теорій кредиту.
3. Факторинг як різновид послуг кредитного характеру.
4. Етапи зародження, розвитку та відновлення обігу векселів в Україні.
5. Організація і техніка лізингових операцій.
6. Перспективи розвитку споживчого кредиту в Україні.
7. Міжнародний лізинг.
8. Комерційний та фінансовий міжнародні кредити: сутність та призначення.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність комерційного кредиту?
2. Які види комерційного кредиту існують?
3. У чому полягають труднощі розвитку банківського кредиту в Україні?
4. Які види споживчого кредитування застосовуються в Україні?
5. Що таке державний кредит і за допомогою яких фінансових інструментів він надається?

Література: [1, 2, 6, 8, 9, 10,11,12,13,14,15,16].

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку

Питання для самостійного вивчення

1. Спільні риси та відмінність банків та небанківських фінансово-кредитних установ.
2. Договірні фінансово-кредитні установи.
3. Інвестиційні фінансово-кредитні установи.

Теми доповідей

1. Історія виникнення, організаційна структура та операції іпотечних банків.
2. Корпоративні та пайові інвестиційні фонди: сутність та перспективи розвитку в Україні.
3. Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні.
4. Становлення та розвиток кредитної кооперації в незалежній Україні.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає відмінність банків та парабанків?
2. Які фінансові інститути належать до договірних фінансово-кредитних установ?
3. Які існують інвестиційні фінансово-кредитні інститути в Україні?

Література: [1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Тема 10. Центральні банки

Питання для самостійного вивчення

1. Порядок формування статутного капіталу ЦБ.
2. Напрями розвитку центральних банків в епоху глобалізації світових ринків.
3. Структурні елементи та система управління НБУ.

Теми доповідей

1. Етапи становлення Національного банку України
2. Порівняльна характеристика функцій центральних банків у різних країнах
3. Характеристика функції НБУ як банка банків

Запитання для самоперевірки

1. Яким чином може формуватись статутний капітал центрального банку?
2. Які основні напрями розвитку центральних банків в епоху глобалізації світових ринків?
3. Визначити основні структурні елементи НБУ.

Література: [1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Тема 11. Комерційні банки

Питання для самостійного вивчення

1. Стійкість банківської системи та механізм її забезпечення.
2. Поняття та значення стійкості банків.
3. Установлення економічних нормативів діяльності комерційних банків.
4. Страхування банківських депозитів та кредитів.
5. Створення банківських резервів.

Теми доповідей

1. Структура та функції універсальних банків.

2. Система надійності і стабільності банків.
3. Державне регулювання банківської сфери.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність стійкості комерційних банків?
2. Які існують економічні нормативи діяльності комерційних банків?
3. Яким чином відбувається страхування банківських депозитів та кредитів?
4. Порядок створення банківських резервів.

Література:[1,3,9,10,11,12,13,14,15].

Тема12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

Питання для самостійного вивчення

1. Роль МВФ у функціонуванні світової валютної системи.
2. Європейський банк реконструкції та розвитку.
3. Напрями співпраці МБРР з Україною.

Теми доповідей

1. Криза заборгованості країн, що розвиваються.
2. Зовнішня заборгованість України, її причини.
3. Структура Світового банку та призначення його складових елементів.

Запитання для самоперевірки

1. Які функції виконує Міжнародний валютний фонд?
2. Коли було створено і які функції виконує Європейський банк реконструкції та розвитку?
3. За якими напрямами МБРР співпрацює з Україною?

Література: [1, 2, 6, 8, 9, 10,11,12,13,14,15,16].

ЧАСТИНА 5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Методичні рекомендації та завдання щодо виконання контрольних робіт призначені для студентів заочної форм навчання спеціальності «Менеджмент», «Облік і аудит», «Економіка підприємства».

Метою виконання контрольної роботи є закріплення знань, отриманих при вивченні курсу, та в результаті самостійного вивчення дисципліни. В процесі виконання контрольної роботи студенти повинні показати знання сфери грошового обігу та кредиту, розуміння процесів, що відбуваються у цьому секторі економіки, вміння користуватись нормативною базою та літературними джерелами з дисципліни, що вивчається.

Контрольна робота є самостійно підготовленою роботою на обрану тему, яка повинна засвідчити ступінь засвоєння самостійно розглянутого студентом матеріалу, уміння застосовувати навички узагальнювати базові питання дисципліни, застосовувати методи фінансового аналізу для оцінки статистичної інформації тощо.

Контрольна робота помагає у написанні реферату на тему, яку студент обирає відповідно до свого порядкового номера за списком у журналі академічної групи.

Етапами виконання контрольної роботи є:

1. Вибір варіанта завдання;
2. Підбір літератури для розкриття теми реферату;
3. Підготовка тексту реферату;
4. Підготовка списку використаної літератури, вступу та висновків по роботі.

Рекомендується така структура контрольної роботи:

1. Титульний аркуш.
2. Зміст.
3. Вступ.
4. Основна частина.
6. Висновки.
7. Перелік використаних літературних джерел (бібліографія).
8. Додатки (таблиці, схеми, форми звітності тощо).

Загальний обсяг роботи має бути у межах 20-25 друкованих сторінок.

Контрольна робота має бути виконана та надана на кафедру для рецензування не пізніше, ніж за 2 тижні до екзаменаційної сесії. Студенти, які не виконали контрольну роботу, або виконали незадовільно, до складання задіку або іспиту не допускаються.

Теми рефератів

1. Безготівковий обіг та класифікація безготівкових розрахунків.
2. Види грошей.
3. Емісійна система та емісійні операції.
4. Грошова реформа, типи грошових реформ. Особливості грошової реформи в Україні.
5. Інфляція, види та форми прояву.
6. Особливості інфляційного процесу в Україні.
7. Антиінфляційна політика.
8. Грошова система та її типи.
9. Гроші, їх суть, походження та функції.
10. Закон грошового обігу. Грошова маса та грошові агрегати.
11. Валютна система України, її призначення та завдання. Види валютних систем.
12. Валютна система, її призначення та завдання. Види валютних систем.
13. Розвиток світових валютних систем.
14. Розвиток регіональних валютних угруповань.
15. Європейська валютна система та її устрій.

16. Конвертованість валюти та валютний курс.
17. Види валютних курсів та методика їх визначення.
18. Платіжний баланс та золотовалютні резерви в механізмі валютного регулювання.
19. Валютний ринок та види операцій на валютному ринку.
20. Сутність кредиту та його функції.
21. Позичковий капітал та позичковий процент.
22. Форми та види кредиту.
23. Банківський кредит, його види, етапи процесу кредитування.
24. Комерційний та споживчий кредит.
25. Міжнародний кредит, його сутність та основні форми.
26. Лізинговий кредит.
27. Іпотечний кредит.
28. Кількісна теорія грошей та монетаризм.
29. Грошовий ринок: попит та пропозиція грошей.
30. Способи та форми міжнародних розрахунків.

Критерії оцінювання контрольної роботи

Контрольна робота вважається «зарахованою», студент при захисті набрав від 5 до 10 балів, та «не зарахованою» – якщо менше 5 балів.

Робота оцінюється у 9-10 балів за умови, що завдання виконано повністю; студент викладає матеріал логічно, послідовно і самостійно; робить відповідні висновки.

Робота оцінюється у 7-8 балів за таких самих умов, що й попередня оцінка, але якщо при цьому студент у викладенні матеріалу допускає неточності й робить помилки, а його відповідь недостатньо аргументована.

Робота оцінюється у 5-6 балів у разі, коли завдання в основному виконано, студент оволодів суттю питання, намагається робити висновки, але при цьому допускає грубі помилки.

Робота оцінюється у 0-4 бали, коли завдання не виконано, студент не розуміє основної суті питання, не може зробити висновки й узагальнення.

ЧАСТИНА 6. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Походження грошей. Роль держави у творенні грошей.
2. Еволюційна концепція походження грошей. Розвиток форм вартості.
3. Гроші як історична та економічна категорія. Функції грошей.
4. Гроші як міра вартості . Масштаб цін.
5. Гроші як засіб обігу, нагромадження та платежу.
6. Світові гроші, міжнародні валютні угоди, розрахункові грошові одиниці (СДР, ЄВРО тощо).
7. Сутність та роль грошей в сучасній ринковій економіці.
8. Готівковий грошовий обіг: призначення та напрямки використання готівкових грошей.

9. Безготівковий грошовий обіг, його призначення, класифікація безготівкових розрахунків.
10. Форми та види грошей (паперові гроші, кредитні гроші, «квазігроші»).
11. Закон грошового обігу. Кількість грошей та швидкість обігу грошей.
12. Грошова маса, грошова база та зміст грошових агрегатів: M0, M1, M2, M3.
13. Грошова система та її елементи. Система металевих грошових обігу та система паперово-кредитних грошей.
14. Грошова система України, її становлення.
15. Грошові реформи та їх типи.
16. Емісійна система, її еволюція та емісійні операції.
17. Інфляція, її чинники та форми прояву.
18. Види інфляції, її наслідки і вплив на суспільство.
19. Особливості інфляційного процесу в Україні.
20. Заходи антиінфляційної політики.
21. Визначення валюти та класифікація валют.
22. Види валютних систем та їх елементи.
23. Валютна політика та її аспекти, основні форми.
24. Розвиток світової валютної системи.
25. Європейська валютна система та її устрій.
26. Валютний ринок, його сутність, структура та суб'єкти валютного ринку.
27. Валютні операції та їх класифікація.
28. Платіжний баланс, його складові та призначення.
29. Золотовалютні резерви, їх призначення. Розміщення золотовалютних резервів.
30. Валютний курс, його визначення та фактори, які на нього впливають.
31. Види валютних курсів.
32. Котировка валют та її види. Курс продавця. Курс покупця. Крос-курс та порядок його розрахунку.
33. Строкові валютні операції, що проводяться на валютних біржах.
34. Форвардна угода, її особливості та відмінність від ф'ючерсної угоди.
35. Сутність та еволюція кредиту. Об'єкти та суб'єкти кредитних відносин.
36. Передумови та необхідність виникнення кредитних відносин.
37. Принципи надання кредиту. Функції кредиту та їх характеристика.
38. Форми та види кредиту.
39. Межі кредиту та умови їх встановлення.
40. Теорії позичкового відсотка, його економічна сутність, види та функції.
41. Банківський кредит, його призначення, завдання, види.
42. Небанківське кредитування, види кредиту, сутність, суб'єкти та значення.
43. Міжнародні валютно-кредитні організації.
44. Світовий банк, його структура та призначення.
45. Види та інструменти грошово-кредитної політики НБУ.
46. Грошова реформа в Україні та етапи її проведення.
47. Класична кількісна теорія грошей та її постулати.
48. Неокласичний варіант кількісної теорії грошей.

49. Внесок Дж. М. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей.
50. Елементи сучасного монетаризму.
51. Сутність грошово-кредитного мультиплікатора.
52. Поняття грошового потоку та модель грошового обороту.
53. Сутність грошового ринку та його структура.
54. Сутність та форми прояву попиту на гроші. Фактори, що впливають на зміну попиту на гроші.
55. Суть та форми прояву пропозиції грошей. Фактори, що впливають на зміну пропозиції грошей.
56. Співвідношення попиту та пропозиції на грошовому ринку.
57. Банківська система та її структура.
58. Центральні банки, їх походження, призначення та функції.
59. Банки другого рівня, їх види, основи організації та функції.
60. Небанківські фінансово-кредитні установи, призначення, види та функції.

Критерії оцінювання знань студентів з дисципліни «Гроші та кредит»

Допуск до іспиту позначається в екзаменаційній відомості викладачем, що проводить практичні і семінарські заняття. Студенти отримують допуск за умови відсутності пропусків або незадовільних оцінок, а при наявності такого – за умови ліквідації вказаної заборгованості. Іспит проводиться в письмовій формі за білетами, які затверджені кафедрою. Використовується десятибальна система оцінки рівня знань. Вона має такі критерії:

- «відмінно» (9-10 балів) – студент дає обґрунтовані, глибокі й теоретично правильні відповіді на поставлені запитання, демонструє знання нормативно-правової бази, дискусійних теоретичних питань; свої відповіді підкріплює правильними висновками;
- «добре» (7-8 балів) – володіння матеріалом на рівні що відповідає попередній оцінці, але припускаються незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, висвітленні окремих питань курсу, які студент швидко виправляє за допомогою викладача;
- «задовільно» (5-6 балів) – студент неправильно відповідає на одне запитання або на всі запитання дає необґрунтовані неповні відповіді, за допомогою викладача може виправити припущені помилки;
- «незадовільно» – студент дає неправильні відповіді на два-три запитання і не може їх виправити навіть з допомогою викладача.

При перевірці екзаменаційної роботи викладач окремо оцінює рівень знань студента з кожного питання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Агрегат М0 – відображає масу готівки, яка перебуває поза банками, тобто на руках у фізичних осіб і в касах юридичних осіб.

Агрегат М1 – включає гроші в агрегаті М0 плюс вклади в банках, які можуть бути використані власниками негайно, без попередження банків, тобто запаси коштів на поточних рахунках та на ощадних рахунках до запитання.

Агрегат М2 – це гроші в агрегаті М1 плюс кошти на всіх видах строкових рахунків, кошти на рахунках капітальних вкладів та інших спеціальних рахунках.

Агрегат М3 – це гроші в агрегаті М2 плюс кошти на вкладах за трасовими операціями банків.

Антиінфляційна політика – заходи держави щодо подолання інфляційних процесів.

Напрями антиінфляційної політики:

- Дефляційна політика – методи обмеження платоспроможного попиту через фінансовий і кредитно-грошовий механізм.
- Політика доходів – державний контроль за заробітною платою і цінами.

Баланс послуг та некомерційних платежів – включає платежі і надходження за транспортні перевезення, страхування, електронний, телекосмічні та інші види зв'язку, міжнародний туризм, обмін науково-технічним та виробничим досвідом тощо.

Баланс руху капіталів і кредитів – виражає співвідношення вивозу і ввозу державних і приватних капіталів, наданих і одержаних міжнародних кредитів.

Банківський переказ – розрахункова банківська операція, здійснювана шляхом направлення платіжного доручення від одного банку до іншого.

Біметалізм – це грошова система, в якій роль загального еквівалента законодавчо закріплюється за двома металами – золотом і сріблом; монети з цих металів карбувалися та оберталися на рівних засадах, банкноти підлягали розміну на обидва ці метали.

Валютна позиція – співвідношення вимог і зобов'язань банку в іноземній валюті.

Валютний арбітраж – операція, що поєднує купівлю/продаж валюти з подальшим здійсненням контрооперації з метою отримання прибутку за рахунок різниці в курсах валют на різних валютних ринках (просторовий валютний арбітраж) або за рахунок курсових коливань протягом певного періоду (часовий валютний арбітраж).

Валютний ризик – небезпека валютних втрат, пов'язаних зі змінами курсу іноземної валюти щодо національної валюти.

Валюта платежу – валюта, в якій здійснюється оплата за товар.

Валютна система – форма організації міжнародних грошових відносин; сукупність правил і механізмів, що забезпечують співвідношення між валютами.

Валютний кошик – метод вимірювання середньозваженого курсу однієї валюти щодо певного набору інших валют, виражених у будь-якій валюті з цього набору. Кількість валют у наборі, її склад і розмір валютних компонентів встановлюється довільно, залежно від мети визначення середньозваженого курсу.

Валютні резерви – офіційні запаси іноземної валюти у центральному банку та фінансових органах країни або у міжнародних фінансових організаціях.

Валютні цінності – цінності, щодо яких валютним законодавством встановлюється особливий обмежений режим обігу на території країни. Включають національну та іноземні валютні кошти і банківські метали.

Валюта ціни (валюта угоди) – валюта, в якій фіксується вартість товару.

Валютне застереження – умова міжнародної зовнішньоекономічної угоди, яка передбачає перегляд суми платежу прямо пропорційно зміні курсу валюти застереження (фактично валюти ціни) з метою страхування експортера (або кредитора) від ризику знецінення валюти платежу.

Вексель – письмове боргове зобов'язання суворо встановленої форми, що дає його власнику (векселедержателю) безперечне право при настанні терміну стягнути з боржника позначену в ньому грошову суму.

Вільний резерв – це сукупність грошових коштів комерційного банку, які в даний момент в розпорядженні банку і можуть бути використані ним для активних операцій.

Гроші – це специфічний товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар, тобто є загальним еквівалентом.

Грошова реформа – повна або часткова перебудова грошової системи, яку проводить держава з метою оздоровлення грошей, чи поліпшення механізму регулювання грошового обороту стосовно нових соціально-економічних умов, чи одне і друге водночас.

Грошова маса – вся сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту в певний момент.

Грошовий агрегат – це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів, залежно від їх ліквідності.

Грошово-кредитний мультиплікатор – це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) при кредитуванні банками

клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні.

Грошовий ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція, ціна на цей товар.

Структура грошового ринку:

- Ринок позичкових зобов'язань;
- Ринок цінних паперів;
- Валютний ринок

Грошова система – це форма організації грошового обороту в Україні, встановлена загальнодержавними законами.

Депозит – ощадний рахунок фізичної або юридичної особи в кредитній установі.

Дисконт векселя – один із видів операцій комерційного банку по викупу векселів у їхніх власників за визначеною ціною, що залежить від їхньої суми, термінів погашення, ризику неповернення боргу і середньої облікової вексельної ставки.

Дисконтна ставка – розмір відсотка, на підставі якого здійснюється реалізація кредитних ресурсів національного банку комерційним банкам.

Доміцилювання векселя – сплата векселя за дорученням клієнта, яке за попередньою домовленістю з банком вказує місце, де буде робитися платіж.

Документарний акредитив – грошове зобов'язання банку, видане за дорученням клієнта (імпортера) на користь бенефіціара (експортера), за яким банк мусить здійснити платіж (негайно або з розстрочкою) або акцептувати трати бенефіціара та оплатити їх у зазначений термін; банк може уповноважити інший банк здійснити такі платежі, акцепт або неогоціацію трат бенефіціара.

Засіб обігу – це функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг.

Засіб платежу – це функція, у якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин, що виникають у процесі розширеного відтворення.

Засіб нагромадження – це функція, в якій гроші обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі в процесі розширеного відтворення.

Закон грошового обігу – протягом даного періоду для обігу необхідна лише певна, об'єктивно обумовлена маса купівельних і платіжних засобів.

Золотий запас – централізований резерв золота у розпорядженні фінансових органів країни або міжнародних фінансових організацій. Зберігається як страховий фонд для отримання у разі потреби міжнародних

платіжних засобів – іноземної валюти. Це здійснюється шляхом продажу металу на ринках золота, аукціонах тощо.

Золотовалютні резерви – це запаси іноземних фінансових активів та золота, які належать державі і перебувають у розпорядженні органів грошово-кредитного регулювання і можуть бути реально використані на регулятивні та інші потреби, що мають загальноекономічне значення.

Євровалюти – іноземні валюти, в яких банки здійснюють безготівкові операції за межами країн – емітентів цих валют; валюти, що зберегли форму національних грошових одиниць, але вийшли з-під контролю національних валютних органів.

Інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей внаслідок надмірного зростання її маси в обороті.

Види інфляції:

1. За формами прояву можна виділити:
 - цінову інфляцію, що проявляється у формі зростання цін;
 - інфляцію заощаджень, коли знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при зафіксованих державою цінах і доходах;
 - девальвацію, за якої знецінення грошей проявляється у падінні їх курсу до іноземних валют.
2. За темпами знецінення грошей виділяють:
 1. Повзучу (зростання цін до 5 % на рік);
 2. Помірну, відкриту (зростання цін – в межах 5–20 % на рік);
 3. Галопуючу інфляцію (зростання цін – 20–100 % на рік);
 4. Гіперінфляцію (більше 100 % на рік).
3. За чинниками, що спричиняють інфляційний процес виділяють:
 - Інфляцію витрат;
 - Інфляцію попиту.

Інкасування векселя – виконання доручення векселедержателя по отриманню в термін платежів за векселем; при ненадходженні платежу вексель повертається кредитору з протестом, а у разі недогляду протесту банк відповідає за наслідки.

Інкасо – банківська розрахункова операція, упродовж якої банк за дорученням свого клієнта (експортера) отримує на підставі розрахункових документів гроші, що мають бути сплачені йому платником (імпортером) за відвантажені на адресу імпортера товари (послуги), та зараховує їх на рахунок клієнта – експортера у себе в банку.

Інвестиційний банк – мобілізує довгостроковий позичковий капітал і передає його позичальникам через випуск та розміщення облігацій або інших боргових зобов'язань.

Іпотечний банк - банк, що спеціалізується на іпотечних операціях: видає довготермінові позики під іпотеки, акумулює ресурси за рахунок емісії та розміщення іпотечних облігацій.

Кількісна теорія грошей – це не окрема концепція, а загально методологічний підхід в економічній теорії, згідно з яким гроші впливають на економіку лише своєю кількістю і тому функціонування економічних систем вивчається у взаємозв'язку зі зміною маси грошей в обороті (кількісним фактором).

Залежно від того, як прибічники кількісної теорії пояснюють механізм впливу маси грошей на сферу реальної економіки, виділяється кілька її напрямків:

- Класична кількісна теорія;
- Неокласична кількісна теорія;
- Кейнсіанський напрям;
- Сучасний монетаризм;
- Кейнсіансько - монетаристський синтез.

Кейнсіанський напрям у кількісній теорії грошей має ту особливість, що не заперечуючи принципово значення кількісного чинника впливу на ціни і реальну економіку, виходять з того, що ринковій економіці внутрішньо властива розбалансованість та нерівномірність (циклічність) відтворювального процесу, який зумовлює низьку ефективність монетарних факторів економічного регулювання.

Представники сучасного монетаризму в центр уваги поставили кількісний чинник і монетарну політику. У «передатному механізмі» впливу грошей на економіку вони повернулись до прямого зв'язку між кількістю грошей і цінами й істотно конкретизували механізм цього зв'язку через зміну попиту і пропозиції на гроші та зміну структури активів.

Кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності.

Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності (чи розпорядженні) вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам.

Комерційний банк – це кредитна установа, що здійснює універсальні банківські операції та надає різноманітні банківські послуги фізичним та юридичним особам усіх галузей господарства.

Комерційний кредит (фірмовий кредит) – це первинна форма кредиту, де позикова операція поєднана з купівлею-продажем товару, а рух позикового капіталу – з рухом товарного капіталу.

Котирування – процес встановлення курсів (визначення ціни) іноземних валют, цінних паперів або цін товарів, відповідно до чинного законодавства та існуючої практики.

Котирування непряме – курс одиниці національної валюти, виражений у певній кількості іноземної валюти.

Котирування повне – включає курс (ціну) покупця та курс (ціну) продавця, згідно з яким той, хто здійснює котирування, купить або продасть іноземну валюту, цінні папери або товар.

Котирування пряме – курс одиниці іноземної валюти, виражений у національній валюті.

Кредитні спілки – це невеликі фінансові установи, створені на кооперативних засадах у певній соціальній групі (службовці однієї фірми, члени однієї профспілки тощо) для надання позик (здебільшого споживчих).

Крос-курс – співвідношення між двома валютами, яке впливає з їх курсів щодо третьої валюти (як правило, до ринкової валюти – долара США, євро, фунта стерлінгів тощо).

Курс «аутрайт» – курси валют за строковими операціями, які визначаються методом премії чи дисконту (знижки).

Кореспондентський договір – угода між двома або декількома кредитними установами щодо здійснення платежів і розрахунків однією з них за дорученням і за рахунок іншої.

Кореспондентський рахунок – рахунок, на якому відображаються розрахунки, здійснені однією кредитною установою за дорученням і за рахунок іншої кредитної установи на підставі укладеного кореспондентського договору.

Маржа – різниця між курсом продавця та курсом покупця у відносних величинах.

Міра вартості – це функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни.

Масштаб цін – вагова кількість благородного металу, прийнятого за грошову одиницю, є складовою функції міри вартості, доповнює її призначення виражати вартість товарів.

Мотиви попиту на гроші:

- **Трансакційний мотив** – полягає в тому, що економічні суб'єкти постійно відчують потребу в певному запасі грошей для здійснення поточних платежів, щоб підтримати на належному рівні своє особисте та виробниче споживання.

- **Мотив завбачливості** – зводиться до того, що юридичні й фізичні особи бажають мати запас грошей як ресурс купівельної спроможності, з тим, щоб у будь-який час мати можливість задовольнити свої непередбачувані потреби чи скористатися перевагами несподіваних можливостей.

- **Спекулятивний мотив попиту на гроші** – полягає в тому, що економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей, з тим, щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти, а при погіршенні цих умов і появи загрози зниження доходності та ризику збитковості наявних фінансових інструментів перетворити їх у грошову форму, яка хоч і мало доходна, але безризикова.

Монометалізм – грошова система, за якої роль загального еквівалента виконує один метал, золото (золотий монометалізм) або срібло (срібний монометалізм), при цьому в обігу функціонують монети та знаки вартості, розмінні на грошовий метал.

Межі кредиту – такий рівень розвитку кредитних відносин в народному господарстві, за якого попит і пропозиція на кредит балансуються при збереженні стабільної, помірної, доступної для переважної більшості нормально працюючих позичальників, процентної ставки.

Міжнародний кредит – це надання в тимчасове користування грошово - матеріальних ресурсів одних країн іншим.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої представницької установи ООН.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) – міжнародна фінансово-кредитна установа, яка надає довгострокові кредити під державні програми тільки урядам і центральним банкам країн-членів.

Міжнародні розрахункові грошові одиниці – штучно створені валютні одиниці, використовувані як умовний масштаб для зіставлення міжнародних вимог і зобов'язань, встановлення валютного паритету та валютного курсу.

Міжнародні розрахунки – система механізмів реалізації грошових вимог і зобов'язань між різними суб'єктами міжнародних економічних відносин.

Норма позичкового процента – це відношення суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножена на 100.

Овердрафт – 1) сума отримана по чеку понад залишок на поточному рахунку;

2) перевищення суми кредиту в банку, наданого в межах коштів на рахунку або на депозиті клієнта.

Операції <<своп>> – різновид валютних угод, що поєднують у собі поточну та строкову операції.

Платіжні угоди – міжнародні договори, якими встановлюється система та порядок здійснення міжнародних розрахунків за торговими та неторговими операціями.

Попит на гроші – запас грошей, які прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

Пропозиція грошей – це наявність у економічних суб'єктів у будь-який момент, у своєму розпорядженні певного запасу грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в оборот.

Позичена вартість – як об'єкт кредиту є реальною, тобто має бути наявною і фактично переданою кредитором позичальнику.

Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів.

Принципи кредитування:

- цільове призначення позички;
- строковість передачі коштів кредитором позичальнику;
 - поверненість позичальником коштів кредитору в повному обсязі;
- забезпеченість позички;
- платність користування позиченими коштами.

Позичковий процент – це плата за користування позичковим капіталом, його ціна.

Платіжний баланс – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів.

Ринок капіталів – ринок зобов'язань тривалістю більше одного року, тобто довгострокових боргових зобов'язань, акцій та їх похідних (деривативів).

Ринок поточних операцій – ринок операцій купівлі-продажу активів, за яких платіж здійснюється через певний термін за курсом, зафіксованим у момент укладання угоди. Термін платежу встановлюється за домовленістю сторін і може коливатися від одного тижня до п'яти років.

Світові гроші – це функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті і забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами.

Система металевого обігу – грошовий метал безпосередньо перебуває в обігу та виконує всі функції грошей, а банкноти залишаються розмінними на метал.

Світовий фінансовий ринок – механізм купівлі-продажу фінансових активів і відповідного задоволення попиту та пропозицій суб'єктів міжнародних економічних відносин на грошовий капітал.

Тройська унція – одиниця виміру ваги. 1 тройська унція = 31,1035 г золота. Назва «Тройська» походить від назви французького міста Труа, де до XVI ст. проводилися міжнародні ярмарки.

Торговельний баланс – це співвідношення вартості експорту та імпорту.

Трансакційне призначення золотовалютних резервів – це забезпечення країни достатнім запасом міжнародних платіжних засобів з тим, щоб держава, її окремі структури та недержавні економічні агенти могли своєчасно розрахуватися за своїми зовнішніми зобов'язаннями.

Уповноважений (девізний, валютний) банк – банк, якому надано право на здійснення валютних операцій.

Функція грошей – це певна дія чи «робота» грошей щодо обслуговування руху вартості в процесі суспільного відтворення.

Фінансовий кредит – це надання засобів у грошово-валютній формі (облігаційні позики, позики у валютах країни – кредитора, країни-боржника, а також у третіх валютах).

Фінансова компанія – отримує свої фонди шляхом продажу комерційних паперів та випуску акцій та облігацій. Отримані кошти надаються споживачам у вигляді позик або кредитів на придбання дорогих товарів тощо.

Фіксінг – процедура котирування, при якій визначається та реєструється міжбанківський курс валют шляхом послідовного зіставлення попиту та пропозиції по кожній валюті. На цій основі визначають курси покупця та продавця, які й публікуються в офіційних джерелах.

Форвардна операція – позабіржова строкова угода, здійснювана банками та іншими учасниками фінансового ринку.

Ф'ючерсні операції – строкові угоди на біржі, пов'язані з купівлею – продажем активів за ціною, яка фіксується в момент укладення угоди з умовою виконання операції через певний проміжок часу.

Хеджування – термін, використовуваний для позначення різноманітних методів страхування валютних ризиків.

Центральні банки – органи державного регулювання економіки, яким надано право монопольного випуску банкнот, регулювання грошового обігу, кредиту та валютного курсу, зберігання золотовалютних резервів.

Швидкість обігу грошей – це частота, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей (гривня, долар тощо) використовується в середньому для реалізації товарів і послуг за певний період (рік, квартал, місяць).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список основної літератури

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. // Урядовий кур'єр, 2001. – №8.
2. Закон України «Про Національний банк» // Галицькі контракти, 1999–.№25.
3. Закон України «Про страхування»// www. rada.kiev.ua.
4. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)»//Голос України, 2001. – 24 квітня.
5. Закон України «Про кредитні спілки» //Голос України, – 2002. – 23 січня.
6. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»// www. rada.kiev.ua.
7. Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 5 квітня 2001 р.
8. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою Правління НБУ від 21 січня 2004 р № 22
9. Гроші та кредит: Підручник За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006.-722 с.
10. Гроші та кредит: Підручник Б.І. Івасів. – К.: ТАНГ, 2005–. 528 с.
11. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 432 .

Список додаткової літератури

12. Александрова М. М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит.: Навчально-методичний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2002. – 336 с.
13. Боринець С.Л. Міжнародні валютно-фінансові відносини. Підручник – 3-є вид. стер. – К:-во «Знання», КОО, 2001
14. Костіна Н.І. Гроші та грошова політика: Навчальний посібник – К.: Ніос , 2001
15. Костюченко О.А. Банківське право. Навчальний посібник. – К.: А.С.К., 2001. – 576 с.
16. Луців Б. Л. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях. :Навчальний посібник. – Тернопіль, 2004.
17. Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений: Учебник / Науч. ред. д-р. экономических наук, профессор В. В. Круглов – М.: ИНФРА– М, 2000.
18. Руденко Л. В. Розрахункові та кредитні операції у зовнішньоекономічній діяльності підприємства: Підручник. – К.: Лібра, 2002. – 302 с.
19. Семко Т.В., Руденко М. В. Гроші та кредит у схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 158 с.

Навчально-методичне видання

Евеліна Олександрівна СОКОЛОВА

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення
дисципліни для студентів усіх
форм навчання економічних
спеціальностей

Відповідальні за випуск Е. О. Соколова
Директор РВЦ ДЕТУТ Л. В. Пономаренко
Головний редактор О. В. Ємець
Верстка В. О. Андрієнка

Підписано до друку . Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на
різографі. Замовлення № . Наклад 100 прим.

Надруковано в Редакційно-видавничому центрі ДЕТУТ.
Свідоцтво про реєстрацію Серія ДК № 3079 від 27.12.2007 р.
03049, м. Київ -49, вул. Миколи Лукашевича, 19